

Elina Raitanen

PUULELUTEHTAAN VUOSIKYMMENET

Kasvattavien puulelujen valmistaja Juho Jussila Oy 1923 - 1980

Suomen historian pro gradu

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

Helmikuu 2011

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen	Laitos – Department Historia ja etnologia
Tekijä – Author Raitanen, Elina	
Työn nimi – Title Puulelutehtaan vuosikymmenet. Kasvattavien puulelujen valmistaja Juho Jussila Oy 1923 - 1980	
Oppiaine – Subject Historia	Työn laji – Level Pro gradu
Aika – Month and year Helmikuu 2011	Sivumäärä – Number of pages 92
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tässä tutkimuksessa tutkitaan Jyväskylän seminaarin poikaharjoituskoulun yliopettaja Juho Jussilan vuonna 1923 perustamaa, yhä toiminnassa olevaa, puulelutehdas Juho Jussila Oy:tä ja yhteiskunnan suhtautumista tehtaan valmistamiin kasvattaviin leluihin. Aineistona on käytetty Jyväskylän yliopiston museolle tallennettua aineistoa, Juho Jussila Oy:n omaa arkistoa ja Jyväskylän maakunta-arkiston aineistoja. Juho Jussila valmistui kansakouluopettajaksi Jyväskylän seminaarista 1800-luvun loppupuolella ja kiersi maakunnissa kertomassa apurahan turvin kotiteollisuusvalmistuksesta. Nämä ja opintomatka Saksaan perinteiselle puulelujen valmistusalueelle olivat lähtölaulus omalle yritystoiminnalle.</p> <p>Juho Jussila aloitti yritystoiminnan kotitaloustarve-esineillä ja vasta parin toimintavuoden jälkeen markkinoille tuotiin Fortuna-peli, joka nosti tehtaan tunnetuksi ympäri maailman. Fortuna-peliä vietiin etenkin Englantiin ja 1930-luvun alun menekki pelasti tehtaan maailmanlaajuiselta lamalta. Jyväskylässä tehdas työllisti suuren joukon kouluikäisiä poikia, jotka naulasivat Fortuna-pelien naulat. Lasten saama palkka oli suuri apu pienituloisille perheille ja Juho Jussilaa pidettiin hyväntekijänä, kun hänellä oli tarjota pojille sopivaa työtä. Haastatellut naulapojat, kuten heitä kutsuttiin, eivät kokeneet Jussilalla työskentelyä työnä, vaan mukavana ajanvietteenä.</p> <p>Kasvattavat Jukka-puulelut tulivat valikoimaan vasta vuonna 1937, kun Juho Jussila jäi eläkkeellä päivätyöstään ja hänellä oli aikaa keskittyä tehtaan johtamiseen ja lelujen suunnitteluun. Toisen maailmansodan aikana tehtaan toiminta säilyi ennallaan ja kysyntä kasvoi niin, että Lutakossa sijainnutta tehdasta jopa laajennettiin vuonna sodan aikana. Sodan vuoksi yhteydet Englantiin katkesivat ja tärkeäksi vientimaaksi tuli Saksa.</p> <p>Juho Jussila kuoli vuonna 1947 ja tehtaan johtoon siirtyi hänen poikansa Erkki M. Jussila, jonka aikana tehdas muuttui nykyaikaiseksi perheyritykseksi. Johtajana Juho Jussila oli patriarkaalinen isäahamo. Erkki M. Jussilan aikana työntekijät koettiin edelleen hyvin tärkeiksi ja työntekijät viihtyivät toistensa seurassa myös työajan ulkopuolella. Suurin muutos tapahtui kauppakumppaneissa, jotka muuttuivat pienistä agenteista järjestöiksi tai isoiksi agentuureiksi.</p> <p>Suomalainen yhteiskunta koki kulutuskulttuurin murroksen toisen maailmansodan jälkeen ja Juho Jussila Oy:n tuotteista tuli enemmän lasten korkeakulttuuria kuin jokapäiväisiä leikkikaluja. Muovilelut syrjäyttivät edullisuudellaan puulelut. Juho Jussila Oy piti kiinni perustajansa asettamista hyvän lelun ominaisuuksista ja markkinat keskittyivät suurelta osin ulkomaille. Jukka-puulelut ovat nostalgisia leluja, joita nykyvanhemmat ostavat lapsilleen omasta lapsuudestaan tuttuina leluina.</p>	
Asiasanat – Keywords Juho Jussila, leikkikaluteollisuus, puulelut, leikkikalut, Jyväskylä, kulutuskulttuuri, puuteollisuus	
Säilytyspaikka – Depository Historian ja etnologian laitos	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1 Johdanto.....	2
1.1 Tutkimustilanne.....	2
1.2 Tutkimustehtävä.....	4
1.3 Lähteet ja menetelmät.....	7
2 Yritystoiminnan alkusysäykset.....	12
2.1 Juho Kustaa Jussila.....	12
2.2 Lähtölaukaus yrittäjyyteen.....	14
2.3 Teollisen lelun valmistuksen historia	17
2.4 Juho Jussilan kasvattavan lelun vaikutteet	23
3 Yritystoiminta Jyväskylän seminaarin viran ohella.....	27
3.1 Päivätyöstä yhdistystoimintaan	27
3.2 Puunjalostustehtaasta kansainväliseksi Fortuna-tehtaaksi	30
3.3 Fortunan kysynnän lasku.....	40
3.4 Kotimaan pelimarkkinat.....	42
3.5 Jukka-lelu	45
3.6 Yhteistyö ja kirjeenvaihto	48
4 Sotavuosisista tehtaan etsikkoaikaan.....	51
4.1 Sorvaustuotteet vaihtuvat sotaleluihin	51
4.2 Lelujen suunnittelukilpailu	55
4.3 Juho Jussilan kuolema.....	59
5 Perheyriityksen nykyaikaistaminen.....	63
5.1 Perheyriitykseen sitoutuminen	63
5.2 Uudet yhteistyökumppanit.....	68
5.3 Jukka-lelun asema kulutuskulttuurin muutoksessa	73
6 Päätäntö	78
LÄHTEET	83

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimustilanne

Työssäni tarkastelen yhä toiminnassa olevaa, Jyväskylän seminaarin opettajan pienistä kellaritiloista aloittaneen puulelutehtaan, Juho Jussila Oy:n kehitystä maailmalla tunnetuksi yritykseksi. Tehtaan historian ohella tarkastelen perheyrittäjyyttä ja Juho Jussilan perinnön ja arvojen siirtymistä aina seuraavalle yrittäjäsukupolvelle. Juho Jussila Oy on vuonna 1923 perustettu Jyväskylässä toimiva perheyritys, joka jakautuu puu- ja muoviosastoon. Puuosastolla valmistetaan puisia Jukka-leluja ja muoviosasto valmistaa alihankintatyönä komponentteja teollisuudelle. Perheyritys tarkoittaa sukupolvelta toiselle siirtyvää tai siirtynyttä liiketoimintaa, jossa perhe-elämän, omistuksen ja liiketoiminnan intressit sovitetaan yhteen.¹

Juho Jussila on kiinnostanut, mutta tutkimus on muistelutyypistä tai osana leikkikalujen kulttuurihistoriaa. Jyväskylän seminaaria käsittelevistä haastatteluista löytyy Juho Jussilasta muistelmia², sillä hän toimi seminaarin poikaharjoituskoulun yliopettajana yli 20 vuotta. Jyväskylän seminaarin muistojulkaisusta vuodelta 1937 löytyy hänen kattava ansioluettelo vuoteen 1937 saakka.³ Ainoa kattavampi teos hänen elämästään on Jyväskylän yliopiston museon kulttuurihistoriallisen osaston julkaisu *Leluneuvos ja naulapojat*. Pirjo Hyytiäisen kokoama teos keskittyy kasvattavan lelun käsittelyyn ja Juho Jussila Oy:n historiaan 40 ensimmäisen toimintavuoden ajalta, mutta teoksessa paneudutaan myös Juho Jussilan elämään taustoittavana tekijänä.⁴

Juho Jussila Oy:n historiaa käsittelevää tutkimusta on tehty vähän. Kattavin on edellä mainittu teos *Leluneuvos ja naulapojat*, joka on julkaistu vuonna 2001. Jyväskylän yliopiston museon kulttuurihistoriallisella osastolla on vuonna 1997 ollut Juho Jussila

¹ Koironen 2000, 33. Katso lisää perheyrityksen määrittelystä Elo-Pärssinen 2007.

² JyM/KHO, 1874:1.

³ Mikkola, Leinonen & Rekola (toim.) 1937.

⁴ Hyytiäinen 2001.

Oy:tä käsittelevä näyttely *Tikkakolokoloshakki*, jonka teksti on painettu.⁵ Näyttelyteksti ja *Leluneuvos ja naulapojat* -teos ovat sisällöltään hyvin samankaltaisia. Muutoin Juho Jussila Oy:n historiaa ja valmistamia tuotteita on esitelty lyhyesti puulelujä käsittelevissä teoksissa.⁶

Leikkikalujen tutkimusta on tehty, mutta teollisten leikkikalujen kulttuurihistoriasta on kirjoitettu vain muutamia teoksia. Leikkikalusta kirjoitetut teokset painottuvat leikkikalujen turvallisuuteen, leikin muuttumiseen, psykologiseen puoleen ja harrastajille suunnattuun valmistukseen. Saatavilla oleva kulttuurihistoriallinen tutkimus ja kirjallisuus liikkuvat hyvin yleisellä tasolla, sillä moni julkaisu on kirjoitettu museonäyttelyn pohjalta. Tämä pätee myös kahteen tarkempaan julkaisuun, jotka ovat jo mainittu Pirjo Hyytiäisen, Virpi Taljan ja Pirjo Vuorisen *Leluneuvos ja naulapojat*⁷ ja Helena Niirasen teos *Lelutehdas Suomi ja Mathilda Robertina Nordensvan*⁸. *Leluneuvos ja naulapojat* -teos käy läpi Juho Jussila Oy:n ensimmäiset vuosikymmenet, mutta teoksesta käy hyvin ilmi Saksan merkitys eurooppalaiselle puuleluvalmistukselle. Erityistä huomiota on kiinnitetty myös perustajan ammatin mukana tuomaan vaikutukseen. *Leluneuvos ja naulapojat* -teos on koottu näyttelyn pohjalta, jonka valmistelussa on ollut käytössä laaja Juho Jussila Oy:n Jyväskylän yliopiston museolle lahjoittama aineisto.

Helena Niirasen artikkeli *Lelutehdas Suomesta ja sen perustajasta Mathilda Nordensvanista* on osa Kuopion kulttuurihistoriallisessa museossa vuonna 1987 esillä olleesta näyttelystä, jonka aiheena olivat naiset ja heidän työnsä. Artikkelinä käsittelee Mathilda Nordensvanin elämää ja tehtaan toimintaa ja laajuutta eri aikoina. Artikkelinä on lyhyt ja pintapuolinen, sillä lelutehtaasta on säilynyt vähän aineistoa.

Katri Pyysalon vuonna 2003 ilmestynyt *Puulelun patina*⁹ on kirjoitettu Nukke- ja pukumuseossa olleen näyttelyn pohjalta. Teos käsittelee puulelujen valmistuksen historiaa ja rantautumista Suomeen ja valmistuksen historiaa Suomessa. Teoksessaan Pyysalo esittelee lyhyesti suurimmat ja tunnetuimmat suomalaiset puulelujä valmistaneet yritykset, niiden historian ja tuotteet. Hän nostaa esille kysymyksen

⁵ JyM/KHO, 2911.

⁶ Ks. esimerkiksi Lehto 1996 ja Pyysalo 2003.

⁷ Hyytiäinen 2001.

⁸ Niiränen 1989.

⁹ Pyysalo 2003.

puulelujen nykymerkityksestä eli ovatko ne vain aikuisten nostalgisia tuotteita, muistoja omasta lapsuudesta.

Pyysalon teoksen kanssa hyvin samankaltainen teos on Marja-Liisa Lehdon *Huwikaluja lapsille: vanhat suomalaiset lelut*¹⁰. Vuonna 1996 ilmestynyt teos lienee kattavin suomalaisia puuleluja ja niiden historiaa käsittelevä julkaisu. Lehdon tarkastelema aikaväli on 1700-luvun lopusta noin 1950-luvulle. Näkökulmakseen Lehto on valinnut suomalaisten lelujen saatavuuden ja leluvalmistajien välisen kilpailun. Teoksessaan Lehto esittelee kahdeksan suurinta Suomessa tarkasteluajanjaksolla toiminutta lelutehdasta ja muutaman suuren, muiden tuotteiden valmistukseen keskittyneen, yrityksen.

Ulkomaisesta kirjallisuudesta maininnan arvoinen on Bo Lönnqvistin ja Johan Silvanderin kirjoittama *Ting för lek och tanke*¹¹, jossa kuvataan muun muassa leluvalmistuksen leviämistä Keski-Euroopasta muualle Eurooppaan. Muutoin teos keskittyy ruotsalaiseen lelunvalmistuksen historiaan ja on näin ollen käytettävissä vertailukohtana.

Ulkomainen kirjallisuus keskittyy tarkastelemaan leikin olemusta ja psykologista puolta. Suomalainen kulttuurihistoriallinen leikkikalututkimus on ollut vähäistä ja tehty tutkimus on pääasiassa museoiden julkaisuja ko. museoiden näyttelyiden pohjalta.

1.2 Tutkimustehtävä

Tutkimukseni kattaa yhteiskunnan suhtautumisen kasvattavaan puuleluun Juho Jussila Oy:n perustamisesta 1970-luvun loppuun saakka. Toinen luku käsittelee aatteelliset ja kasvatukselliset tekijät, jotka vaikuttivat Juho Jussilan suunnittelemiin leluihin. Juho Jussila Oy:n perustaja Juho Kustaa Jussila syntyi hämäläiseen maanviljelijäperheeseen 1800-luvun loppupuolella ja opiskeli Jyväskylän seminaarissa valmistuen vuonna 1896 opettajaksi.¹² Opettajatyön ohella Juho Jussila kiersi maakunnissa kertomassa

¹⁰ Lehto 1996.

¹¹ Lönnqvist & Silvander 1999.

¹² JyMA/Jsa, Opettajaseminaarin nimikirja 1881 - 1905 II.

kotiteollisuustuotteiden valmistuksesta, sillä kotimaasta löytyi tarvittavaa raaka-ainetta ja valmistukseen tarvittiin vain muutama perustyökalu.¹³

Jyväskylän seminaarin perustaja Uno Cygnaeus korosti käsillä tekemisen taitoa ja tämä oli tärkeää myös Juho Jussilalle. Valtion apurahan turvin hän matkusti Saksaan vuonna 1908 tutustumaan paikalliseen käsityön opetukseen. Matkansa innoittamana Juho Jussila aloitti leikkikalujen suunnittelemisen, sillä hän uskoi kotimaisilla leluilla olevan kysyntää.¹⁴ Orastava liiketoiminta Raumalla katkesi, kun Juho Jussila sai viran Jyväskylän seminaarin poikaharjoituskoulun yliopettajana.

Kolmas luku tarkastelee yrityksen ensimmäistä vuosikymmentä. Juho Jussila Oy aloitti toimintansa ja teki Fortunan avulla itsensä tunnetuksi maailmalla samaan aikaan kun yrityksen perustaja toimi yliopettajan virassa Jyväskylän seminaarissa. Juho Jussilan varsinainen yritystoiminta alkoi hänen asuintalonsa kellaritiloissa. Toiminta laajeni nopeasti ja Fortunan tuominen markkinoille avasi ulkomaiden markkinat. Fortunoita naulasivat tehtaalla alle 15-vuotiaat koulupojat, joiden työntekoon yhteiskunta suhtautui hyväksyvästi, sillä pienetkin lisäansiot tulivat tarpeeseen vähävaraisille perheille ja työntönteon koettiin kasvattavan lapsista kunnan kansalaisia¹⁵.

Päivätyönsä ja yritystoiminnan ohella Juho Jussila oli aktiivinen toimija kunnallispolitiikassa ja eri yhdistyksissä, mikä oli luontevaa seminaarin opettajalle, sillä heidän koettiin olevan velvollisia osallistumaan yhteiskunnalliseen elämään moitteettomina mallikansalaisina.¹⁶ Juho Jussila toimi Seminaarinopettajayhdistyksessä, Keski-Suomen Kotiteollisuusyhdistyksessä ja Suomen puuseppien vientiliitossa. Lisäksi hän oli mukana maanpuolustustyössä.¹⁷

Neljäs luku käsittelee Fortunan jälkeistä aikakautta ja sitä, miten yritys selvisi maailmansodan aiheuttamista muutoksista markkinoilla. Kasvattavat Jukka-puulelut tuotiin markkinoille vuonna 1937 Fortunan kysynnän laskettua. Lelujen valmistuksessa ja suunnittelussa Juho Jussila pystyi yhdistämään sekä kotiteollisuuden että virka-aikansa oppeja, hänellä oli vankka tietämys hyvän lelun ominaisuuksista. Lelujen ohella

¹³ JyM/KHO, 3560:324; JyM/KHO, 3560:326.

¹⁴ JyM/KHO, 3560:324.

¹⁵ Kaarninen 2003, 225.

¹⁶ Ks. esimerkiksi Halila 1963, 172 – 177 ja Lamberg 2009, 386.

¹⁷ Mikkola, Leinonen & Rekola (toim.) 1937, 188.

tehdas valmisti kynäpenaaleja ja koululaiskalustoa, joten Juho Jussilan pedagogista on ilmeinen tuotevalikoiman vaikuttaja.

Viimeinen luku tarkastelee aikaa Juho Jussilan kuolemasta 1970-luvun loppuun. Toisen maailmansodan jälkeiset vuosikymmenet merkitsivät muutosta Juho Jussila Oy:lle. Tehtaan perustajan ja johtajan kuolema jätti suuren aukon ja toiminta oli vaakalaudalla markkinoiden hiljentymisen vuoksi. Toimintaa vaikeutti myös tehtaan uuden johtajan, Juho Jussilan pojan Erkki M. Jussilan työskentely muualla.¹⁸ Samaan aikaan muovi alkoi yleistyä lelujen valmistusmateriaalina, mikä teki Jukka-puulelusta lasten korkeakulttuuria.

Suomalainen yhteiskunta muuttui voimakkaasti toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä ja rakentui nopeasti nykyiseksi hyvinvointiyhteiskunnaksi. Markkinoiden laajentuminen, rahatalouden leviäminen ja elinkeinorakenteen muutos muuttivat suomalaisten kulutuskäyttäytymistä.¹⁹ Muuttoliike maalta kaupunkiin ja työväestön siirtyminen alkutuotannosta palveluammatteihin mahdollistivat ostovoiman kasvun ja kulutuskulttuurin muutoksen. Kuluttajien suhde tavaroihin muuttui aktiivisemmaksi ja kommunikatiivinen merkitys kasvoi käyttöarvon ohi, kun taas aiemmin esineitä oli vähän ja ne miellettiin yhteisiksi.²⁰ Uusia tuotteita ostamalla suomalaiset kokivat pysyvänsä mukana edistyksen ja hyvinvoinnin junassa.²¹ Samaan aikaan mainonta loi uusia tarpeita joko helpottamaan tai tekemään arjesta vielä mukavampaa.

Kulutuskulttuurin muutoksessa kestäväksi tarkoitettu Jukka-puulelu pysyi mukana verkostoitumisen avulla. Yhteistyö Lastensuojelun Keskusliiton kanssa mahdollisti puulelujen jakelun muun muassa neuvoloihin ja lastensairaaloihin ja Jukka-lelujen klassikot tulivat tunnetuiksi neuvolaleluina. Kansainvälisessä mittakaavassa sama toistui YK:n kanssa, jossa Jukka-leluilla oli pysyvä näyttely.²²

Perheyritykseksi muotoutunut Juho Jussila Oy halusi vaalia perustajansa arvoja valmistamalla tuotteet samojen arvojen mukaisesti kuin Juho Jussila. Jukka-leluilla on

¹⁸ Hyytiäinen 2001, 183.

¹⁹ Heinonen 1998, 246.

²⁰ Sarantola-Weiss 2003, 32 - 36.

²¹ Pantzar 2000, 126 ja 139 - 141.

²² JyM/KHO, 2932:17.

ollut tasainen kysyntä ulkomailla etenkin Keski-Euroopassa ja viime vuosikymmeninä myös Japanissa. Suurin osa tuotannosta on mennyt vientiin, mikä oli Juho Jussilan alkuperäinen tavoite. Suomessa puulelut ovat korvautuneet muovileluilla ja puulelut ovat nykyään vain harvojen lasten leikkikaluja.

1.3 Lähteet ja menetelmät

Päälähteenäni käyttämä Juho Jussila Oy:n luovuttama arkistoaineisto on talletettu Jyväskylän yliopiston museon kulttuurihistorialliselle osastolle. Aineisto on luetteloitu museon tietokantaan lukuun ottamatta laajaa valokuva-aineistoa. Aineisto on kattava, sillä se käsittelee niin Juho Jussilan henkilökohtaista elämää kuin tehtaan historiaa. Juho Jussilan henkilöhistoria on tärkeä työlleni, sillä tehdas kantaa perustajansa nimeä ja tuotteet valmistetaan edelleen huomioiden Juho Jussilan hyvälle lelulle asettamat ominaisuudet. Juho Jussilan henkilöhistoria taustoittaa tehtaan historiaa ja samalla esiin nousevat Juho Jussilan kasvattavan lelun ominaisuuksiin vaikuttaneet tekijät.

Juho Jussilan henkilöhistoriasta on vaikea saada täydellistä elämänkerrallista kuvaa, mutta työtäni ajatellen käytettävissä ovat keskeiset ja tärkeimmät tiedot ja on muistettava, että henkilöhistoria taustoittaa varsinaista tutkimuskohdettani. Yliopiston arkistoaineiston joukosta on erotettavissa selkeästi Juho Jussilaan liittyvä vähäinen materiaali. Se sisältää erilaisia jäsenkortteja ja -maksuja, kuitteja, maanpuolustukseen ja politiikkaan liittyviä aineistoja, postikortteja ja kirjeitä sekä piirustusvihkoja. Ne kuvastavat Juho Jussilan aktiivisuutta ja kiinnostusta yhteiskunnalliseen elämään ja vahvistavat kuvaa tyypillisestä seminaarin opettajasta.

Jyväskylän maakunta-arkistossa sijaitseva Jyväskylän seminaarin arkisto puolestaan kertoo Juho Jussilan koulutus- ja työuran sekä luottamustoimet. Naulapoikien ja seminaarin oppilaiden haastatteluista ja muistelmista saa käsityksen Juho Jussilan persoonasta.

Lelutehtailijan uran alusta ja sen aloittamiseen vaikuttaneista tekijöistä on varsin vähän tietoa, sillä Jussilan perhe muutti 1910-luvun alussa Raumalta Jyväskylään. Aivan ensimmäisistä Juho Jussilan valmistamista leluista on säilynyt vain Juho Jussilan

keräämien leikekirjojen välissä hinnasto vuodelta 1909. Sama tilanne koskee Arvi Koskisen ja Juho Nikinmaan kanssa Jyväskylässä tehtyä yhteistyötä, joista löytyy vain mainintoja arkistoaineiston joukosta.

Toiminimen perustamisesta on ilmoitus Jyväskylän kaupungin maistraatin arkistoaineiston joukossa. Aineiston määrä lisääntyy vuoden 1926 jälkeen eli Fortunan valmistuksen alettua. Aineisto koostuu pitkälti kirjeenvaihdosta, jota löytyy vuoteen 1938 saakka. Kirjeenvaihtoa on sekä kotimaisten jälleenmyyjien että ulkomaisten agenttien kanssa. Kotimainen kirjeenvaihto on pitkälti yksittäisiä kirjeitä eri yrityksiltä Juho Jussilalle, mutta ulkomainen kirjeenvaihto on ehyempi ja sen avulla muodostuu kuva ulkomaan markkinoista. Myyntitilastoja ensimmäisiltä vuosikymmeniltä ei ole saatavilla, joten esimerkiksi markkinaosuuksia ei saa selville.

Juho Jussilan tehtaalla työskennelleiden naulapoikien haastattelut kuvaavat tehtaan oloja ja Fortunan valmistusta pelin huippuvuosina.²³ Omaelämäkerrallisen aineiston tuottaminen edellyttää muistia ja muistoja, joista kokonaisuus rakentuu. Lapsena koetut tapahtumat ovat muistelijan omaelämäkertaa, jota voi olla vaikeampi lähestyä kuin myöhemmin koettuja tapahtumia, sillä ajallinen ja kognitiivinen etäisyys ovat lyhyempiä. Omaelämäkerrallinen muisti koostuu tapahtumien muistamisesta, jotka muistelija on itse kokenut ja jotka ovat hänelle tärkeitä. Henkilökohtainen muisto on tuon tapahtuman mieleen palautuminen tai palauttaminen. Muistot koetaan ainakin osittain tapahtuman uudelleen elämisenä ja niihin sisältyy esimerkiksi visuaalisia havaintoelementtejä ja sitoutumista tiettyyn aikaan ja paikkaan. Muistolle ominaista on myös vahva tunne niiden todellisuudesta. Yksilöiden muistelu on aina sidoksissa yhteisöön, sillä yhteisö määrittelee sen, mikä on muistelemisen arvoista, mikä täytyy muistaa ja millaisena se tulee muistaa.²⁴

Haastatteluiden käyttäminen historiantutkimuksen lähteenä on hankalaa, sillä niiden todenperäisyyttä on hankala todeta. Haastattelut on hyväksytty osaksi lähdeaineistoa, sillä niihin voidaan käyttää samaa lähdekritiikkiä kuin muuhunkin aineistoon. Ne myös antavat tutkimukselle sellaista tietoa, jota ei ole säilynyt kirjallisessa muodossa tai josta

²³ Naulapoikien haastattelut on tehty 1990-luvun lopussa Leluneuvos ja naulapojat -kirjaa ja Jyväskylän yliopiston kulttuurihistoriallisella osastolla ollutta Tikkakolokoloshakki -näyttelyä varten. Tehdyt haastattelut soveltuvat oman tutkimukseni käyttöön.

²⁴ Korkiakangas 1996, 25 - 28.

ei ole olemassa esimerkiksi asiakirja-aineistoa. Lisäksi ne lisäävät tutkimuksen monipuolisuutta. Vaarana on, että haastateltava saattaa muistaa tapahtumia väärin, värittää niitä tai hän voi ajoittaa tapahtuman väärin.²⁵

Myös Heli Valtonen on käsitellyt haastatteluiden käyttöä historian tutkimuksen lähteenä väitöskirjassaan. Hänen mukaansa ihminen joutuu muistelmissaan palaamaan aina menneisyyteen eivätkä muistikuvat siitä pohjautu mihinkään. Muistelu on ihmisen tulkintaa omasta elämästään ja näin ollen se on sidottu kyseiseen muistelutilanteeseen. Muisti ja muisteleminen ovat luonteeltaan diskursiivista, joihin vaikuttavat myös sosiaalinen kanssakäyminen ja kanssakäymisen tavat ympäristön kanssa.²⁶

Naulapoikien haastattelut ovat olennainen osa lähdemateriaaliani, sillä ilman niitä tehtaan kahdesta ensimmäisestä vuosikymmenestä olisi saatavilla hyvin niukasti tietoa. Haastateltavien kertomukset ovat hyvin samankaltaisia keskenään, joten aineistoa voi pitää luotettavana.

Juho Jussila Oy:stä on kerätty perustamisesta alkaen lehtileikkeitä ja valmistettujen tuotteiden mainoksia eri lehdistä kahteen leikekirjaan. Leikekirjat ovat Juho Jussila Oy:n hallinnassa, mutta niistä on kopiot Jyväskylän yliopiston museon kulttuurihistoriallisella osastolla. Leikekirja, johon on kerätty mainoksia, on pääasiassa Englannissa mainostettujen Fortunan ja Tikan mainoksia. Kotimaassa mainostettiin lähinnä Tikkaa ja PPS:ää. Mainoksia vertailemalla on helppo huomata, että Juho Jussila Oy halusi tuotteensa nimenomaan ulkomaisille markkinoille.

Toisen leikekirjan lehtileikkeet ovat kotimaisista sanoma- ja aikakauslehdistä ja Juho Jussila Oy:n lisäksi ne käsittelevät kasvattavaa lelua. Leikkeitä on kerätty jonkun verran Juho Jussilan kuoleman jälkeen aina 1970-luvulle saakka, mutta niiden määrä on sitä pienempi mitä uudempia leikkeet ovat. Toisaalta vanhempia lehtileikkeitä saattaa olla useampia kappaleita, ne on vain julkaistu eri lehdissä.

Tuotesuunnittelussa Juho Jussila kiinnitti huomiota lelun kasvattavuuteen ja siihen että lelu oli sopiva lapsen silloiselle kehitysvaiheelle. Juho Jussila Oy:n vuonna 1946 järjestämä lelujen suunnittelukilpailu sai lehdistössä laajan huomion, sillä kilpailu oli

²⁵ Katajala 1990, 41 - 43.

²⁶ Valtonen 2004, 26 - 27.

ensimmäinen laatuaan Suomessa. Juho Jussila käsitteli lelun kasvattavuutta ja valmistusta myös pitämissään esitelmissä ja niissä hän nosti esiin suomalaisen puun arvon ja soveltavuuden valmistusmateriaaliksi. Juho Jussilan ajatukset hyvästä lelusta pohjautuvat hänen opiskeluajan oppisuuntauksiin ja Hildegard Hetzerin kirjoituksiin hyvän lelun ominaisuuksista.

Tehtaan kolmannen sukupolven johtajan Erkki O. Jussilan ja hänen puolisonsa Alli Jussilan haastattelu antaa taustatiedon myöhempien vuosikymmenten historialle. Lisäksi tehtaan työntekijöiden Eila Häyrysen ja Aili Niemisen haastattelut antavat tietoa muutoksista, joita tapahtui Erkki M. Jussilan tullessa tehtaan johtoon.

Työntekijöiden haastattelut kuvaavat tehtaan arkea Fortunan huippukauden mentyä ohi. Pitkään Juho Jussila Oy:ssä työskennelleet henkilöt ovat kokeneet mahdolliset muutokset tuotteiden valmistuksessa ja työilmapiirissä. Työntekijöiden hyvinvointi oli tärkeää Juho Jussilalle ja hän käsitteli aihetta arkistoaineiston joukossa olevissa esitelmissään. Hänestä työnantajan tuli huolehtia työajan jälkeisestä ajasta tarjoamalla erilaista virkistystoimintaa. Yliopiston museolla on aineistoa Juho Jussilan järjestämästä opintokerhosta.

Opintokerhon lisäksi Juho Jussila Oy:n työntekijät perustivat urheilu- ja voimisteluseura Wirin, jonka aineistoa on Juho Jussila Oy:n tehtaan arkistoissa. Haastatteluissa nousevat esille työntekijäyhteisön läheiset välit koko tarkastelujakson ajan.

Kuten Erkki M. Jussilan pitämistä puheista ja Erkki O. ja Alli Jussilan haastattelusta käy ilmi, ovat Juho Jussilan jälkeiset sukupolvet halunneet vaalia tehtaan perustajan aatteita ja säilyttäneet puun lelujen valmistusmateriaalina siitä huolimatta, että muovi on ollut edullisempi raaka-aine. Juho Jussila Oy:n rinnalle perustettiin Tetra Oy muovilelujen valmistusta varten. Tehtaalta löytyneestä tilikirjasta käy ilmi, että Juho Jussila perusti Tetran jo vuonna 1933, mutta liiketoiminta liittyi kiinteistöhoitoon. Tämän jälkeen Tetra Oy ilmoitetaan uudelleen perustetuksi vuonna 1950, kun tehdas aloitti muovituotteiden valmistamisen. Tetra Oy:n toiminta päättyi vuonna 1954, kun Juho Jussila Oy ilmoitti maksaneensa Tetra Oy:ltä ottamansa velan pois. Muovivalmistusta varten perustettu Tetra Oy on mielenkiintoinen osa tehtaan historiaa, mutta siitä ei ole olemassa kirjallista aineistoa eikä menneillä sukupolvilla ole tietoa Tetra Oy:sta.

Arkistoaineiston joukossa on tehtaan tuotekuvastot ja -hinnastot, joista pystyy seuraamaan tuotevalikoiman kehittymistä ja muuttumista vuosien varrella. Tuotekuvastoista käy ilmi, miten vähän lelut ovat muuttuneet vuosien varrella. Esimerkiksi Hakka ja Askare ovat kokeneet hyvin pieniä muutoksia kuudenkymmenen vuoden aikana, jonka ne ovat olleet tehtaan valikoimissa.

Juho Jussila Oy on muuttunut perheyrietykseksi ja moderniksi yritykseksi vuosikymmenien saatossa. Juho Jussilan henkilökohtainen arkistoaineisto on yrityksen arkistoaineiston joukossa, jolloin eroa yksityisen elämän ja yrityksen välille on vaikea tehdä. Arkistoaineistojen sekoittuvuutta on havaittavissa vielä toisen johtajasukupolven aikana, mutta kolmannen polven aikana tätä ei enää ole, vaan yksityinen ja julkinen on selkeästi erotettu toisistaan.

Yhteistyön laajeneminen ja toimijoiden muuttuminen on tapahtunut vähitellen niin kotiin kuin ulkomailla. Työssäni on luontevampaa käyttää sanaa 'yhteistyö' kuin 'verkostoituminen', sillä käsitteenä jälkimmäinen on uusi ja tarkoittaa lähes samaa kuin yhteistyö. Juho Jussilan käymä kirjeenvaihto ja hänen keräämät lehtileikkeet kuvaavat alun yhteistyötä eri toimijoiden kanssa. Alli ja Erkki Jussilan haastattelu on informatiivinen, sillä heillä oli paljon sellaista tietoa yhteistyöstä, mitä ei kirjallisesta arkistoaineistosta löytynyt.

Juho Jussilan jälkeen aineistoa on vähän etenkin 1950-luvulta. Arkistoaineistoa on tehtaan nykyisen johtajan Maija Jussila-Savon mukaan saatettu hävittää esimerkiksi Lutakosta poismuuton yhteydessä. Lisäksi Juho Jussila Oy:n tehtaalla sijaitsevaa aineistoa on kulkeutunut omistajasuvun tutkittavaksi ja takaisin tehtaalle. Tehtaalla sijaitseva aineisto on 1960-luvulta ja sitä myöhemmältä ajalta ja se käsittelee pääasiassa kirjanpitoa ja palkkausta, joten sitä en työssäni pysty juuri hyödyntämään. Nämä tekijät ovat vaikuttaneet siihen, että työssäni tehtaan 1950-luvun jälkeistä aikaa on painotettu vähemmän, vaikka tapahtumista on saatu ehjä kuva.

Työni lähestymistapa on kulttuurihistoriallinen. Eräs historian tutkimuksen tunnetuimpia kulttuurihistorioitsijoita on hollantilainen historianfilosofi Johan Huizinga, jonka teokset rakentuvat pienistä kokonaisuuksista. Juho Jussila Oy on vuosikymmenien kuluessa muuttunut pienestä toiminimestä perheyrietykseksi ja tätä kehitystä tarkastelen

muodostamalla kuvan tehtaan historiasta. Eli miten Juho Jussila toimi ja miten hänen jälkeensä tulleet sukupolvet ovat toimineet, miten toiminta on muuttunut vuosikymmenien kuluessa. Kokonaiskuvan luominen onnistuu palasia yhdistämällä ja muodostamalla näin kokonaisuus ajan tapahtumista.

Kulttuurihistoriallinen lähestymistapa mahdollistaa erilaisten lähteiden käytön. Etenkin haastattelut ovat tärkeä osa työtäni, sillä ilman niitä Fortunan valmistuksesta ja tehtaan arjesta ei olisi muutoin pystynyt rakentamaan kuvaa. Naulapoikien haastatteluista sai paljon tietoa, jota ei muualta olisi ollut mahdollista saada. Myöhempien aikojen työntekijöiden haastattelut ja Alli ja Erkki Jussilan haastattelu kuvaavat tehtaan arkea myöhemmiltä vuosikymmeniltä.

2 YRITYSTOIMINNAN ALKUSYSÄYKSET

2.1 Juho Kustaa Jussila

Hollolalainen maanviljelijä Benjamin Jussila ja hänen vaimonsa Saara Sofia Malakiaantytär saivat yhdeksännen lapsensa elokuun 6. päivänä vuonna 1874. Perheen kuopus sai nimekseen Juho Kustaa. Juhon sisaruksista kaksi oli kuollut pieninä ja perheen isä kuoli Juhon ollessa yksitoistavuotias vuonna 1885.²⁷

Juho Kustaa Jussila (1874 - 1947)²⁸

²⁷ Juho Jussila Oy, Luetteloimaton arkistoaineisto, Virkatodistus Hollolan seurakunnasta.

²⁸ JyM/KHO, Juho Jussila Oy:n luetteloimaton kuva-aineisto.

Koulunkäynnin Juho Jussila aloitti vuonna 1884 Hollolan Hälvälän kylän kansakoulussa. Kuuden vuoden kuluttua päästötodistuksessa parhaimmat arvosanat olivat käsitöistä, kuvaannosta ja uskonnosta. Jussila hakeutui Hämeenlinnan kiertokoulunopettajaseminaariin vuonna 1891, josta hän valmistui kesäkuussa 1892. Yhdessä isoveljensä Aatun, joka oli suorittanut saman seminaarin aiemmin, kanssa Juho Jussila laati hakemuksen Jyväskylän seminaarin johtajalle. Juho Jussila haki sisäoppilaaksi, koska hänellä ei ollut tarpeeksi rahaa hakeakseen ulko-oppilaaksi.²⁹ Juho Jussila hyväksyttiin koetusoppilaaksi 17.8.1892 ja vakinaiseksi oppilaaksi 20.12.1892. Hän erosi laitoksesta valmistuttuaan kesäkuussa 1896.³⁰

Valmistumisensa jälkeen Juho Jussila suoritti yksityistutkintoja saaden vuonna 1901 tutkinnon dogmatiikasta ja siveysopista, 1903 kasvatusta ja opetusopista ja 1905 suomen kielestä ja kirjallisuudesta. Vuonna 1908 hän suoritti vielä ruotsin kielen virkamiestutkinnon ja kahdeksanluokkaisen lyseon saksankielen tutkinnon. Saksan kieltä hän tarvitsi opintomatallaan suorittamaansa Leipzig Kunstgewerbelehreanstalt - tutkintoa varten. Suoritettu tutkinto käsitti opintoja vapaakäsi-, muoto-, ammatti- ja suunnittelupiirustuksessa, muovailussa, puunveistossa ja intarsiatyössä.³¹

Valmistuttuaan Juho Jussila työskenteli lukuvuoden 1896 - 1897 Jaalan kirkonkylän ylemmän kansakoulun opettajana. Seuraavat kaksi vuotta hän työskenteli Heinäveden Palokin sahan ylemmän kansakoulun opettajana, josta hän muutti vaimonsa Tyynen kanssa Satakuntaan. Juho Jussila työskenteli Porin maalaiskunnan Kokemäensaaren ylemmän kansakoulun opettajana vuodet 1899 - 1909. Seuraavan kerran Jussilan perhe muutti vuonna 1909 Raumalle, kun Juho Jussila nimitettiin Rauman seminaarin harjoituskoulun yhdistetyn luokan opettajaksi.³²

Jussilan perheeseen syntyi Rauman vuosien aikana kolme lasta, joista vanhin oli vuonna 1902 syntynyt Erkki Matias. Perheen ainoa tytär, Tyyne Toini Tellervo, syntyi vuonna 1904 ja Pauli Johannes syntyi vuonna 1906. Vuonna 1911 syntyi perheen neljäs lapsi, Kauko Kalervo.³³

²⁹ JyMA/Jsa, Miesopiskelijoiden hakemukset 1891 - 1893.

³⁰ JyMA/Jsa, Opettajaseminaarin nimikirja 1881 - 1905 II.

³¹ JyMA/Jsa, Opettajien nimikirja I.

³² JyMA/Jsa, Opettajien nimikirja I.

³³ Mikkola, Rekola & Leinonen (toim.) 1937, 188.

Jussilan perhe muutti Jyväskylään vuonna 1911 Juho Jussilan töiden vuoksi. Tulevat vuodet mahdollistivat yritystoiminnan aloittamisen ensin yhteistyökumppaneiden kanssa ja myöhemmin omalla toiminimellä.

2.2 Lähtölaukaus yrittäjyyteen

Juho Jussila kysyi itseltään tehtaan 20-vuotisjuhlapuheessaan vuonna 1943

”-- miten minusta, vanhasta koulumestarista, joka on yli neljäkymmentä vuotta heilutellut Kerberoksen sauvaa, tullut teollisuusmies. --”³⁴.

Omien sanojensa mukaan kiinnostus puun jalostamiseen syntyi jo synnyinkodissa, jossa kaikki tarve-esineet valmistettiin itse. Myös omassa kodissaan käytetyt välineet hän valmisti itse ja ihmetteli miksi ihmisillä oli kotonaan ulkomaisia esineitä, vaikka saatavilla oli hyvää raaka-ainetta ja osaamista. Juho Jussila viittasi historiantuntemuksensa pohjalta suomalaisten käsityöosaamiseen, josta todisteena olivat jo 1500-luvulla Baltiaan viedyt käsityöt.³⁵ Hän olikin sitä mieltä, että jokainen isä osasi valmistaa lapsilleen leikkikaluja ja myös lapset pystyivät muovailemaan puuta, mikä olisi tärkeää lasten myöhemmälle kehitykselle. Näitä näkökohtia painottaen Jussilan mielestä jokaisessa kodissa tuli olla välttämättömimmät puun käsittelyyn tarvittavat välineet, kuten saha, puukko, höylä ja vasara.³⁶

Juhlapuheessa Juho Jussila kertoi heille, että

”-- Kun noin neljäkymmentä vuotta sitten jouduin valtion myöntämällä apurahalla kiertämään kymmenissä Satakunnan pitäjissä luennoimassa koti- ja pienteollisuudesta, kiteytyi minussa vähitellen ajatus koettaa itse yrittää sitä, mitä puheissani toin esiin. --”³⁷.

³⁴ JyM/KHO, 3560:326.

³⁵ JyM/KHO, 3560:326.

³⁶ JyM/KHO, 3560:324.

³⁷ JyM/KHO, 3560:326.

Puu oli Jussilan mielestä sopivin tarve-esineiden valmistuksen raaka-aine, sillä edullista raaka-ainetta oli hyvin saatavilla ja sen käyttömahdollisuudet olivat rajattomat.³⁸

Juho Jussilan valmistamaan ensimmäiseen tarve-esineiden sarjaan, jota myytiin Porissa Jussilan ystävän Roneliuksen kirjakaupassa 1900-luvun alkupuolella, kuuluivat musteen kuivaaja, viivoitin ja paperiveitsi³⁹. Tuotteilla oli Jussilan mukaan suuri kysyntä⁴⁰, mutta on epäselvää, jatkuiko kyseisten esineiden tuotanto ja jos jatkui, niin kuinka kauan, sillä arkistoaineistoa ei ole säilynyt.

Kotiteollisuusaatteen mukaisesti kotona tuli valmistaa käytettävistä tarvetyökaluista mahdollisimman paljon itse. Juho Jussilan mukaan kotona tuli olla edellä mainitut perustyökalut, jotta lapset pystyisivät opettelemaan työkalujen tekoa.⁴¹ Työkaluilla oli myös toinen tehtävä: Niillä lapset opetettiin tekemään ja sosiaalistettiin maatalouden töihin. Oikeat työvälaineet integroivat lapsen aikuisten työyhteisöön kehittäen samalla työtehtävien vaatimia motorisia taitoja. Lasten oli aikuisten mielestä opittava työntekoon omien työkalujensa avulla. Aina työkalut eivät kuitenkaan olleet lapsille varta vasten tehtyjä, vaan ne saattoivat olla tylsiä tai aikuisten huonoimpia työkaluja, joita lapset kunnostivat. Työhön oppiminen oli yhtä tärkeää kuin työnteko.⁴²

Lapset aloittivat työnteon heti kun siihen kykenivät, eikä heillä ollut muuta vaihtoehtoa. Työ koettiin jopa leikkinä eikä näiden välinen raja muistoissa ollut selkiytynyt. Työtä ei mielletty velvollisuudeksi vaan omaehtoiseksi ja leikinomaiseksi. Työ oli vakavaa, mutta samalla kokemuksellisesti nautittavaa.⁴³ Esimerkiksi Haapakosken sahalla työskennelleiden poikien työnkuva oli juuri edellä mainitun kaltainen: lankkujen leimaamista, jäteriman keräämistä ja lumen luontia.⁴⁴ Työ oli kevyttä ja pientä askareta, joka sopi pojille hyvin.

Kansanomainen kasvatus 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa tähtäsi siihen, että lapsesta tulisi itsensä omalla työllään elättävä ja yhteiskuntaan sopeutuva kansalainen. Työnteko

³⁸ JyM/KHO, 3560:324.

³⁹ JyM/KHO, 3560:326.

⁴⁰ JyM/KHO, 3560:326.

⁴¹ JyM/KHO, 3560:324.

⁴² Korkiakangas 1996, 120 - 121.

⁴³ Korkiakangas 1996, 82 - 88.

⁴⁴ Kolu 2001, 41.

aloitettiin heti, kun siihen vain kyettiin ja osassa perheitä jopa 6 - 7-vuotiailta odotettiin aikuisten työsuorituksiin verrattavia taitoja.⁴⁵

Lasten työnteko kaupungeissa ei liene ollut 1900-luvun alussa niin yleistä kuin kuvitellaan. Alle 15-vuotiaiden lasten ja lasten, joiden molemmat vanhemmat olivat elossa, työnteko oli melko harvinaista. Perheissä, joissa tulot olivat alhaiset tai epäsäännölliset tai joissa oli vain yksi huoltaja, lasten työnteko oli tavallisempaa.⁴⁶ Sahateollisuudessa työskennelleiden alle 18-vuotiaiden suhteellinen osuus ennen ensimmäistä maailmansotaa oli 5 - 6 prosenttia.⁴⁷

Vuonna 1908 Juho Jussila teki Kouluylivaltuutuksen johtajan Yrjö Koskinen Yrjö-Koskinen myöntämän valtion apurahan turvin opintomatkan Saksaan. Maan taideteollisuuden tutkimuksen ohessa Juho Jussila tutustui paikalliseen leikkikalujen valmistukseen muun muassa kahden viikon matkalla Erzgebirgeen, ostamalla paikallisia leikkikaluja ja kirjallisuutta.⁴⁸ Matkansa innoittamana hän toi markkinoille ensimmäiset kasvattavat leikkikalut Porissa Satakunnan maanviljelysseuran järjestämässä näyttelyssä osastollaan *Jussilan kasvatusopillisia leluja* vuonna 1909.⁴⁹ Myynnissä oli 20 erilaista artikkelia, muun muassa keilapeli, ruletti, kuulapeli, pyssy, kuvatauluja ja rakennuslaatikko.⁵⁰

Ilmeisesti Roneliuksen kirjakaupassa olleet tuotteet ja maanviljelysseuran näyttelyn myynti olivat ainutkertainen mahdollisuus ostaa Juho Jussilan valmistamia tuotteita ennen varsinaisen tehtaan käynnistymistä. Missään ei ole tullut esille, että valmistus ja markkinointi olisivat jatkuneet 1910-luvun puolella. Tähän saattoi vaikuttaa se, että Jussilan perheen tulevaisuus oli avoin ja muutto takaisin seminaarikaupunkiin keskeytti orastavan yritystoiminnan.

Keski-Euroopan matka toimi todennäköisesti innoittajana, mutta jo ennen matkaansa Juho Jussila tiesi, että leluilla olisi kysyntää ja vastaavia tuotteita markkinoilla olisi

⁴⁵ Ruoppila 1954, 75.

⁴⁶ Rahikainen 2001, 130 - 131.

⁴⁷ Ahvenainen 1984, 303.

⁴⁸ JyM/KHO 3560:329; Juho Jussila Oy, Luetteloimaton arkistoaineisto, Yrjö Koskinen Yrjö-Koskinen kirje Juho Jussilalle 5.5.1908. Juho Jussila sai tiedon matkarahan myöntämispäätöksestä myös Kouluylivaltuutuksen puolesta Porin piirin Kansakoulutarkastaja J. Reiniltä 18.5.1908.

⁴⁹ JyM/KHO, 3560:326.

⁵⁰ JyM/KHO, 3560:379.

vähän. Monet 1800-luvun lopun sanomalehdet kirjoittivat, että kotimaisille lelutehtaille olisi tarvetta.⁵¹ Lisäksi Kotiteollisuusyhdistys oli vuonna 1900 asettanut komitean miettimään kotiteollisuutta koskevia asioita ja keinoja kotiteollisuuden edistämiseksi.⁵² Juho Jussila toimi aktiivisesti Kotiteollisuusyhdistyksessä, joten hän oli todennäköisesti tietoinen myös komitean tuloksista.

2.3 Teollisen lelun valmistuksen historia

Käsitteenä leikkikalu yleistyi eurooppalaisessa kulttuurissa vasta 1700-luvulla. Leikkikalujen avulla lapsia siirrettiin aikuisten maailmaan: Tytöille opetettiin karjan- ja kodin hoitoa ja pojille eränkävintä.⁵³ Perinteiset lelujen valmistuksessa käytettävät materiaalit ovat olleet puu, kivi ja savi. Edellä mainituista puu tarjoaa monipuolisimmat vaihtoehdot lelujen valmistusmateriaalina, sillä sitä voidaan käsitellä myös teollisesti.⁵⁴ Puu on ollut myös kotitekoisten lelujen suosikkimateriaali, vaikka vanhoja puisia leluja ei olekaan säilynyt. Lelut tehtiin leikkimistä varten: ne eivät aina kestäneet kaikkia leikkejä tai ne hävisivät muusta syystä. Säilyneet lelut ovat vain pieni otos menneestä leikkikalukulttuurista.⁵⁵

Puulelujen teollinen valmistus alkoi Saksassa 1800-luvulla ja niistä muodostui nopeasti keskeinen vientituote. Saksalaisia leluja tuotiin myös Suomeen. Saksa oli edelläkävijä ja sitä pidettiin leluteollisuuden ihmemaana ja esikuvana. Taustalla oli voimakas ja pitkään jatkunut puunveistoperinne, jonka juuret ulottuvat aina keskiajalle saakka, jolloin leluja valmistettiin myös perheissä kaupunkien ulkopuolella ammattikuntajärjestelmän ulottumattomissa. Keskeiseksi lelujen valmistusalueeksi muodostui Baijer ja siellä etenkin Nürnberg, jonne myös perheissä valmistettuja leluja vietiin myyntiin. Lelujen omaleimaisuudesta jouduttiin tinkimään, jotta pystyttiin vastaamaan kasvavaan

⁵¹ Esimerkiksi 27.3.1889 ilmestyneessä Savo-Karjalassa kirjoitettiin, kuinka paljon Keski-Euroopan maissa oli lelutehtaita ja miten ulkomaiset lelutehtaat saivat vuosittain suuren summan Suomesta, kun kotimaista valmistusta ei ollut ja leluihin käytetyt rahat menivät näin ollen ulkomaille. Mikkelin Sanomat puolestaan jatkoi aiheesta otsikolla "Leluteollisuuden edistäminen" 14.9.1899. Lehden mukaan kotimaasta löytyi materiaalia ja osaamista. Resurssija olisi jopa ulkomaanvientiin. Ajalle tyypillisesti lehti kauhisteli etenkin Venäjältä tulleita leluja: Niiden kuosit ja värit olivat kauheita ja kestävyydeltään lelut olivat heikkoja.

⁵² "Käsiteollisuuden edistäminen". Kansalainen 1.6.1904, 2.

⁵³ Viikuna 2010, 29.

⁵⁴ Lönnqvist & Silvander 1999, 65.

⁵⁵ Pyysalo 2003, 11.

kysyntään. Tuotanto kehittyi vähitellen massatuotannoksi, mutta tästä huolimatta puuleluja valmistettiin myös kotiteollisuustuotteina. Puulelujen keskeinen valmistusalue oli Kaakkois-Saksassa sijaitseva Erzgebirgen alue⁵⁶, johon Juho Jussila tutustui opintomatallaan.

Vaikka Saksasta tuotiin leikkikaluja Suomeen, tehtiin lasten leikkikalut perheissä pääasiassa itse. Monelle tuttuja leluja olivat esimerkiksi isän valmistama keinuhevonen, pajupilli ja erilaiset eläinhahmot, mutta lapsetkin valmistivat leluja. Lapset valmistivat taidokkaita leluja ompelemalla ja veistämällä. Nukenvaatteiden ja puupyssyjen lisäksi lapset valmistivat monimutkaisiakin ongelmanratkaisupelejä, kuten nuljuksennaulat tai siperianlukon.⁵⁷ Lelujen osto yleistyi vasta 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenien jälkeen.⁵⁸ Leluja saattoi ostaa tai tilata paikkakunnan käsityöläisiltä 1700-luvulla, jotka myivät tuotteitaan suoraan verstaistaan tai suosituilla markkinoilla. Leluja, jotka olivat pääasiassa tuontituotteita, myytiin kaupunkien ja myöhemmin myös maaseutujen taajamien kaupoissa.⁵⁹

Suomessa lelujen teollinen valmistus alkoi 1850-luvulla, kun kasvatus- ja taidepiirien henkilöt halusivat saada suomalaisille lapsille suomalaisia leluja. Tarkoituksena oli valmistaa omaperäisiä leluja, jotka eivät olleet saksalaisten tai venäläisten kopioita. Suomalaisten leluvalmistajien valmistus oli pääsääntöisesti pienimuotoista. Ajallisesti 1900-luvun alku toisen maailmansodan puhkeamiseen saakka oli lelukauppiaille suotuista aikaa, ja tällöin Suomeen perustettiin paljon lelutehtaita. Päämateriaalina oli puu, mutta materiaalina käytettiin myös pahvia, peltiä ja erilaisia paperiseoksia.⁶⁰

Puulelujen teollinen valmistus aloitettiin muiden tuotteiden ohella vuonna 1844 perustetussa helsinkiläisessä Lars Fredrik Hedenströmin koritehtaassa. Tehdas toimi kymmenen vuotta, jonka jälkeen seuraava tunnettu teollinen valmistaja oli kauppias Abraham Oldenburgin ja kuvanveistäjäkisälli M. K. Brorströmin vuonna 1861 perustama Kuvanveisto- ja huonekalutehdas, joka oli toiminnassa kolme vuotta. Kolmas sivutuotteenaan leluja valmistanut yritys oli sorvarinkisälli Frans Emil Paulin vuonna

⁵⁶ Pyysalo 2003, 13 - 18.

⁵⁷ Sirelius 1989, 508 - 511.

⁵⁸ Pyysalo 2003, 36.

⁵⁹ Lehto 1996, 15 - 18.

⁶⁰ Pyysalo 2003, 42 - 44.

1866 perustama verstaas. Edellä mainittujen ohella oli paikallisia verstaaita, joiden markkinat olivat mainittuja pienemmät.⁶¹

Edellisten lisäksi kotimaisia puulelujä ja neulottuja Naantalin nukkeja tiedetään olleen myynnissä vuosina 1852 - 1858 toimineessa Kotimaisen Teollisuuden Aitassa, jonka perustaja oli edellä mainittu Abraham Oldenburg. Kotimaisen Teollisuuden Aitta myi ainoastaan suomalaisia tuotteita ja tarkoituksena oli edistää etenkin lelujen kotimaista valmistusta. Otto Thylinin vuonna 1888 perustaman Suomen Teollisuuskaupan tarkoituksena oli koota, asettaa näytteille ja myydä erilaisia kotimaassa valmistettuja tehdas-, käsityö-, veisto- ja taideteollisuustuotteita. Liike teki tunnetuksi suomalaista käsityötä kahdenkymmenen vuoden ajan muun muassa erilaisilla näyttelyillä ja julkaisemillaan luetteloilla.⁶²

Kansallisromantiikan ja sortovuosien aikana 1800-luvun lopulla pyrittiin kotimaisen käsityön arvostusta ja valmistusta kasvattamaan entisestään, sillä lasten haluttiin oppivan arvostamaan perinteitä ja välttämään muualta tulevia haitallisia vaikutteita.⁶³ Huomioiden Suomen yhteiskunnallisen tilanteen, haitallisiksi vaikutteiksi koettiin nimenomaan Venäjältä tuodut lelut, mihin viitattiin avoimesti esimerkiksi sanomalehdissä.⁶⁴

Ensimmäinen kotimaisten puulelujen valmistaja oli porilainen Max Tamlander, joka aloitti lelujen valmistuksen 1850-luvulla. Työpaja laajeni tehtaaksi vuonna 1875 ja sen toiminta jatkui 1900-luvun alkupuolelle.⁶⁵ Tamlanderin kotitalossa sijaitsevassa tehtaassa työskenteli hänen lisäksi koko aikana yksi työntekijä, vaikka lelujen suosia kasvoi vuoden 1876 Yleisen Suomen Näyttelöön osallistumisen ja palkinnon saannin jälkeen. Valikoimaan kuului erilaisia eläimiä, rattaita, vankkureita, nuken huonekaluja ja rakennuspalikoita.⁶⁶

⁶¹ Lehto 1996, 25 - 27.

⁶² Lehto 1996, 27 - 31.

⁶³ Pyysalo 2003, 42.

⁶⁴ "Leluteollisuuden edistäminen". Mikkelin Sanomat 14.9.1889.

⁶⁵ Pyysalo 2003, 44.

⁶⁶ Lehto 1996, 35 - 39.

Samaan aikaan vuonna 1888 perustettiin Kuopiossa Lelutehdas Suomi, jonka perustajana oli Saksassa opintomatalla käynyt Mathilda Nordensvan.⁶⁷ Lelutehdas Suomi valmisti laadukkaita kotimaisia leluja tarjoten samalla työtä varattomille nuorille. Tarkoitus oli luoda menestyksenkäs kotiteollisuuden haara seudun vähävaraisten avuksi. Lelujen menekki kasvoi nopeasti ja tehdas palkkasi noin nelisenkymmentä työntekijää. Mathilda Nordensvanin suunnitteleminen lelujen valikoimaan kuului nukkeja ja eläimiä, joita myytiin tuotteiden omassa myymälässä Kotimaisessa Lelukaupassa, Helsingissä Suomen Teollisuuskaupassa ja Hanna Herlinin leikkikalukaupassa.⁶⁸ Tehtaan toiminta loppui kannattamattomana vuonna 1897 ja Kotimainen Lelukauppa sulki ovensa seuraavana vuonna.⁶⁹

Kolmas 1800-luvun puolella perustettu lelutehdas oli vuonna 1898 perustettu vammalalainen Niemen lelutehdas, jonka lelujen valmistuksen huippukausi oli vasta 1930 - 1940-luvulla. Puun ohella tehdas käytti lelujen valmistukseen maalattua läkipeltiä. Läkipellistä valmistetut tuotteet olivat alkujaan ammattilaisten tekemiä, mutta 1830-luvulla valmistus kehittyi ansiokotiteollisuudeksi.⁷⁰ Läkipeltitöiden valmistus säilyi ansiokotiteollisuutena ensimmäiseen maailmansotaan saakka, jonka jälkeen se jälleen ammatillistui alan koneellistumisen myötä.⁷¹

Niemen tehtaiden leluvalikoima oli laaja: autoja, lentokoneita, nukken rekiä, ämpäreitä, rikkalapioita, eläinleluja, potkulautoja ja roolihahmoja. Menekin ollessa suurimmillaan tehtaalla oli myyntikonttori Helsingissä, mutta muovilelujen tullessa markkinoille 1950-luvulla lelujen valmistuksesta luovuttiin. Niemen lelutehtaan leluja oli saatavilla vielä 1970-luvun alussa, kun tehdas myi varastonsa pois.⁷²

Suomalainen lelupaja Oy aloitti varsinaisen toimintansa Porvoossa vuonna 1910, kun taiteilija John Engelberg aloitti vuonna 1907 lapselleen lelujen valmistuksen pahvista kehittämällään kovetusmenetelmällä. Engelbergin lelujen kysyntä kasvoi niin koti- kuin ulkomailla Malmin kotiteollisuusnäyttelyssä saaman palkinnon myötä vuonna 1908. Samana vuonna Engelberg kävi opintomatalla Saksassa, josta hän toi mukanaan

⁶⁷ Niiranen 1989, 9 - 16.

⁶⁸ Niiranen 1989, 15 - 18.

⁶⁹ Niiranen 1989, 31.

⁷⁰ Virrankoski 1963, 413.

⁷¹ Virrankoski 1994, 603 - 609.

⁷² Lehto 1996, 79 - 84; Pyysalo 2003, 47.

malliesineitä omaa tuotantoa varten. Puuesineiden valmistus aloitettiin vuonna 1912, kun tehtaaseen hankittiin puusepänkoneet. Valikoimaan kuului pahvista kovetettujen nukkejen ohella puusta valmistettuja nuken huonekaluja ja eläinleluja, joiden erikoisuus oli niiden liikkuvuus. Lelut levisivät ympäri Suomea koteihin ja lastentarhoihin. Engelberg siirsi toimintansa vuonna 1915 Sortavalaan Eero Mäkisen puusepänliikkeen yhteyteen laajentumispyrkimysten ja raaka-aineiden paremman saatavuuden vuoksi. Jo ennestään laaja valikoima kasvoi useaan sataan leluun; niissä käytettiin maaleja, jotka eivät sisältäneet myrkyllisiä aineita. Laajennettu yritys toimi nimellä Oy Helylä vuoteen 1935 saakka.⁷³

Vuonna 1919 perustetun tehdasosakeyhtiö Siron tarkoituksena oli valmistaa leikkikalua ja muita sen laatuksia esineitä. Viipurissa toimineen Siron valikoimaan kuuluivat Kenraali Mannerheim ja hänen armeijan ratsu- ja jalkaväkeä, mutta näitä ei koskaan myyty Suomessa. Sen sijaan myynnissä oli muita hartsi- ja sahanpurumassasta valmistettuja sotilaita, intiaaneja, urheilijoita ja eläimiä. Siron toiminta jäi lyhyeksi, sillä tehtaan osakkaat toimivat muissa tehtävissä. Yhtiö purettiin vuonna 1927 ja lopettamisilmoitus tehtiin kaksi vuotta myöhemmin. Siron toimintaa jatkoi yhtiön muotit hankkinut Kannaksen Lelu.⁷⁴

”A on alku viisauden, Lelu ahkeruuden” mainosti vuonna 1928 perustettu Kannaksen lelu, joka toimi vuoteen 1940 saakka. Vuonna 1931 kaupparekisteriin liitetyn yrityksen ajatuksena oli opettaa lapsia leikin kautta työntekoon. Valikoimaan kuuluivat esimerkiksi pienoiskangaspuut ja -mankeli, mutta myös autoja, eläimiä, puunukkeja ja leikkiaseita. Osa valikoimasta oli Siron mallistoa. Puun ohella myös Kannaksen lelu käytti valmistusmateriaalina pahvia ja massaa. Hinta - laatu -suhteeltaan kilpailukykyinen yritys siirsi toimintansa Karjalan kannakselta Helsinkiin sodan syttyessä, jolloin sen toiminta myös lakkasi.⁷⁵

Neljäs 1900-luvulla toimintansa aloittanut puulelutehdas oli Juho Jussila Oy Jyväskylässä. Juho Jussila Oy eroaa muista tehtaista siinä, että se on jatkanut toimintaansa muotoutuen perheyrietykseksi muiden tehtaiden lopettaessa toimintansa.

⁷³ Lehto 1996, 47 - 57; Pyysalo 2003, 45 - 46.

⁷⁴ Lehto 1996, 69 - 73.

⁷⁵ Lehto 1996, 75 - 77; Pyysalo 2003, 46.

Juho Jussila Oy poikkesi myös siinä, että kotimaan markkinoiden lisäksi yritys halusi ulkomaan markkinoille.⁷⁶

Suomeen nopeasti levinnyttä leluteollisuutta pystyy tarkastelemaan Suomen virallisen tilaston avulla. Suomen viralliseen tilastoon on kerätty vuosien 1909 - 1973 välillä tilastoa lelutehtaiden määrästä ja työväestöstä. Työväestön määrää pystyy tarkastelemaan vielä pidemmällä aikavälillä. Aivan tarkastelujakson alussa lelutehtaita oli kymmenen. Vuosien 1920 - 1941 välillä Suomessa oli 3 - 5 lelutehdasta. Suomalaisen lelunvalmistuksen huippuvuodet olivat 1943 - 1948, jolloin parhaimmillaan vuonna 1945 Suomessa toimi 23 lelutehdasta. Virallinen tilasto ei kerro tilastointiperusteita, joten kyseessä on voinut olla hyvinkin pieniä tehtaita, joita on perustettu tuomaan lisätuloja juuri päättyneen sodan jälkeen. Vuoden 1948 jälkeen lelutehtaiden määrä vakiintuu jälleen 3 - 5 ja putoaa 1960-luvun alussa kahteen. Sen sijaan 1970-luvun alku näyttää jälleen olleen lelutehtaiden nousukautta, sillä vuosien 1970 - 1973 välillä Suomessa toimi kahdeksan lelutehdasta.⁷⁷

Edellä mainitut lelutehtaat ovat olleet tunnetuimmat ja monet pienet paikalliset tehtaat ovat jääneet vain paikallisten ihmisten tietoon ilman että niistä on säilynyt kirjallista aineistoa tai leluja. Paikallisten valmistajien todellista lukumäärää tuskin pystyy selvittämään, joten mainitut ovat vain otos Suomen lelutehtaista.

Ennen toista maailmansotaa varsinaisten leikkikalutehtaiden lisäksi leluja valmistivat erilaiset kotimaiset teollisuuslaitokset, jotka olivat kasvattavuuden sijaan kiinnostuneet alasta markkinoiden vuoksi. Esimerkkejä tällaisista yrityksistä ovat muun muassa pyykkilautoja valmistanut G. W. Sohlberg, Arabia ja Suomen Gummitehdas Osakeyhtiö. Viimeksi mainittu perusti jopa erillisen osaston kumipallojen valmistusta varten, mutta raaka-aineena käytetystä kumimaidosta valmistettiin pallojen ohella nukkeja, satuhahmoja, puruleluja ja helistimiä.⁷⁸

Lisäksi Marttayhdistys aloitti nukkejen valmistuksen ompeluseurakeskusteluissa heränneen ajatuksen pohjalta vuonna 1907. Ajatuksena oli valmistaa lapsille kotimaisia nukkeja, jotta heille ei tarvitsisi antaa ulkomailta tuotua rihkamaa, kuten rouva Aurora

⁷⁶ JyM/KHO, 3560:326.

⁷⁷ SVT XVIII A 1909 - 1973. Lelutehtaiden määrät.

⁷⁸ Lehto 1996, 97 - 104.

Jansson totesi Turun Marttayhdistyksen ompeluseurassa. Etenkin sotavuosina kansallispukeisten nukkejen kysyntä oli runsasta, kun ulkomainen tuonti tyrehtyi kokonaan. Myyntivaikeudet alkoivat vasta 1950-luvulla, kun markkinoille alkoi ilmestyä massaa kestävämpiä kumisia nukkenpäitä ja halpoja ulkomaisia tuotteita. Pehmeän mollamaija-tyylisen nukken ansiosta toiminta jatkui vielä 1960-luvun, mutta lopullisesti toiminta päättyi vuonna 1975.⁷⁹

2.4 Juho Jussilan kasvattavan lelun vaikutteet

Vuonna 1863 perustetun Jyväskylän seminaarin ensimmäiseksi johtajaksi tuli Uno Cygnaeus, jonka persoona ja käsitykset vaikuttivat voimakkaasti seminaarin opiskelijoihin. Hänen suunnitelmassaan korostettiin kasvatusvaatimusta, joka perustui lapsen sielullis-ruumiilliseen elämään. Etusijalla olivat pedagogiset aineet ja ruumiinkulttuuria hän korosti älyllisen ja opillisen kasvatuksen kaltaisena alana. Opettajan oli saatava yleissivistyksen lisäksi ammattisivistystä korkeakoulun veroisessa paikassa. Vain korkeasti koulutettu opettaja pystyisi valistamaan kansaa tarpeeksi hyvin.⁸⁰

Cygnaeuksen näkemyksiin olivat vaikuttaneet etenkin Pestalozzin, Diesterwegin ja Friedrich Fröbelin kirjoitukset. Sveitsiläinen Johan Heinrich Pestalozzi (1746 - 1827) oli opetuksen työtapojen uudistaja, hän esimerkiksi kehitti oppimista helpottavia apuvälineitä.⁸¹ Hänen keskeisimpiä ajatuksiaan olivat muun muassa opetuksen perustuminen lapsen havaintoihin ja opetuksen tuli edetä lapsen omaksumiskyvyn mukaan. Opetuksen tuli olla lapsen kehittämistä ja opettajan tuli kunnioittaa lapsen yksilöllisyyttä. Kenties kaikkein merkittävin Pestalozzin ajatus Cygnaeukselle oli se, että tiedon hankkimisen tuli tapahtua käytännöllisten taitojen hankkimisen yhteydessä.⁸²

Pestalozzin keskittyessä tarkastelemaan oppilaita, saksalainen Adolf Diesterweg (k. 1866) tarkasteli opetuksen kasvattavuutta opettajan kannalta. Hänen mukaansa kansakoulun tehtävänä oli kasvattaa itsenäisesti ajattelevia ihmisiä ja tämä tavoite

⁷⁹ Lehto 1996, 58 - 67.

⁸⁰ Halila 1963, 13.

⁸¹ Iisalo 1989, 96 - 103.

⁸² Iisalo 1989, 108 - 109.

täytyi korkeatasoisen opettajiston avulla.⁸³ Avarakatseisten ja yhteiskunnallisen vastuunsa tuntevien opettajien tuli antaa monipuolista ja oppilaidensa persoonallisuutta kehittävää opetusta. Opetuksen tuli koostua pienistä loogisista ja mielenkiintoisista kokonaisuuksista.⁸⁴

Saksalaisen Friedrich Fröbelin (1782 - 1852) mielestä lasten suunnitelmallinen kasvattaminen oli aloitettava jo varhain lapsuudessa. Fröbelin mielestä oli virhe, että ainoastaan kodit olivat vastuussa lasten kasvatuksesta, sillä kodeilta puuttui kouluopetuksen johdettava kasvatus. Fröbelin ajatusten pohjalta Saksassa alettiin 1840-luvulla perustaa lastentarhoja, joissa lähtökohtana olivat lapsen luontaiset ilmaisut, kuten nauru, itku, kieli, luova toiminta ja työ. Keskeistä oli lapsen luontaisen toiminnallisuuden merkitys ja kasvattajan tuli rohkaista lasta aktiiviseen toimintaan. Toiminnan tärkein muoto oli leikki, joka merkitsi lapsen kehityksen korkeinta astetta. Lastentarhojen kasvatus oli pääasiassa leikin ja askartelun ohjausta.⁸⁵

Jyväskylän seminaarissa vaikutti Yrjö Koskinen Yrjö-Koskisen aikana 1895 - 1899 etenkin herbart-zilleriläinen metodi, joka oli Euroopassa jo vanhentunut aatesuunta.⁸⁶ Johann Friedrich Herbart (1776 - 1841) oli saksalainen filosofian tohtori, joka edusti realismia, mutta oli kiinnostunut myös pedagogisista kysymyksistä. Herbartin ajatukset kasvatuksesta saivat huomiota vasta hänen kuolemansa jälkeen 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla. Filosofialla oli keskeinen osa aatesuuntauksessa. Ulkoisilla tekijöillä pystyi vaikuttamaan yksilön sisäiseen kehitykseen ja kasvatuksen päämääränä oli ”harrastus” ja etenkin sen herättäminen.⁸⁷

Saksalainen oppikoulunopettaja Tuiskon Ziller (k. 1882) kiinnostui kasvatustieteistä 1850-luvulla ja hän oli perustamassa Herbartin ajatuksia kehittävästä pedagogista yhdistystä, joka myöhemmin muodostui koulukunnaksi. Koulukunnalle tyypillisiä piirteitä olivat Herbartin perusajatuksista etenkin kasvattava opetus ja pitäytyminen muodollisten asteiden opissa. Herbart-zilleriläisyys on saanut nimensä siitä, että Ziller pyrki ohjaamaan herbartilaisuutta tiukan oppijärjestelmän suuntaan. Suuntaukselle keskeistä olivat opetuksen kasvattavuus ja samalla mielenkiinnon kohteiden

⁸³ Iisalo 1989, 113.

⁸⁴ Valtonen 2009, 45.

⁸⁵ Iisalo 1989, 120 - 121.

⁸⁶ Halila 1963, 38; Suutarinen 1992, 129.

⁸⁷ Suutarinen 1992, 15 - 16.

laajentaminen sekä luonteen lujuuden vahvistaminen. Toiseksi muodolliset asteet, jotka olivat tiedon omaksumisprosessin eri vaiheita, velvoittivat opettajaa opetuksen suunnittelussa ja jäsentelyssä.⁸⁸

Suomessa tunnetuin herbartilaisuuden edustaja oli professori Mikael Soininen (vuoteen 1907 Johnsson). Soinisen käsityksen mukaan kasvattavan opetuksen tuli pyrkiä tiedon, kauneuden, siveellisyys ja uskon harrastuksen kehittämiseen.⁸⁹ Edellä mainittu tilanne oli mahdollinen laatimalla harrastuksia tukeva opetussuunnitelma ja oppitunnit oli toteutettava psykologisesti oikealla tavalla.⁹⁰ Soininen jakoi oman aikansa oppiaineet neljään ryhmään kasvattavuuden perusteella. Kasvattavimpia aineita olivat historialliset aineet kuten historia, uskonto ja kaunokirjallisuus, sillä ne herättivät Soinisen mielestä siveellisen harrastuneisuuden. Toiseen ryhmään kuuluivat luonnontieteet, kolmanteen taideaineet (piirustus, käsityöt ja laulu) ja vähiten kasvattavia olivat matematiikka ja kielet.⁹¹

Herbartilaisuuden suosio alkoi laskea vuoden 1910 tienoilla.⁹² Juho Jussila sovelsi herbartilaisuutta omaan työhönsä juuri kasvattavuuden osalta, sillä valmistetut lelut oli suunnattu tietyn ikäisille lapsille kehittämään kyseisenä kautena opittavia taitoja. Saksaan suuntautunut opintomatka todennäköisesti syvensi Juho Jussilan suuntautumista herbatilaisuuteen.⁹³

Juho Jussilan ajatuksiin leikistä ja sen tarpeellisuudesta vaikuttivat 1930-luvulla saksalaisen psykologi Hildegard Hetzerin kirjoitukset. Marjatta Honka on referoinut Hetzerin teoksen *Spiel und Spielzeug für jedes Alter*, jossa kirjoittaja tarkasteli muun muassa leikkiä ja leikkikaluja osana lapsen elämää. Hetzerin mukaan leikki oli lapselle välttämätön elinehto ja ilman riittävää leikkiä lapsen kehitys oli kyseenalaista. Aikuisen mielestä leikissä ei välttämättä ollut loogista etenemistä, eikä Hetzerin mielestä tarvinnut ollakaan. Toinen tärkeä asia, jonka lapsi aikuiselle leikistä opetti, oli se, että leikki oli lapsen työtä: Lapsi käytti aikansa ja voimansa leikkimiseen.⁹⁴

⁸⁸ Iisalo 1989, 159.

⁸⁹ Valtonen 2009, 46.

⁹⁰ Ks. lisää tuntuun suunnitelmasta Iisalo 1989 s. 165 - 168.

⁹¹ Iisalo 1989, 163.

⁹² Iisalo 1989, 170.

⁹³ Suutarinen 1992, 18.

⁹⁴ Honka 1945, 1.

Leikin välttämättömyyden ohella Hetzer koki tärkeäksi leikin vapauden ja sen ohjauksen. Hänen mielestään leikin oli vastattava lapsen tarpeita, mutta aikuinen ei voinut pakottaa lasta leikkimään toisten lasten kanssa. Sen sijaan aikuinen kyllä pystyi tarvittaessa ohjaamaan lapsen mielenkiintoa muualle. Aikuisen tuli valita lapsen kehitysvaiheeseen sopivat lelut, jotta lelu kehittäisi lasta oikealla tavalla. Liian helppo leikkikalu tylsistyi lapsen, kun taas liian vaikea ei palvellut lapsen tarpeita. Vaikka aikuinen valitsi leikkikalut, tuli hänen siitä huolimatta huomioida lapsen kiinnostuksen kohteet.⁹⁵

Juho Jussilalla oli vankka tietämys leikistä ja sen tärkeistä piirteistä pedagogistaustansa ansiosta. Uno Cygnaeuksen perintö ja Jyväskylän seminaari tukivat hänen ajatuksiaan. Käsitys hyvästä lelusta on säilynyt melko pitkälti samanlaisena kuin millaiseksi Juho Jussila sen aikanaan määritteli. Eeva Riihonen on määritellyt hyvän lelun ominaisuudeksi neljä T:tä, jotka ovat toiminnallisuus, turvallisuus, taiteellisuus ja taloudellisuus. Hyvä lelu tukee lapsen kehitystä, mutta se jättää tilaa myös lapsen omalle mielikuvitukselle. Lisäksi hyvä lelu on turvallinen, kestävä ja pitkäikäinen.⁹⁶

Kasvattajat ovat olleet sitä mieltä, että leikki on lapsen työtä. Leikki on tunnepistoista ja eläytyvää ja leikissä lapselle avautuu mielikuvituksen avulla toisenlainen elämä.⁹⁷ Leikki on mielekästä toimintaa, joka on fyysisen toiminnan yläpuolella. Leikki luo elämään mielekkyyttä ja siinä on mukana jotain, mikä ei kuulu elämän välttämättömiin tarpeisiin.⁹⁸

Leikki on vapaaehtoista toimintaa, joka suoritetaan määrättyissä ajan ja paikan rajoissa vapaaehtoisesti hyväksytyjen, mutta sitovien sääntöjen mukaan. Leikillä on oma tarkoitusperänsä ja sitä seuraa jännityksen ja ilon tunne sekä tietoisuus jostakin, mikä on muuta kuin 'tavallinen elämä'.⁹⁹

⁹⁵ Honka 1945, 2 - 6.

⁹⁶ Riihonen 1991, 23.

⁹⁷ Korkiakangas 1996, 196.

⁹⁸ Huizinga 1967, 9 - 12.

⁹⁹ Huizinga 1967, 39.

Leikiksi on ymmärretty monia asioita ja leikki käsitteenä on määritelty hyvin eri tavoin.¹⁰⁰ Lääkäri ja fysiologian emeritusprofessori Matti Bergström on kirjassaan *Mustat ja valkeat leikit* tutkinut lasten leikkikäyttäytymisen luonnetta ja merkitystä aivojen pohjalta. Hänen mukaansa lapsen on saatava leikkiä vapaasti ja omien mahdollisuuksiensa mukaan. Lapsi ei voi leikkiä koko mielikuvituksellaan ja leikkimiskyvyllään, mikäli mahdollisuuksia rajoitetaan ja esimerkiksi erilaiset kasvatusopilliset leikkiohjelmat rajoittavat lasten vapaata leikkimistä. Leikin ohjaaminen ei ole kuitenkaan kokonaan kielletty.¹⁰¹

Leikkiä ei voi käsittää yksiulotteiseksi lastenkulttuuriksi. Eli emme voi olettaa, että lasten leikeissä näkemämme olisi lapsille tyypillistä kulttuuria tai että lapset ilmaisisivat leikeissä sitä, mitä olemme näkevinämme.¹⁰²

3 YRITYSTOIMINTA JYVÄSKYLÄN SEMINAARIN VIRAN OHELLA

3.1 Päivätyöstä yhdistystoimintaan

Jussilan perhe muutti takaisin Jyväskylään vuonna 1911, kun Juho Jussila nimitettiin seminaarin poikaharjoituskoulun yliopettajaksi. Juho Jussila osti yhdessä lehtori Kaarle Oksalan kanssa tontin Urheilukadulta, nykyiseltä Kramsunkadulta, syksyllä 1911.¹⁰³ Huhtikuussa 1912 Jussilat omistivat koko tontin¹⁰⁴ ja ensimmäisen asuinrakennus tontille valmistui samana vuonna.

Juho Jussila kirjoitti opettajauransa aikana useita kirjoja, jotka oli tarkoitettu seminaarin oppilaiden käyttöön. Tietävästi ensimmäinen, mutta opettajille suunnattu, oli *Ohjeita kansakoulun poikain käsityöopetuksesta*. Tämän lisäksi hän kirjoitti yhdessä A. Alhon kanssa *Kansakoulun mittausopin*,¹⁰⁵ ja *Yhteiskunnallisen lukukirjan* yhdessä tohtori

¹⁰⁰ Korkiakangas 1996, 196 - 197. Leikin voi karkeasti jaotella neljään eri suuntaukseen, joita Korkiakangas käsittelee edellä mainitussa teoksessaan laajemmin. Ks. myös Hänninen 2003.

¹⁰¹ Bergström 1996, 137.

¹⁰² Lönnqvist 1992, 374.

¹⁰³ JyM/KHO, 3560:160.

¹⁰⁴ JyM/KHO, 3560:164; JyM/KHO, 3560:167.

¹⁰⁵ JyMA/Jsa, Opettajien nimikirja I.

Eino Railon ja kirjailija Veikko Korhosen kanssa.¹⁰⁶ *Lukukirja III:n* ja *Lukukirja IV:n* Jussila kirjoitti yhdessä Heporaudan, Laurilan ja Kantolan kanssa.¹⁰⁷ Lisäksi Jussilan kirjoituksia on julkaistu sanomalehdissä.

Juho Jussila oli päivätyönsä ohella aktiivinen toimija eri järjestöissä ja yhdistyksissä. Hänelle läheisiä asioita olivat maanpuolustustyö, sillä hän oli Jyväskylän suojeluskuntapiirin aliupseerikerhon jäsen¹⁰⁸, Keski-Suomen Ampujien jäsen¹⁰⁹ ja Inkerin liiton jäsen¹¹⁰. Lisäksi hän tuki yhdessä vaimonsa kanssa muun muassa Mannerheimin Lastensuojeluliittoa.¹¹¹ Lapset ja niiden hyvinvointi olivat lähellä Jussiloiden sydäntä, esimerkiksi vuonna 1936 helmi-maaliskuussa he toivat kaksi laatikkoa appelsiineja lasten maisteltaviksi¹¹², mitkä muutoin olisivat olleet lasten saavuttamattomissa.

Juho Jussila oli aktiivisesti mukana Keski-Suomen Kotiteollisuusyhdistyksen toiminnassa. Hän oli Satakunnassa asuessaan paikallisen kotiteollisuusvaltuuskunnan jäsen¹¹³ ja Jyväskylässä Jussila oli mukana paikallisessa kotiteollisuusyhdistyksessä toimien yhdistyksen puheenjohtajana vuosina 1920 - 1938¹¹⁴, jonka jälkeen hän ilmeisesti jättäytyi toiminnasta kokonaan pois. Paikallisen toiminnan ohella Jussila oli valtion asettaman Kotiteollisuuskomitean jäsen ja Suomen pien- ja kotiteollisuusliiton valtuuskunnan jäsen ja Suomen puuseppäteollisuusvientiliiton jäsen vuodesta 1935 eteenpäin.¹¹⁵

Edellisten toimien lisäksi Jussila oli mukana kunnallispolitiikassa: Vuosina 1915 - 1920 hän oli rahatoimikamarin jäsen, vuosina 1923 - 1936 Jyväskylän kaupungin verotuslautakunnan puheenjohtaja ja vuosina 1933 - 1936 kaupungin hallituksen jäsen.¹¹⁶ Juho Jussila oli hyvin aktiivinen henkilö ja erityisiä kiinnostuksen kohteita liiketoiminnan ohella oli ihmisten hyvinvointi. Aktiivisuus oli seminaarin opettajalle

¹⁰⁶ JyM/KHO, 3560:319.

¹⁰⁷ JyM/KHO, 3560:320.

¹⁰⁸ JyM/KHO, 3560:2.

¹⁰⁹ JyM/KHO, 3560:4; JyM/KHO, 3560:7.

¹¹⁰ JyM/KHO, 3560:5 - 6.

¹¹¹ JyM/KHO, 3560:13 - 14.

¹¹² JyM/KHO, 3560:319.

¹¹³ JyMA/Jsa, Opettajien nimikirja I.

¹¹⁴ JyMA/Keski-Suomen Kotiteollisuusyhdistys ry., Vuosikertomukset 1913 - 1976.

¹¹⁵ JyMA/Jsa, Opettajien nimikirja I.

¹¹⁶ JyMA/Jsa, Opettajien nimikirja I.

tyypillinen piirre, sillä heidän koettiin olevan esikuvia muille kaupunkilaisille ja opettajat ottivat aktiivisesti osaa kaupungin kulttuuriin ja politiikkaan¹¹⁷. Seminaarin opettajat kehittivät etenkin kaupungin musiikki- ja liikuntakulttuuria.¹¹⁸

Jyväskylässä asui Jussilan seminaarin aikainen luokkatoveri Arvi Koskinen, joka toimi perustamansa yksityisen kuuromykkäkoulun opettajana ja johtajana vuosina 1911 - 1916. Kuurojen puuseppien koulussa annettiin teoreettista opetusta ja ohjausta ja harjoiteltiin ammattiopirustusta.¹¹⁹ Jussila ja Koskinen aloittivat yhdessä leikkikalujen joukkovalmistuksen Koskisen koulussa. Jo vuonna 1913 he halusivat vuokrata kaupungilta entisen oluttehtaan kiinteistön käyttöönsä, mutta kaupunginvaltuusto hylkäsi vuokra-anomuksen.¹²⁰ Ensimmäisen maailmansodan aikana verstastoiminta oli Kilpisenkadun ja Yliopistonkadun kulmassa¹²¹, mutta sota ja Suomen itsenäistymisen seuraukset katkaisivat Jussilan suunnitelmat laajemmasta tuotannosta.¹²² Osasyynä toiminnan katkeamiseen oli myös Koskisen koulun toiminnan päättyminen.¹²³

Juho Jussila valmisti yhdessä seminaarin metallityömestari Juho Nikinmaan kanssa erilaisia pöytä- ja kattolamppuja, joista on olemassa hinnasto lokakuulta 1920. Valmistus ei ilmeisesti jatkunut kauaa, sillä mainintaa laajemmasta valmistuksesta ei ole¹²⁴ eikä käytettävissä olevan arkistoaineiston joukosta ole löytynyt hinnastoja kyseistä kappaletta enempää.

Juho Jussila ei ollut ainoa Jyväskylän seminaarissa virassa ollut henkilö, joka ryhtyi yrittäjäksi varsinaisen päivätyönsä ohella. Esimerkiksi Seminaarin ensimmäinen voimistelun lehtori Karl Gustav Göös perusti yhdessä Jyväskylän yläalkeiskoulun venäjän kielen lehtorin Alexander Georg Weilin kanssa vuonna 1872 Weilin ja Göösin koulutarpeitten- ja kirjakaupan, joka laajeni tunnetuksi kirjapainoksi Weilin+Göös.¹²⁵ Suomen kielen lehtori Jaakko Länkelä toimi myös kirjapainoalalla ja tämän lisäksi hän harjoitti Päijänteellä laivaliikennettä sekä johti perustamaansa

¹¹⁷ Halila 1963, 172 - 173; Lamberg 2009, 386.

¹¹⁸ Halila 1963, 324 - 325.

¹¹⁹ Salmi & Laakso (toim.) 2005, 234.

¹²⁰ JyM/KHO, 3560:326.

¹²¹ JyM/KHO, 3560:329.

¹²² JyM/KHO, 3560:326.

¹²³ JyM/KHO, 3560:326.

¹²⁴ JyM/KHO, 3560:379.

¹²⁵ Tiitta 1997, 18 - 20.

Väinölän konepajaa ja laivatelakkaa kuolemaansa saakka.¹²⁶ Seminaarin opettajien yrittäjäyys tai osallistuminen talouselämään oli yleisempää 1800-luvun jälkipuoliskolla kuin 1900-luvulla ja Juho Jussila oli siinä mielessä poikkeus, että hän kehitti alan, johon kukaan muu ei ollut ryhtynyt.¹²⁷

3.2 Puunjalostustehtaasta kansainväliseksi Fortuna-tehtaaksi

Olojen vakiinnuttua Juho Jussila aloitti pienimuotoisen yritystoiminnan Kramsunkadun asunnon 12 neliön kellaritiloissa. Elinkeinoilmoituksen hän jätti Jyväskylän maistraatille 5.2.1923, josta tuli myös yrityksen virallinen syntymäpäivä ja varsinainen yritystoiminta alkoi. Elinkeinoilmoituksessa Juho Jussila ilmoitti perustaneensa koneellisen puunjalostusliikkeen omistamansa talon tiloissa.¹²⁸

Leikkikalujen valmistuksen aika oli vasta myöhemmin,¹²⁹ sillä yrityksen valikoimaan kuuluivat erilaiset tarve-esineet kuten lumilapiot, talousportaat ja Sirkka-kotimankelit. Talousportaita Jussila valmisti männystä kolmea eri kokoa. Niitä markkinoitiin lujina ja kaikkialle sopivina. Mainoksissa muun muassa Valtioneuvosto ja Jyväskylän Rauta-Osakeyhtiö kertoivat olevansa tyytyväisiä Jussilan talousportaiden käyttäjiä. Kotimankelit olivat jotain uutta, sillä niille Jussila haki yksinvalmistusoikeutta. Kuulalaakerit tekivät mankeloimisesta helppoa ja vastapainon avulla pyykin luvattiin siliävän nopeammin kuin muilla markkinoilla olleilla mankeleilla.¹³⁰

¹²⁶ Mikkola, Leinonen & Rekola (toim.) 1937, 172 - 173.

¹²⁷ Halila 1963, 325 - 326.

¹²⁸ JyMA, Jyväskylän kaupungin maistraatti, Jyväskylän kaupungin maistraatin tuomioluettelo v. 1923.

¹²⁹ JyM/KHO, 3560:329.

¹³⁰ JyM/KHO, 3560:379.

Juho Jussilan ensimmäisiin tuotteisiin kuuluivat muun muassa talousportaat.¹³¹

Vuonna 1924 tontille valmistui toinen asuinrakennus, jonka pohjakerros tuli työtilaksi ja yritys sai uutta tilaa 60 neliötä. Yritystä varten rakennettu tila kävi pian ahtaaksi ja toinen asuinhuoneisto siirtyi kokonaan tehtaan käyttöön, jolloin 250 neliön tilassa oli kymmeniä työntekijöitä.¹³² Juho Jussila kertoi 20-vuotisjuhlapuheessa tehtaan laajentumisesta ja unelmansa toteutumisesta:

”-- Silloin vei tehtaan johto ja kirjanpito melkoisesti aikaa. Sen suoritimme yhdessä puolisoni kanssa. Jos päivä osoittautui liian lyhyeksi, jatkettiin työntekoa yötunteina. Olin nim. vakavasti ajatellut toteuttaa unelmani, kehittää tehtaastani jotain pysyvää. -- ”.¹³³

Juho Jussilan alkuperäisenä tavoitteena oli tuotteiden valmistus vientiin. Viennin standarditason mahdollistaisi hänen mukaansa laaja tuotanto ja ammattitaitoinen työväki. Viennin suurin haaste oli kilpailu hyvin organisoitua ja moderneja koneita käyttänyttä teollisuutta vastaan.¹³⁴ Tässä suhteessa Juho Jussila yrityksenä poikkesi muista aikansa tunnetuista lelutehtaista, jotka keskittyivät vain kotimaan markkinoihin.¹³⁵

¹³¹ JyM/KHO, Juho Jussila Oy:n luetteloimaton kuva-aineisto.

¹³² JyM/KHO, 3560:326.

¹³³ JyM/KHO, 3560:326.

¹³⁴ JyM/KHO, 3560:326.

¹³⁵ Ks. esimerkiksi Lehto 1996.

Juho Jussilalla oli yksi työntekijä, Jalmari Lahti, joka oli myynyt koneensa ”Jussilan velimiehelle” ja vuokrannut talon alakerran, jossa hän valmisti kansakoulutarpeita. Pian tehtaalla työskenteli myös Jalmarin veli Hugo. Vuonna 1981 Jyväskylän kaupungin tekemässä perinnekyselyssä Hugo Lahti kertoo

”-- Kuinka se (Juho Jussila) tuli sen laatikon kanssa sinne verstaalle ja sano, että tästä voi tulla vielä ähvääri. --”.

Yhdessä he suunnittelivat Fortunan sen nykyiseen muotoon. Veljekset valmistivat Fortuna-urakalla Jussilan tiloissa ennen kuin Juho Jussila otti valmistuksen kokonaan itselleen.¹³⁶

Kenties Jussilan tehtaan tunnetuimman tuotteen, Fortunan, valmistus alkoi vuonna 1926. Kramsunkadulla toiminutta tehdasta alettiin kutsua nimellä Fortuna-tehdas. Fortuna tarkoittaa onnea sekä hyvää että huonoa, joten nimen merkitys on pikemminkin kohtalo.¹³⁷ Tästä alkoi Jussilan tehtaan varsinainen pelien ja lelujen valmistus.

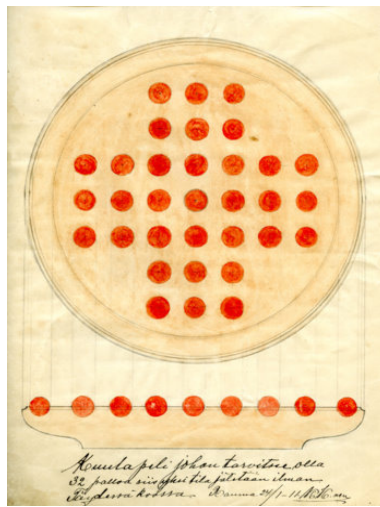
Fortuna-peli, joka teki Juho Jussilan tehtaasta tunnetun etenkin Englannissa.¹³⁸

¹³⁶ Keski-Suomen museo, 1064:247.

¹³⁷ JyM/KHO, 3560:329.

¹³⁸ JyM/KHO, Juho Jussila Oy:n luetteloinaton kuva-aineisto.

Juho Jussilalla oli ollut jo Porissa valikoimissaan kuulapeli, joten todennäköisesti hän oli kehittänyt Fortunan mallia kauan. Hyytiäinen, Talja ja Vuorinen esittävät kirjassaan kaksi Fortunan luonnosta. Toisen on piirtänyt K. K. nen Raumalla 24.1.1911, mutta piirtäjästä ei tiedetä tämän enempää. Piirros ja siinä oleva teksti viittaavat enemmänkin solitaire- eli yksinpeliin kuin fortunaan. Solitaire-pelissä on 33 reikää ja jokaisessa reiässä lukuun ottamatta keskimmäistä reikää on nappula. Pelin tarkoituksena on saada viimeinen nappula jäämään keskireikään.¹³⁹

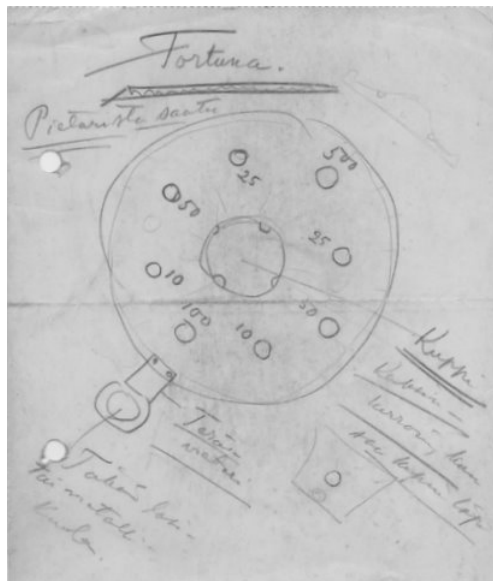
K. K. nen on vuonna 1911 piirtänyt kuulapelin luonnoksen, joka muistuttaa paljon solitaire-peliä. Pelin juuret ulottuvat 1700-luvulle, mutta esimerkiksi 1900-luvun alussa sitä ei juuri valmistettu.¹⁴⁰

Toinen luonnos oli nimetty Fortunaksi, mutta tämän luonnoksen luomisaikaa ei tiedetä. Luonnoksen Fortuna oli pyöreä ja se oli tullut Pietarista.¹⁴¹ Kuten seuraavasta kuvasta käy ilmi, niin tässä on samanlaiset kupit kuin markkinoille päätyneessä Fortunassa. Suurin ero lienee se, että kuvan luonnos tai malli oli pyöreä.

¹³⁹ Grunfeld (toim.)1976, 96.

¹⁴⁰ Grunfeld (toim.) 1976, 96. Kuva JyM/KHO, Juho Jussila Oy:n luetteloinaton kuva-aineisto.

¹⁴¹ JyM/KHO, 3560:180.

Pietarista saadun Fortuna-pelin luonnoksesta tai mallista on havaittavissa yhteneväisyyksiä valmistuksessa olevan Fortunan kanssa.¹⁴² Fortuna-pelin juuret ovat todennäköisesti Egyptissä 2600-luvulla eKr. Tältä ajalta on maalauksia, joista voi päätellä egyptiläisten pelanneen kolmea eri lautapeliä. Yksi peleistä oli peli nimeltä Ajokoirat ja sakaalit, jonka ajatus oli Fortunan kaltainen.¹⁴³ Nykyaikaisten bagatelle-pelien juuret ovat 1400 - 1500-lukujen Englannissa ja Ranskassa, joissa peli siirtyi ilmaston vuoksi ulkoilmasta sisätiloihin. Bagatelle-pelien valmistus oli yleistä 1800-luvulla ja tuolloin peli sai myös nykyaikaisen muotonsa.¹⁴⁴

Fortunaa valmistettiin aluksi Jyväskylän Rauta-Osakeyhtiön nimissä. Yksityisessä omistuksessa olevan Fortuna-pelin taakse on liimattu paperi, jossa on pelin pelisäännöt ja teksti:

”Alkuperäisiä ja siis oikeita Fortuuna-pelejä valmistuttaa ja nimellään varustaa ainoastaan Jyväskylän Rauta-Osakeyhtiö.”¹⁴⁵

¹⁴² JyM/KHO, Juho Jussila Oy:n luetteloimaton kuva-aineisto.

¹⁴³ Splunteren (toim.) 1990, 15 - 20.

¹⁴⁴ Hyytiäinen 2001, 96 - 97. Hyytiäinen on kuvannut hyvin tarkasti Fortunan esikuvan historiaa.

¹⁴⁵ Yksityisessä omistuksessa oleva Fortuna-peli. Peli on ollut Pirkko Anttilan omistuksessa vuodesta 2006 lähtien. Peli on ollut hänen isänsä Jorma Ruissalon (s. 1912) ja tämän veljen Paavo Ruissalon (s.1903) lapsuudenkodissa Tampereen Pynnikillä. Pelin on todennäköisesti ostanut heidän isänsä maalarimestari Emil Ruissalo. Pelin taakse on liimattu paperi, jossa on pelin ohjeet ja teksti Jyväskylän Rauta-Osakeyhtiön valmistuttamasta aidosta ja alkuperäisestä Fortuna-pelistä.

Jyväskylän Rauta-Osakeyhtiö perustettiin joulukuussa 1918 ja sen ensimmäiseen hallitukseen kuului muun muassa Arvi Koskinen, jonka kanssa Juho Jussila valmisti leluja 1910-luvulla. Arvi Koskinen toimi puheenjohtajana 1919 - 1921. Juho Jussila valittiin varsinaisessa yhtiökokouksessa 28.11.1924 hallituksen varajäseneksi.¹⁴⁶ Kun peli ei vielä ollut tunnettu, niin oli luontevaa, että sitä valmistettiin jonkun toisen nimissä. Jyväskylän Rauta-Osakeyhtiö oli jo aiemmin ostanut Juho Jussilan valmistamia kotitarve-esineitä ja suorat suhteet yritykseen mahdollistivat tämän kaltaisen yhteistyön.

Yhdennäköisyys muiden Juho Jussilan valmistamien Fortuna-pelien kanssa on ilmeinen. Kooltaan ensimmäiset valmistetut pelit olivat nykyistä valmistuksessa olevaa peliä huomattavasti suuremmat. Verka, kupit ja naulat ovat samanlaisia kuin muissa tuolta ajalta säilyneissä peleissä. Ei siis ole todennäköistä, että joku muu olisi valmistanut täysin samanlaista peliä kuin Juho Jussila.

Juho Jussilan valmistamia ensimmäisiä Fortuna-pelejä markkinoitiin Jyväskylän Rauta-Osakeyhtiön valmistuttamina.¹⁴⁷

Fortunan vienti ulkomaille alkoi vuonna 1929 Pohjoismaista. Vienti Ruotsiin onnistui yli odotusten ja tilauksia tuli myös Norjasta ja Tanskasta. Pohjoismaissa peli tunnettiin nimellä Suomi-Game tai ”Suomi”-Spillet, joilla korostettiin pelin alkuperää. Vuonna

¹⁴⁶ JyMA, Jyväskylän kaupungin maistraatti, Jyväskylän maistraatin kaupparekisterikirja 1917 - 1926.

¹⁴⁷ Kuva Elina Raitanen.

1927 annetun ilmoituksen mukaan joku yritti jo myydä Fortunan kopiota.¹⁴⁸ Uudet tilaukset tarkoittivat tuotannon moninkertaistumista ja nykyiset tilat kävivät pieniksi. Juho Jussila vuokrasi ilmeisesti vuonna 1928 entisen oluttehtaan kaksi rakennusta, joista hän oli kiinnostunut jo vuonna 1913.¹⁴⁹

Juho Jussila aavisti Pohjoismaihin suuntautuneen myynnin olevan tilapäistä ja hän halusi pysyvät markkinat Englantiin. Myynnin järjestäminen konservatiivisessa maassa osoittautui hankalaksi, mutta Amerikasta palaamassa oleva Erkki Jussila otti yhteyttä englantilaiseen ostajaan 1930-luvun alussa, ja markkinat avautuivat Fortunalle.¹⁵⁰ Lontoossa Fortunan myyntiä Abbey Sports Co Ltd:lle hoiti Otto Rosendahl vuosina 1929 - 1934.¹⁵¹ Rosendahl toi ensimmäisenä Fortunan englantilaisen maahantuontiyrityksen johtajan A. T. Hillin nähtäville. Hill uskoi, että pelillä oli mahdollisuuksia menestyä Englannin markkinoilla, ja niin hän toi pelin kotiin lastensa testattavaksi.¹⁵²

Markkinoiden järjestäminen Englantiin vaati paljon rahaa ja aikaa, mutta vaivannäkö kannatti, sillä peli sai suuren suosion etenkin Lontoossa. Englannin ja sen siirtomaiden suuren kysynnän vuoksi vientiä muihin maihin ei pystytty järjestämään. Corinthian Bagatellen¹⁵³, nimi, jolla Fortunaa Englannissa myytiin, mainostettiin olevan yksi kaikkien aikojen parhaimmista peleistä. Peli oli yksinkertainen, mutta jännittävä ja sitä pystyi pelaamaan usealla eri tavalla. Jälleenmyyjät Englannissa mainostivat mitä erilaisimmilla mainoslauseilla peliä, joka tuntui tyydyttävän kuluttajien mieltymykset. Peliä mainostettiin niin miehille kuin naisille sopivaksi ja jopa Walesin prinssille vietin oma kappale. Fortunaa valmistettiin Englannin markkinoille useaa eri kokoa ja mallia aina jalallisiin malleihin saakka. Suosio oli niin suuri, että 1930-luvulla Englannissa järjestettiin liigaotteluita.¹⁵⁴

¹⁴⁸ JyM/KHO, 3560:379.

¹⁴⁹ JyM/KHO, 3560:326.

¹⁵⁰ JyM/KHO, 3560:326.

¹⁵¹ JyM/KHO, 3560:279; JyM/KHO, 3560:282.

¹⁵² JyM/KHO, Luetteloimaton arkistoaineisto, Dick Hillin kirje Pirjo Vuoriselle 16.8.2000.

¹⁵³ Peliä ei siis markkinoitu Suomi-Game -nimellä, vaan Abbey Sports Co Ltd:n omistajan Britannian imperiumia korostavalla nimellä.

¹⁵⁴ JyM/KHO, 3560:380.

Fortunaa markkinoitiin myös Meksikoon vuonna 1934, jossa oli ainakin kaksi edustajaa.¹⁵⁵ Tarkempaa tietoa Fortunan menestymisestä Etelä-Amerikassa ei ole saatavilla. Hyytiäinen, Talja ja Vuorinen toteavat kirjassaan *Leluneuvos ja naulapojat*, ettei Fortuna saanut vallattua maailmanmarkkinoita, vaan siitä tuli yksi uusi brittiläisen bagatellen muoto.¹⁵⁶ Väitettä tukee se, että leikekirjan mainokset ovat Pohjoismaista ja etenkin Englannista. On kuitenkin muistettava, missä tiloissa Fortunaa valmistettiin eli olisiko tehtaalla ollut valmiuksia edes valmistaa suurempia määriä. Lisäksi Englannilla oli 1930-luvulla paljon siirtomaita, joten markkina-alue on ollut laaja. Ulkomaan kirjeenvaihdosta ei käy ilmi, mihin kaikkialle Fortunaa vietiin, sillä arkistoaineiston joukossa olevat Huolintakeskuksen paperit ilmoittavat vain laivan, jolla Fortunat on laivattu Suomesta eteenpäin.¹⁵⁷

Fortunaa valmistivat kouluikäiset pojat, jotka tulivat tehtaalle jopa ennen koulupäivän alkua ja aina koulupäivän jälkeen.¹⁵⁸ Työpäivän pituus vaihteli kuudesta kahdeksaan tuntia päivässä.¹⁵⁹ Juho Jussila kyseli naulapojiksi sopivia poikia ympäri pitäjää opettajilta. Töihin mentiin vanhemmilta lupaa kysymättä, heille vain ilmoitettiin asiasta. Työnteko koettiin tuolloin itsestäänselvyytenä, sillä pienikin lisätulo oli suuri apu pienituloisille perheille. Pojat itse eivät pitäneet työskentelyä Jussilalla työnä, vaan pikemminkin ajanvietteenä, sillä työpaikalla pelattiin, työnnettiin kuulaa ja ”keikuttiin”. Fortunaa he eivät pelanneet, mutta tikkaa heitettiin paljon.¹⁶⁰

Kouluikäisiä poikia työskenteli myös sahateollisuudessa, esimerkiksi Haapakosken sahalla pojat leimasivat lankkuja, keräsivät jäterimaa ja sahanpurua poltettavaksi, loivat lunta ja kuorivat lankkuihin kiinni jäänyttä kaarnaa. Sahateollisuuden työntekijöistä lasten osuus 1890-luvulla oli neljä prosenttia ja osuus jopa kasvoi 1900-luvun alussa.¹⁶¹

Lapset, joilla tarkoitetaan alle 15-vuotiaita, työskentelivät 1800-luvun puolella esimerkiksi tehtaissa. Maaseudun lapset olivat oppineet työntekoon jo varhain ja etenkin pojat lähtivät 1900-luvun alkupuolella ansiotyöhön ollessaan vain hieman toisella

¹⁵⁵ JyM/KHO, 3560:270.

¹⁵⁶ Hyytiäinen, 2001, 102.

¹⁵⁷ JyM/KHO, 3560:272.

¹⁵⁸ JyM/KHO, 2932:5.

¹⁵⁹ JyM/KHO, 2932:4.

¹⁶⁰ JyM/KHO, 2932:5.

¹⁶¹ Kolu 2001, 41.

kymmenellä ikävuodellaan.¹⁶² Sotien välisenä aikana varsinkin 1930-luvun laskukauden aikana ongelmaksi nousi, mistä kansakoulun päättäneille saataisiin töitä.¹⁶³ Ajan uskomuksen mukaan säännöllinen työnteko oli paras kasvatuskeino, sillä tuleva sukupolvi tuli kasvattaa työhön ja ahkeruuteen. Lasten työpaikoilla saama palkka meni pienituloisten perheiden elättämiseen, ja rahat omiin menoihin piti hankkia muilla tavoin.¹⁶⁴

Naulapoikien, kuten heitä kutsuttiin, määrästä ei ole tarkkaa tietoa, mutta Juho Jussilan pitämän puheen mukaan Kramsunkadulla oli kymmeniä työntekijöitä, ja eräs Oluttehtaalla töissä ollut naulapoika arveli vuonna 1932 tehtaalla työskennelleen noin 50 poikaa.¹⁶⁵ Juho Jussila ilmoitti Jyväskylän Kauppakamarille vuonna 1937 antamassaan vastauksessa tehtaalla olleen työväestöä vuonna 1932 korkeimmillaan 120 henkilöä. Seuraavana vuonna työväkeä oli korkeimmillaan 270 henkilöä¹⁶⁶, mikä käy ilmi myös seuraavasta kuvasta.

Suomen viralliseen tilastoon on tilastoitu alle 15-vuotiaiden työntekijöiden määriä. Kerätyn aineiston ja Jussilan tehtaiden naulapoikien määrät ovat keskenään ristiriidassa. Joko tehdas ei ole ilmoittanut määriä oikein tai sitten naulapojat eivät ole täyttäneet tilastoitavien määreitä. Tilastoista käy ilmi, että 1910 - 1930-luvuilla suomalaisissa lelutehtaissa työskenteli vain yksittäisiä alle 15-vuotiaita. Huippuvuosi oli vuonna 1943, jolloin 16 lelutehtaassa työskenteli yhteensä 20 alle 15-vuotiasta.¹⁶⁷ Yksi selitys ristiriidalle saattaa olla työsuhteen laatu: Naulapojat työskentelivät lyhyitä päiviä ja jos tilastoinnin kriteerinä on käytetty vakinaista työsuhdetta, niin tällöin naulapojat jäävät tilaston ulkopuolelle. Virallisen tilaston käyttämää tilastointikriteeriä ei ole ilmoitettu tilastoinnin yhteydessä.

¹⁶² Rahikainen 2003, 161 - 162.

¹⁶³ Rahikainen 2003, 166.

¹⁶⁴ Kaarninen 2003, 225.

¹⁶⁵ JyM/KHO, 3560:326; Keski-Suomen museo, 1064:162.

¹⁶⁶ JyM/KHO, 3560:272.

¹⁶⁷ SVT XVIII A 1909 - 1945. Lelutehtaiden määrät.

Juho Jussilan tehtaan työväki. Kuva on otettu Juomatehtaalla vuonna 1933. Kuvasta näkee, että suurin osa tehtaan työntekijöistä on nuoria poikia.¹⁶⁸

Olutrivillä Juomatehtaalla työskennelleet kertoivat, että yksikerroksisessa verstasarakennuksessa oli erikseen puusepänpuoli ja kokoonpano. Toisen rakennuksen yläkerrassa työskentelivät naulapojat, joilla oli hyvin vähän kontakteja tehtaan muihin työntekijöihin. Naulapoikien työtilassa oli pieniä jakkaroita ja huovalla päällystettyjä pöytiä, jolloin naulojen hakkaaminen ei kuulunut. Yhdessä huoneessa poikia istui neljässä tai viidessä rivissä naulaamassa Fortuna-pelien nauvoja.¹⁶⁹

Naulapojan työhön piti itse oppia. Jos ei työhön oppinut parin päivän aikana, ei tulevaisuutta naulapoikana ollut.¹⁷⁰ Naulapoikina työskennelleet kertoivat haastatteluissa, että Fortunaa valmistettiin sarjatyönä. Ensin tehtaalle valmiina tullessiin pohjiin naulattiin reunat ja painettiin kupit, joihin kuulat upposivat. Kupit tulivat todennäköisesti Juho Nikinmaalta¹⁷¹, joka oli seminaari metallipuolen opettaja ja jonka kanssa Juho Jussila oli 1920-luvun alussa suunnitellut valaisinmalliston. Tämän jälkeen oli naulapoikien vuoro naulata pelin naulat sabluunan avulla¹⁷², vain kuppien kohdat

¹⁶⁸ JyM/KHO, Juho Jussila Oy:n luetteloimaton kuva-aineisto.

¹⁶⁹ JyM/KHO, 2932:4.

¹⁷⁰ JyM/KHO, 2932:4.

¹⁷¹ JyM/KHO, 1874:1.

¹⁷² Keski-Suomen museo, 1064:162.

naulattiin jälkikäteen vapaalla kädellä. Naulat oli lyötävä korkeiksi ja suoraan.¹⁷³ Mikäli nauvoja tippui lattialle, naulapojat nostivat ja puhdistivat ne puhaltamalla roskat pois, mikä aiheutti myöhemmin terveysongelmia naulapoikina työskentelevien joukossa.¹⁷⁴

Työn laadun tarkasti naulapomo Väinö Huttunen, jota Juho Jussila kutsui Veikko Mäkelän ohella naulahirviöksi. Nimitys perustui siihen, että he naulasivat muita huomattavasti nopeammin.¹⁷⁵ Kaikki naulatut pelit kulkivat Huttusen kautta ja kilttiluontoisena miehenalkuna hän saattoi korjata valmiiksi naulattuja pelejä ennen hyväksymistä pakattaviksi.¹⁷⁶

Huttusen mukaan hyvä naulaaja naulasi tunnissa kymmenen peliä, mutta vauhti ei pysynyt tasaisena koko päivää, sillä nauvoja jouduttiin esimerkiksi oikomaan ja naulat oli saatava yhtä korkeiksi.¹⁷⁷ Eräs haastateltu muisteli keskimäärin naulatun 25 - 35 peliä päivässä.¹⁷⁸ Palkkana oli urakkapalkka, mutta nopeilla naulaajilla hintoja oli tarkistettu korkeammiksi.¹⁷⁹ Eräs naulapoika totesi paikan olleen hyvä juuri urakkapalkkauksen vuoksi, sillä urakkapalkalla hankki eikä työssä tullut laiskoteltua kuten juoksupoikana.¹⁸⁰

3.3 Fortunan kysynnän lasku

Fortuna pelasti Jussilan tehtaan Wall Streetilta lähteneestä konkurssiaallosta, sillä peliä myytiin Englantiin suuria määriä, esimerkiksi vuonna 1933 noin 250 000 kappaletta.¹⁸¹ Vuoden 1934 lelujen ulkomaanmyynti oli kuitenkin vähentynyt huomattavasti, sillä vuonna 1933 niitä meni vientiin 6,27 mmk arvosta ja vuonna 1934 vain 2,94 mmk arvosta.¹⁸² Jyväskylän Kauppakamarin lähettämässä kyselyssä Juho Jussila toteaa hintojen pudonneen vuoden 1934 aikana, mutta vuoden 1935 aikana markkinat näyttävät pysyvän samoina kuin aiemmin. Laskukaudesta huolimatta tehdas oli toiminut

¹⁷³ JyM/KHO, 2932:5.

¹⁷⁴ JyM/KHO, 2932:4.

¹⁷⁵ JyM/KHO, 2932:5.

¹⁷⁶ JyM/KHO, 2932:4.

¹⁷⁷ JyM/KHO, 2932:5.

¹⁷⁸ Keski-Suomen museo, 1064:162.

¹⁷⁹ Keski-Suomen museo, 1064:176.

¹⁸⁰ JyM/KHO, 2932:1.

¹⁸¹ JyM/KHO, 3560:329.

¹⁸² JyM/KHO, 3560:379.

vuosina 1933 ja 1934 täydellä kuormituksella neljä kuukautta vuodessa sesongin painottuessa loppuvuoteen.¹⁸³

Sama kehitys jatkui seuraavana vuonna. Hinnat olivat alhaiset ja kauppa Englannissa oli edellisiä vuosia vähäisempää. Tämän osoittaa koko kirjeenvaihto Hillien kanssa, jotka olivat Abbey Sports Ltd:n omistajia ja toimivat ostajina Englannissa. Juho Jussila suunnitteli Englannin markkinoille taskukokoista Fortunaa isojen pelien tilalle vuoden 1935 aikana, mutta Tim Hill ei innostunut asiasta eikä taskukokoinen peli päätynyt valmistukseen.¹⁸⁴

Juho Jussila suunnitteli aloittavansa myös puisten savukerasioiden valmistuksen, kun muut markkinat olivat niin hiljaisia. Englantiin vietiin Hillin ehdottamia Nibbing (Mankala), Skeddle (keila) ja Bridgelem (bridge) -pelejä.¹⁸⁵ Vuonna 1935 Otto Rosendahl kysyi Juho Jussilalta mahdollisuutta valmistaa Gullobal-peliä, sillä se kiinnosti erästä ostajaa. Varmuutta, mikä peli oli kyseessä, ei ole, sillä Juho Jussila vastasi sähkönsä Rosendahlille, että myynti hoidettiin Hillin kautta.¹⁸⁶ Gullobal-peli saattoi olla Fortuna, sillä pelien yksinmyyntioikeus Englannissa oli Hillin perheellä ja pelin vienti Englantiin oli tyrehtynyt aiemmin.

Vakuutusosakeyhtiö Tarmolle annettiin helmikuussa 1936 ilmoitus, että tehdas aloittaa sorvaustuotteiden, pensselin varsien ja pyöreiden laattojen laivaamisen. Juho Jussila ilmoitti Suomen Vientiyhdistykselle 9.2.1937 vientituotteiksi Fortunapelit, puiset sähköalan tuotteet, kalastuskelat ja puiset siveltimeen varret. Fortunan toimitus ulkomaille oli alkanut uudelleen elokuun lopussa 1936.¹⁸⁷

Laskukautta ei siis kestänyt kovin kauan. Jo vuoden 1937 lokakuussa Juho Jussila Oy ilmoitti eräälle saksalaiselle firmalle, että he eivät pysty valmistamaan yhteistyössä heidän kanssaan haluamiaan artikkeleita, koska tehdas oli täysin työllistetty useiksi kuukausiksi eteenpäin.¹⁸⁸ Saman vastauksen sai myös hollantilainen Fritz Binasch -

¹⁸³ JyM/KHO, 3560:270.

¹⁸⁴ JyM/KHO, 3560:271.

¹⁸⁵ JyM/KHO, 3560:271.

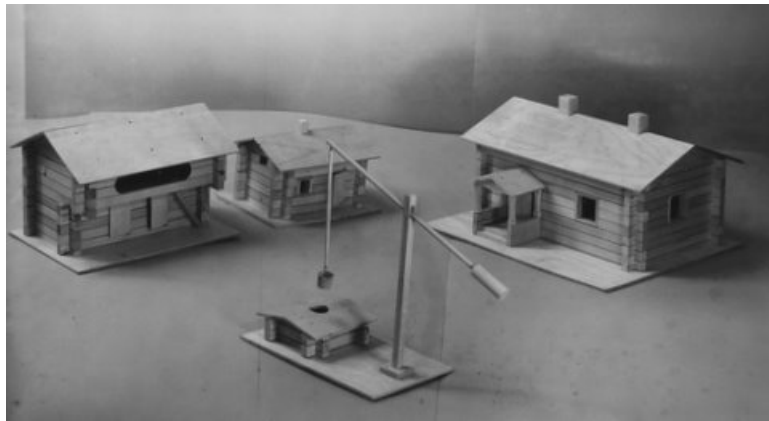
¹⁸⁶ JyM/KHO, 3560:270.

¹⁸⁷ JyM/KHO, 3560:272.

¹⁸⁸ JyM/KHO, 3560:272.

yhtiö. Jussilan tehdas ei pystynyt toimittamaan hollantilaisille edes näytteitä tuotteistaan, sillä olemassa olleet markkinat työllistivät heidät täysin.¹⁸⁹

Ainoa ulkomaille viety lelu oli Jukola-hirsitalosarja, jonka valmistus aloitettiin 1930-luvun alkupuolella.¹⁹⁰ Lelu oli suosittu etenkin Saksassa. Se kuvasi hyvin Jussilan lelulle asettamia vaatimuksia, joissa rakennukset eivät olleet tarkkoja jäljennöksiä ajatellusta kohteesta, lelu oli lujarakenteinen ja ennen kaikkea kansallinen ja se kuvasi elävää elämää.¹⁹¹

Jukola-talosalja kuvaa hyvin Juho Jussilan hyvän lelun ominaisuuksia.¹⁹²

3.4 Kotimaan pelimarkkinat

Fortunaa seurasi 1930-luvulla monet uudet pelit, kuten Tikka, PPS ja kolokoloshakki.¹⁹³ PPS:aa (Perheen Pallo Seura) ja Tikkaa mainostettiin etenkin kotimaassa.¹⁹⁴ Juho Jussilan suunnitelmissa oli mainostaa Tikkaa Suomessa täysin uutena urheilulajina, joka oli tunnettu muualla jo kauan hauskana ajanvietteenä ja kilpapelinä. Suomessa tikka ei

¹⁸⁹ JyM/KHO, 3560:272.

¹⁹⁰ JyM/KHO, 3560:329.

¹⁹¹ JyM/KHO, 3560:324.

¹⁹² JyM/KHO, Juho Jussila Oy:n luetteloimaton kuva-aineisto.

¹⁹³ JyM/KHO, 3560:326.

¹⁹⁴ JyM/KHO, 3560:379.

aiemmin Juho Jussilan mielestä ollut saavuttanut suosiota, sillä maasta oli puuttunut hyvä valmistaja, mutta Juho Jussila aikoi yhdistää englantilaisten kokemuksen ja suomalaisten maun.¹⁹⁵

Tikan valmistus Jussilan tehtaalla alkoi vuonna 1934 ja sitä valmistettiin 1960-luvun loppupuolelle saakka, kunnes lisenssi myytiin Piipolle osin ilmeisesti valmistuksen kalleuden vuoksi.¹⁹⁷ Jussilan valmistama Tikka herätti kiinnostusta, sillä eri tahot ympäri Suomen kyselivät Tikka-pelin näytekappaleita ja hinnastoja¹⁹⁸. Pelistä tulikin nopeasti suosittu kesäajanviette suomalaiskodeissa.¹⁹⁹

Tikkaa mainostettiin Fortunan ohella Englannissa, mutta mainokset olivat huomattavasti Fortunan mainoksia pienempiä ja niitä oli paljon vähemmän. Englannin markkinat olivat kapeammat, sillä siellä tikalla oli pitkät perinteet ja pelillä oli olemassa vakiintunut tuttu malli, joka erosi suomalaisesta.

¹⁹⁵ JyM/KHO, 3560:321.

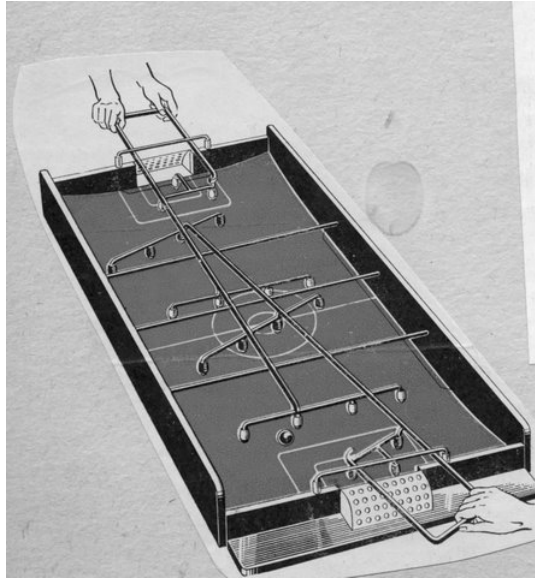
¹⁹⁶ JyM/KHO, Juho Jussila Oy:n luetteloimaton kuva-aineisto.

¹⁹⁷ JyM/KHO, 2932:12.

¹⁹⁸ JyM/KHO, 3560:270.

¹⁹⁹ JyM/KHO, 2911.

PPS oli jalkapallopeli, jota pelasi kerrallaan kaksi henkilöä. Peliä mainostettiin ”perin hauskana ja jännittävänä pelinä” ja jalkapalloturnauksia järjestettiin esimerkiksi Vaasassa.²⁰⁰ PPS-pelillä oli ruotsalainen patentti ja sen omistaja oli Herbert Björklund. Juho Jussila valmisti peliä ostanallaan lisenssillä.²⁰¹

Perheen Pallo Seura tunnettiin alun perin Kodin-pallo-seura -nimellä.²⁰² Pelin alkuperä on todennäköisesti pöytähockeyssä, jota pelattiin jo muinaisen Kreikan ja Isthmoksen kisoissa. Peli kulkeutui roomalaisten mukana esimerkiksi Englantiin, jossa se oli keskiajalla suosittu peli koulupoikien keskuudessa.²⁰³

Kolokoloshakki tuli markkinoille vuonna 1935. Pelin esikuva oli afrikkalaisissa mancala-peleissä ja pelin alkuperää käytettiin hyväksi mainonnassa. Peliä mainostettiin muun muassa ”Pelinä, johon neekeri ei koskaan kyllästy”.²⁰⁴ Mainosten luonne selittyi sillä, että kohtaamiset afrikkalaisten kanssa olivat pitkälle 1900-lukua afrikkalaisia halventavia ja esineellistäviä. Kohtaamisille tyypillistä oli länsimaisen kulttuurin ylemmyys.²⁰⁵ Eurooppalainen kulttuuri oli normi ja siitä katsottuna afrikkalaisia oli

²⁰⁰ JyM/KHO, 3560:379.

²⁰¹ JyM/KHO, 3560:273.

²⁰² JyM/KHO, Juho Jussila Oy:n luetteloimaton kuva-aineisto.

²⁰³ Grunfeld (toim.) 1976, 100.

²⁰⁴ JyM/KHO, 3560:379.

²⁰⁵ Kaartinen 2004, 12 - 15.

helppo pitää esimerkiksi laiskana ja tyhmänä.²⁰⁶ Kolokoloshakki oli Alfred T. Hillin ehdottama Nibbing-peli, jota siis vietiin myös Englantiin 1930-luvun puolivälissä.²⁰⁷

Tuotteiden myynnin kasvaessa verstaan tilat oluttehtaalla kävivät pieniksi ja vuonna 1934 tehdas muutti jo toisen kerran suurempiin tiloihin.²⁰⁸ Tässä yhteydessä Juho Jussila vaihtoi yrityksen toiminimestä osakeyhtiöksi. Tehtaalta löytyneistä papereista tarkaksi yritysmuodon vaihtumispäivämääräksi ilmoitettiin 29.1.1934. Toimikuva pysyi lähestulkoon samana, mutta puunjalostustuotteiden valmistuksen ja kaupan ohella yrityksen toimikuvaan lisättiin kiinteistöjen omistaminen.²⁰⁹

Uudetkaan tilat eivät vastanneet tarvetta, sillä Juho Jussila lähetti kaupunginhallitukselle kirjeen, jossa hän perusteli tontin tarvetta sillä, että markkinat ulkomaille oli järjestetty ja markkinoilla pärjätäkseen heillä tulee olla ajanmukainen tehdaslaitos.²¹⁰ Juho Jussila osti kaupungilta tontin Lutakosta, jonne tehtaalle valmistui uudet ajanmukaiset tilat vuonna 1935.²¹¹

3.5 Jukka-lelu

Kotimaan markkinoista ei juuri ole tietoa, ainoastaan Tikka ja PPS olivat tuotteita, joiden mainostamiseen kotimaassa selvästi panostettiin. Pienempiä mainoksia löytyi Kolokolosta. Kotimaiseen mainostamiseen ei ehkä ollut resursseja voimakkaan Fortunan mainostamisen vuoksi, vaikka se olisi hoitunutkin edustajien kautta. Mainostuksen puute Suomessa oli ymmärrettävää, sillä Juho Jussilan päätavoitteena oli tuotteiden valmistus vientiin.

²⁰⁶ Kaartinen 2004, 46.

²⁰⁷ Mancala-pelejä oli pelattu tuhansia vuosia Egyptissä, josta ne levisivät muualle Afrikkaan ja afrikkalaisten orjien mukana Aasiaan. Eurooppaan pelit tulivat eurooppalaisten turistien Egyptiin suuntautuneiden matkojen seurauksena. Mancala-peli oli yksinkertaisimmillaan riveittäin maahan kaivettuja kuoppia ja pelinappuloina oli esimerkiksi papuja tai siemeniä. Kaksi pelaajaa jakoivat pelinappulat kuppeihin tiettyjen periaatteiden mukaan ja tavoitteena oli saada mahdollisimman monta nappulaa. Grunfeld (toim.) 1976, 20; Splunteren (toim.) 1990, 174.

²⁰⁸ JyM/KHO, 3560:321.

²⁰⁹ Juho Jussila Oy, luetteloimaton arkistoaineisto, Juho Jussila Oy:n kaupparekisteri 29.1.1934.

²¹⁰ JyM/KHO, 3560:321.

²¹¹ JyM/KHO, 3560:326.

Kotimaan markkinoilla ensimmäinen arkistomateriaalista löytynyt hinnasto oli vuodelta 1934, jossa mainostetaan vain kotibiljardia ja sen tarvikkeita, Fortunaa ja Tikkaa.²¹² Kolme vuotta myöhemmin hinnastosta löytyivät edellä mainittujen lisäksi kynäpenaalit, pöytäkeila Hyri, rakennuspalikat ja Kolokolo.²¹³

Juho Jussila Oy:n tuotevalikoimaan kasvattavat Jukka-lelut tulivat vuonna 1937²¹⁴ ja ne syrjäyttivät pelit siinä määrin vuonna 1938, että Fortunaa valmistettiin enää tilauksesta ja biljardin valmistus lopetettiin kokonaan.²¹⁵ Suomessa lelut olivat hinnastossa ensimmäisen kerran vuonna 1938 pelien ja kynälaatikoiden ohella. Valikoimassa olivat Hevonen ja rattaat, Hevonen, Mäyräkoira, Jänis ja Terrieri. Hinnaston mukaan lelut olivat jo tuolloin saavuttaneet suuren suosion.²¹⁶ Jukka-lelut olivat saaneet logokseen hymyilevän pojan kasvot ja lelut vakiinnuttivat asemansa Suomen markkinoilla.

Puusta valmistetuissa kasvattavissa leluissa Juho Jussila halusi tuoda esiin etenkin materiaalin merkityksen ja huolellisesti tehdyn työn arvon. Kokonaisuudessaan leikkikalukysymystä tuli hänen mielestään katsoa lapsen silmillä, sillä leikkiminen oli lapsille sama kuin aikuisille työ. Mielikuvituksensa kautta lapsi muodosti leikin välineet esimerkiksi männynkävyistä tai kivistä ja toi näin esille oman ajattelunsa tulokset. Juho Jussilan mukaan

”-- Me vanhemmat teemme anteeksiantamattoman rikoksen arvostellessamme lasten leikkiä yliolkaisesti ja lähtemättömästi voi lapsen sieluun painua katkeruus siitä, että aikuinen keskeytti tahi särki juuri valmistumaisillaan olevan oman ajattelun pohjalle syntyneen rakennelman. --”²¹⁷

²¹² JyM/KHO, 3560:184.

²¹³ JyM/KHO, 3560:185.

²¹⁴ JyM/KHO, 3560:324.

²¹⁵ JyM/KHO, 3560:273.

²¹⁶ JyM/KHO, 3560:186.

²¹⁷ JyM/KHO, 3560:324.

Leikkikaluja valmistettaessa oli Juho Jussilan mukaan huomioitava neljä seikkaa. Ensimmäiseksi

”-- Leikkikalu ei saisi olla aivan suora jäljitelmä luonnosta (naturalistinen), vaan sen tulisi olla karakterisesti tehty eli toisin sanoen sen olisi, vaikka karkeastikin, kuvattava mallina olevan esineen tyypillisimpiä piirteitä. --”.²¹⁸

Muunneltavuus takasi sen, että esimerkiksi puupalikkakokoelma viihdytti lasta vuodesta toiseen.²¹⁹

Toiseksi lelujen tuli olla kestäviä:

”-- Leikkikalun tulee olla lujarakenteisen. Jos leikkikalu särkyi heti ensi käsittelyn aikana, esim. junan pyörät eivät pysy tai ne irtaantuvat heti ensi vedolla, tai hevosen pää katkeaa ensi täräyksestä, niin leikkikalu kasvattaa lapsessa helposti hutitusluonteen, ei hän myöhemminkään anna millekään muullekaan esineelle täyttä arvoa. Mutta jos leikkikalu on lujarakenteinen, niin että se pojan jo varttuessa mieheksi on yhä käyttökelpoinen, niin sen omistaja katseellaan vaalii vielä vanhana miehenäkin lapsuutensa leikkikalua ja ajattelee siihen liittyviä lukemattomia muistoja, jotka eivät suinkaan ole toisarvoisia useinkin harmaassa arkielämässä. --”.²²⁰

Kolmas valmistuksessa huomioitava seikka oli lelujen kansallisuus. Niiden tuli kuvata valmistusmaan kulttuuria ja olla mahdollisimman elävää elämää kuvaavia. Suuret sivistyskansat olivat tämän jo tajunneet ja etenkin tätä seikkaa Jussila piti lelujen keskeisenä seikkana.²²¹

Neljänneksi Juho Jussila korosti lelujen väritystä:

”-- Leikkikalut pitäisi, silloin kun siihen on mahdollisuus, päällystää kauniilla väreillä. Lapsen väriaistin vaaliminen ja kehittäminen ei suinkaan ole toisarvoinen kysymys. Kauniin sopusointuiset väriyhdistelmät ovat omiaan luomaan meihin

²¹⁸ JyM/KHO, 3560:324.

²¹⁹ JyM/KHO, 3560:324.

²²⁰ JyM/KHO, 3560:324.

²²¹ JyM/KHO, 3560:324.

kirkkaita valoisia tunnelmia. Niiden merkitys koko meidän elämällemme on ensiluokkaisen tärkeää. --”.²²²

Aikuisen tuli antaa lapsen leikkiin sopivat välineet. Leluissaan Jussila halusi korostaa lapsen omatoimisuutta ja luovaa ajattelua.²²³

Kotimainen mainonta vastasi aikakaudelle tyypillistä mainontaa. Mainoksissa ja jälleenmyyjille suunnatuissa tuoteluetteloissa panostettiin tuoteinformaatioon. Kuvia käytettiin vielä hyvin vähän. Hinnastoihin ja tuoteluetteloihin liitettiin käyttäjäkokemuksia edistämään myyntiä, esimerkiksi Jyväskylän Rauta-Osakeyhtiö kehui Juho Jussilan valmistamia talousportaita.²²⁴

Kotimaisiin markkinoihin panostettiin tavaraluettelolla, joka ilmestyi 1940-luvun alkupuolella. Tarkkaa ilmestymisaikaa 22-sivuiselle ”*Mitä puusta valmistamme*” - tavaraluettelolle ei ole, mutta sen pystyy ajoittamaan 1940-luvun alkupuolelle. Tavaraluettelossa kerrottiin tehtaan historiasta ja kasvattavan lelun lähtökohdista valikoimissa olleiden tuotteiden kuvausten lisäksi.²²⁵ Muutoin tuoteluettelot ja hinnastot olivat vaatimattomia.

3.6 Yhteistyö ja kirjeenvaihto

Jussilan tuotteet laivasi Huolintakeskus Kotkassa ja Helsingissä. Papereista käy ilmi, että Fortunoiden yksinmyyntioikeus oli Abbey Sports Co.:lla ja kaikkia muita tuotteita kuten puu- ja sorvaustuotteita Englannissa myi R. E. Griggs.²²⁶

Liikeverkostoja ulkomaille muodostui kolmella eri tavalla, joista Juho Jussila Oy:llä on havaittavissa kaksi seuraavista. Ensimmäinen ja yleisin oli henkilökohtaiset kontaktit, jotka muodostuivat sukulaisuussuhteiden kautta tai aikaisemman liikekumppanin suosituksista hankitut kontaktit. Toinen tapa oli poliittinen eli valtio toiminnallaan loi

²²² JyM/KHO, 3560:324.

²²³ JyM/KHO, 3560:324.

²²⁴ Juho Jussilan mainonnassa käyttämät tavat ovat hyvin yhteneväisiä esimerkiksi Helkaman mainosten kanssa. Ks. Mauranen (toim.) 2005.

²²⁵ Mitä puusta valmistamme.

²²⁶ JyM/KHO, 3560:272.

pohjan kaupallisten suhteiden kehittämiseksi. Kolmas tapa perustui markkinoihin eli ostaja löysi myyjän tai päinvastoin, mikä mahdollisti persoonattomien liikesuhteiden synnyn.²²⁷

Griggsin kanssa yhteistyö alkoi vuoden 1936 alkupuolella. Yhteyden Juho Jussila Oy:n ja R. E. Griggsin välille loi Suomen puusepäntehtaitten vientiliiton Lauri Miettinen. Miettisen mielestä Juho Jussila Oy sopi R. E. Griggsin pyytämien tuotteiden valmistajaksi ja näin ollen Miettinen otti yhteyttä Juho Jussila Oy:hyn.²²⁸

Griggsin ja Jussilan välinen kirjeenvaihto oli hyvin virallista, kun taas Hillin kanssa käyty kirjeenvaihto oli tuttavallista. Suhde Hillin perheen kanssa muodostui läheiseksi vuosien kuluessa. Esimerkiksi Erkki M. Jussila ja Hillin perheen poika Dick olivat erittäin hyvät ystävät ja Suomi oli tärkeä maa Dick Hillille. Dick Hill kirjoitti Erkki Jussilalle talvisodan syttymisen kynnyksellä, että hänen tunteitaan Suomea kohtaan ei voinut kuvailla sanoin, sillä ne olivat niin läheiset ja henkilökohtaiset.²²⁹ Dick Hill jopa värväytyi Englannista Suomeen lähetettäviin vapaaehtoiisiin sotajoukkoihin auttaakseen Suomea.²³⁰ Hillin perhe oli huolissaan Suomen tilanteesta, mutta he uskoivat Suomen selviävän taistelustaan.²³¹

Juho Jussila Oy:llä oli siis ulkomailla kaksi tukkuria 1930-luvulla. Juho Jussila ei itse puhunut englantia, joten asioita hoitivat Juho Jussilan poika Erkki M. Jussila ja Otto Rosendahl, joka toimi agenttina ensin Pohjoismaissa ja myöhemmin Englannissa.²³² Hänen vaiheistaan Juho Jussilan tehtaan kanssa ei ole säilynyt muutamaa kirjettä enempää, joten miksi juuri hän valikoitui agentiksi, jäi epäselväksi.

Agentteja käytettiin esimerkiksi merenkulun kaupankäynnissä ja liikeverkostojen organisoinnissa 1800-luvulla. Jo tuolloin keskeisiä kysymyksiä olivat agentin luotettavuus ja se kuinka agentti ajoi päämiehensä asiaa ulkomailla.²³³ Hyvä ja luotettava agentti alensi kaupankäynnin kustannuksia ja pitkäkestoiset suhteet toivat

²²⁷ Ojala 1996, 217 - 218.

²²⁸ JyM/KHO, 3560:275.

²²⁹ JyM/KHO, 3560:117.

²³⁰ JyM/KHO, Luetteloimaton arkistoaineisto, Dick Hillin kirje Pirjo Vuoriselle 5.9.2000.

²³¹ JyM/KHO, 3560:133.

²³² JyM/KHO, 3560:279; JyM/KHO, 3560:282.

²³³ Ojala 1999, 309 - 311.

toimintaan jatkuvuutta ja varmuutta.²³⁴ Rosendahlin kanssa solmittu sopimus agentin palkkiosta oli hyvin aikakaudelle tyypillinen, saman suuruusluokan palkkiota käytti esimerkiksi Suomen Paperitehtaitten Yhdistys. Agentin valinnassa yhdistys käytti hyväksi aiempia suhteitaan ja valitsi agentit luotettavuuden perusteella.²³⁵

Pitkäkestoiset liikesuhteet olivat ominaisia Juho Jussila Oy:n kaltaisille yrityksille: Toimijoita oli vähän ja kauppaa käytiin pienellä valikoimalla.²³⁶ Juuri Hillin perheen kanssa solmittu henkilökohtainen ja läheinen suhde muodosti pitkäkestoisen yhteistyön myös liiketoiminnassa. Kirjeenvaihto osoitti Rosendahlin olleen vain yhdyshenkilösuhteen muodostajana. Jussiloiden ja Hillin suhde oli osin jopa erikoista, sillä liikeverkot kehittyivät jo 1800-luvun puolella henkilökohtaisesta verkostosta moderniksi ja persoonattomaksi verkostoksi liiketoiminnan laajentumisen vuoksi.²³⁷

Ulkomaista kirjeenvaihtoa on vähän verrattuna kotimaiseen kirjeenvaihtoon, mutta liiketoiminnallisesti ulkomaan markkinat olivat merkittävät Juho Jussila Oy:lle. Kotimaisessa kirjeenvaihdossa oli runsaasti kirjeitä eri tahoilta, mutta nämä eivät johtaneet ainakaan kovin merkityksellisiin liiketoimiin lukuun ottamatta Keski-Suomen Rautaa, joka oli merkittävä asiakas. Keski-Suomen Raudan asiakassuhteen tärkeys ei noussut esille kirjeenvaihdosta, sillä Keski-Suomen Raudalta ei ole arkistossa olevan kirjeenvaihdon joukossa yhtään kirjettä. Asiakassuhde on kulkenut sukupolvien välisenä tietona.²³⁸

Kirjeenvaihto kotimaisten kauppiaiden kassa ei ollut samanlaista kuin Griggsin ja Hillin kanssa. Näiden välillä kirjeenvaihto oli paikoin jopa niin täydellistä, että jäljennös sähköpostina lähetetystä Jussilan kirjeestä vastaanottajalle oli arkistoaineiston joukossa. Kotimainen kirjeenvaihto koostui selvästi yksittäisistä kirjeistä, paljolti mallien ja hinnastojen pyynnöistä. Joukossa oli jonkun verran myös tarjouspyyntöjä erilaisista sorvaustuotteista. Verkostoitumista tutkineen Jari Ojalan mukaan verkoston kaikkien tekijöiden selvittäminen on mahdotonta, sillä kaikki dokumentit eivät ole säästyneet ja

²³⁴ Ojala 1999, 247 - 248.

²³⁵ Heikkinen 2000, 53 - 54.

²³⁶ Ojala 1999, 249.

²³⁷ Ojala 1996, 217 - 218. Jari Ojala on kirjoittanut laajemmin verkostoitumisesta ja sen tutkimuksesta artikkelissaan ”Verkot ja epätäydellinen informaatio historiassa”. Ks. Ojala 2003.

²³⁸ Maija Jussila-Savon sähköpostiviesti Elina Raitaselle 22.10.2010.

toisaalta vähäinen lähteiden määrä ei ole suoraan verrannollinen liiketoimintasuhteen merkityksellisyyden kanssa.²³⁹

4 SOTAVUOSISTA TEHTAAN ETSIKKOAIKAAN

4.1 Sorvaustuotteet vaihtuvat sotaleluihin

Juho Jussila jäi eläkkeelle vuonna 1936 ja sen jälkeen hän pystyi keskittymään siihen asti sivutyönään olleen tehtaan johtoon täydellä tarmolla. Tulevat vuodet olivat sodan takia viennille vaikeita, mutta toisaalta sota kasvatti vähäisempää kotimaan kysyntää ja markkinoita. Samaan aikaan leluvalikoima kasvoi syrjäyttäen valmistuksessa pelit lähes täysin.

Sodan puhkeaminen vuonna 1939 rajoitti tuotteiden vientiä perinteisiin vientimaihin ja vuonna 1939 vienti Englantiin ja sen siirtomaihin katkesi kokonaan. Vaikka sota olikin katkaissut viennin Englantiin, niin yhteyttä Hillin perheen kanssa pidettiin yllä ja viennistä Englantiin ja Amerikkaan keskusteltiin jollain tasolla.²⁴⁰

Vienti Saksaan lisääntyi vuodesta 1939 lähtien. Samalla myös kotimaassa oli paremmat markkinat, sillä esimerkiksi Saksasta oli lelujen tuonti sodan aikana kielletty. Kotimaan kysyntä oli niin voimakasta, että kaikki mitä pystyttiin valmistamaan, myytiin.²⁴¹ Toisaalta lisääntynyt kotimainen tuotanto mahdollisti tuotteiden viennin edelleen myös ulkomaille²⁴². Kuten jo aiemmin on mainittu, lelutehtaiden määrä nousi sotavuosien aikana Suomessa jopa 23 kappaleeseen.

Lelujen ohella Englantiin vietiin ennen sotaa paljon sähköalan tarvikkeita, kuten varoketauluja ja katkaisijarasioita, joita kaikkia valmistettiin alihankintatöinä R. E. Griggsin kautta.²⁴³ Edellä mainittujen lisäksi Englantiin ja Etelä-Afrikkaan vietiin partasudin varsia, pensselin varsia ja siimakäämiä. Sorvaustuotteiden vienti aloitettiin

²³⁹ Ojala 2003, 248.

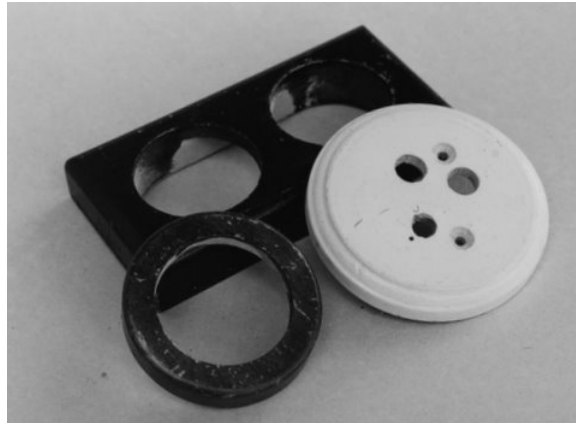
²⁴⁰ JyM/KHO, 3560:135.

²⁴¹ JyM/KHO, 2932:13.

²⁴² JyM/KHO, 3560:325.

²⁴³ JyM/KHO, 3560:378.

vuonna 1936, kun tuotteiden hinta ja laatu oli saatu tilaajia tyydyttäväksi.²⁴⁴ Juho Jussila Oy valmisti sorvaustuotteita aikana, jolloin pelien markkinat olivat käytännössä katsoen tyrehtyneet kokonaan ja Jukka-lelujen valmistus oli vasta käynnistymässä. Sorvaustuotteita voidaankin pitää siirtymävaiheena peleistä leluihin ja ne pitivät tehtaan käynnissä lelumarkkinoiden hiljennyttyä.

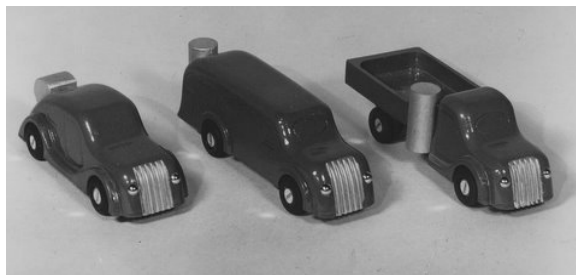
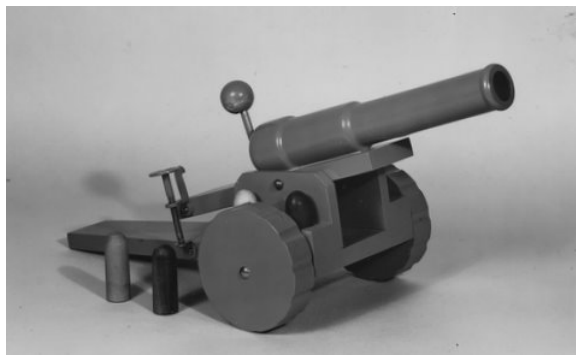
Englantiin ennen sotaa viedyt sähköalan tarvikkeet olivat lyhyt siirtymävaihe
Juho Jussila Oy:n historiassa.²⁴⁵

Yrityksen päätuotteina pysyivät lelut ja pelit. Lelut nousevat pääartikkeliksi vuonna 1941, kun ne esitellään kesäkuun hinnastossa ennen pelejä. Sota näkyi myös lasten leluissa, sillä uutuusleluja olivat tykki, häkä-auto ja jälleenrakennusveturi. Vuonna 1941 lelujen lukumäärä lisääntyi huomattavasti. Valikoimassa oli paljon eläimiä, junia, Jukka-autoja, työkaluja ja taloryhmä, joka vielä samana vuonna muuttui Jukolan taloksi.²⁴⁶ Kyseistä taloryhmää oli viety jo 1930-luvun alussa ulkomaille.

²⁴⁴ JyM/KHO, 3560:275.

²⁴⁵ JyM/KHO, Juho Jussila Oy:n luetteloimaton kuva-aineisto.

²⁴⁶ JyM/KHO, 3560:188; JyM/KHO, 3560:191 - 192.

Sodan vaikutus näkyi Juho Jussila Oy:n tuotevalikoimassa. Uusia tuotteita 1940-luvun alussa olivat muun muassa tykki ja häikäpönttöautot.²⁴⁷

Hinnastossa mainostettiin myös Jussilan valmistamia ompelulipasta ja oppilaspöytä ja -tuolia.²⁴⁸ Oppilaspöydän ja -tuolin valmistus alkoi vuonna 1939 Jussilan omien piirustusten mukaisesti. Niille riitti muutaman vuoden aikana kysyntää, mutta tuotanto pysähtyi sopivan työvoiman puutteen vuoksi.²⁴⁹

Juho Jussilan monta vuotta suunnittelemassa koulupöydässä pulpetti ja tuoli olivat erillään. Tämä oli malli, joka oli yleisesti käytössä Ruotsissa. Pöytä oli valmistettu helposti muunneltavaksi. Sen pystyi kasaamaan pieneen tilaan, korkeutta pystyi säätämään ja siinä oli laatikoita ja lokeroita tavaroille. Lisäksi sitä mainostettiin hygieenisenä. Tuoli oli pyritty suunnittelemaan mahdollisimman ergonomiseksi. Koulujen ohella tuote oli suunnattu myös kodeille ja sille oli haettu patenttia.²⁵⁰ Kalustoa oli saatavilla neljässä eri korkeudessa ja kalustoja valmistettiin myös

²⁴⁷ JyM/KHO, Juho Jussila Oy:n luetteloimaton kuva-aineisto.

²⁴⁸ JyM/KHO, 3560:188.

²⁴⁹ JyM/KHO, 3560:378.

²⁵⁰ JyM/KHO, 3560:380. Kodin ja perheen merkitys korostui myös tässä yhteydessä. Aiemmin Juho Jussila oli korostanut sitä muun muassa PPS:n yhteydessä, jossa perhe esiintyy pelin nimessä ja peli oli tarkoitettu koko perheelle.

erikoistarkoituksiin. Kalustoa sai joko putki- tai puujalkaisena ja yhdellä tai kahdella laatikolla yhden tai kahden oppilaan pöytänä. Opettajilla oli valittavana kaksi erilaista pöytämallia.²⁵¹

Juho Jussilan suunnittelema koululaistuoli ja -pöytä, jossa pöytä ja tuoli olivat erillään. Koulukäytön ohella mahdollisimman ergonominen tuote oli suunniteltu myös koteihin.²⁵²

Juho Jussila oli miettinyt mahdollisimman mukavaa työskentelyasentoa sekä oppilaille että opettajille. Suunnitteluun oltiin tyytyväisiä esimerkiksi Kajaanin seminaarin harjoituskoulussa. Edellä mainitun kuvaston takakanteen oli liitetty Kajaanin seminaarin johtajan Martti Helan palautetta oppilaskalustosta. Palautteessaan Hela kehuu kalustoa käytännölliseksi, kauniiksi, lujaksi ja ergonomiseksi.²⁵³

Ensimmäisen viidentoista toimintavuoden aikana Jussilan tehdas valmisti päätuotteenaan pelejä ja leluja. Toinen pääartikkeli 1940-luvun alussa oli kynäpenaalit, joita aiemmin oli tuotu Saksasta, mutta joille ei enää saanut tuontilisenssiä. Jussilan tehdas pystyi tyydyttämään lähes täysin kotimaisen tarpeen ja niitä riitti myös vientiin. Kynäpenaaleiden kuva-aiheet olivat Juho Jussilan sota-aikana kuolleen pojan Kauko Jussilan piirtämiä.²⁵⁴

²⁵¹ JyM/KHO, 3560:190.

²⁵² JyM/KHO, Juho Jussila Oy:n luetteloinaton kuva-aineisto.

²⁵³ JyM/KHO, 3560:190.

²⁵⁴ JyM/KHO, 3560:378.

Sotavuosista huolimatta kysyntää tuotteille riitti, joten Lutakon tehdasta laajennettiin vuosina 1941 - 1942 noin 2000 neliöllä ja puun saannista tuli säännöllistä, kun Juho Jussila osti vuonna 1942 Kuusan sahalaitoksen. Tytäryhtiönä toiminut sahalaitos tyydytti puun tarpeen täysin.²⁵⁵

Vuonna 1945 Juho Jussila myi omistamansa Kuusan Sahan Juho Jussila Oy:lle ja luopui näin kokonaan sen omistuksesta.²⁵⁶ Saha toimi vuokratontilla, joka oli vuokrattu Keski-Suomen maanviljelysseuralta.²⁵⁷ Erkki ja Lyyli Jussila myivät Sahalan tilan edelleen Laukaan kunnalle vuonna 1972.²⁵⁸

Sotavuosien aikana Juho Jussila Oy:n tehtaalla valmistettiin Valmetille terälaatikoita muun muassa ammuksia varten. Näin ollen kaikki tehtaan miespuoliset työntekijät eivät joutuneet rintamalle, kun tehdas valmisti tuotteita sotateollisuudelle.²⁵⁹ Eräs työntekijä muistelee tehtaalla olleen sotavuosien aikana työntekijöitä olleen 35 kappaletta, joista noin 10 oli poikia ja joukossa oli jokunen mies.²⁶⁰

4.2 Lelujen suunnittelukilpailu

Lelut suunniteltiin Juho Jussila Oy:n tehtaalla ilman ulkopuolisia suunnittelijoita ja ne noudattivat Juho Jussilan hyvän lelun kriteereitä. Leluissa oli havaittavissa aikakaudelle tyypillisiä piirteitä, esimerkiksi sota-aikana valikoimissa oli häikäpönttöauto. Leluissa oli enemmän persoonallisuutta kuin peleissä, joista esimerkiksi tikkaa valmistettiin lisenssillä. Fortunakin oli todennäköisesti saanut mallinsa jostakin jo olemassa olleesta pelistä, jonka Juho Jussila kehitti tunnettuun muotoonsa samalla tavalla kuin monet muut pelit.

Vuonna 1946 Juho Jussila järjesti puulelujen suunnittelukilpailun, sillä asiakkaat ja ostajat kaipasivat markkinoille uusia malleja. Jussila oli nähnyt tukholmalaisessa

²⁵⁵ JyM/KHO, 3560:326.

²⁵⁶ JyM/KHO, 3560:290.

²⁵⁷ JyM/KHO, 3560:291.

²⁵⁸ JyM/KHO, 3560:304.

²⁵⁹ JyM/KHO, 2932:13.

²⁶⁰ JyM/KHO, 2932:8.

tavaratalo Nordiska Companyssa lelujen suunnittelukilpailun ja otti siitä mallia, vaikka ajatteli ensin palkata pätevän suunnittelijan kehittämään uusia leluja.²⁶¹

Kilpailun avulla Jussila pyrki saamaan markkinoille yksinkertaisia, tyylliteltyjä ja asiallisia leluja, jotka pystyisivät kansainvälisillä markkinoilla kohottamaan suomalaisen lelun arvoa. Lelujen tuli olla myös psykologisesti kasvattavia. Kilpailu oli jaettu kahteen sarjaan: Ensimmäiseen sarjaan kuuluivat ihmis-, eläin-, ym. -aiheiset leikkikalut ja toiseen sarjaan osista koottavat ja mekaaniset leikkikalut. Kilpailuun osallistui 65 henkilöä yhteensä noin 150 ehdotuksella. Ennen palkintojen jakoa lapsille annettiin mahdollisuus leikkiä leluilla Jyväskylän keskustassa sijaitsevalla Puistokoululla. Palkintolautakuntaan kuulunut professori Arvo Lehtovaara teki havaintoja, jotka olivat yksi kriteeri palkintojen jaossa. Kokeilu osoitti sen, että aikuisten hyvinä pitämät lelut eivät välttämättä miellyttäneet lapsia.²⁶² Arvo Lehtovaaralla ja Juho Jussilalla oli samat kriteerit hyvälle lelulle ja Lehtovaara toimi Jussilan tukena pedagogisten lelujen suunnittelussa. Hän korosti sitä, että lelujen tuli olla maalattu pääväreillä ja lapsen täytyi tehdä mahdollisimman paljon itse eli lelut eivät saaneet olla mekaanisia.²⁶³

Suuria muutoksia valikoimassa ei lelujen osalta tapahtunut 1940-luvulla. Uusia tuotteita tuli ja joidenkin valmistus lopetettiin. Leikkikalukilpailun palkitut lelut tulivat osaksi valikoimaa jo elokuussa 1946.²⁶⁴ Nykyaikana tunnetuista leluista Hakka tuli valikoimaan vuonna 1949.²⁶⁵ Lelujen määrä lisääntyi 1940-luvun loppua kohden, kun se notkahti 1940-luvun puolivälissä osin sotavuosien selittämänä.

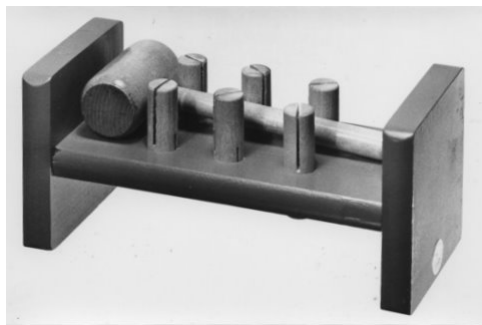
²⁶¹ JyM/KHO, 3560:378; JyM/KHO, 3560:380. Lelujen suunnittelukilpailu sai laajan huomion suomalaisissa sanoma- ja aikakauslehdissä, sillä vastaavaa kilpailua ei ollut aiemmin järjestetty. Toisen leikekirjan materiaalista suuri osa on lelujen suunnittelukilpailua käsitteleviä artikkeleita.

²⁶² JyM/KHO, 3560:378; JyM/KHO, 3560:380.

²⁶³ JyM/KHO, 2932:13.

²⁶⁴ JyM/KHO, 3560:202.

²⁶⁵ JyM/KHO, 3560:207.

Hakka on pysynyt valikoimissa lähes 60 vuotta.

Painopiste oli muuttunut peleistä leluihin, sillä pelit esiteltiin vasta viimeisten joukossa.²⁶⁶ Pelien merkityksen lasku näkyi myös Fortunan poistumisena valikoimasta vuonna 1945 ja peleistä valikoimaan jäivät ainoastaan PPS ja Tikka.²⁶⁷ Seuraavana vuonna tilanne pelien osalta oli vielä huonompi, sillä valikoimassa oli enää Tikka.²⁶⁸ Valikoiman pienuus oli selitettävissä tässäkin sotavuosien huonolla ostokyvyllä.

Pelien osalta oli havaittavissa sama kehitys kuin lelujenkin eli valikoima lisääntyi 1940-luvun lopulla. Vuonna 1947 valikoimaan tuli jälkipolville tuntemattomaksi jäänyt Korohoro, sillä se poistui vielä saman vuoden aikana.²⁶⁹ Kaksi vuotta myöhemmin valikoimassa oli Tikan ohella jalkapallopelejä (PPS) ja Tibet-pasianssi.²⁷⁰ Fortuna palasi valikoimaan vuonna 1950 ja valikoimaan tuli uutuuksena keilapeli.²⁷¹

Tärkeimpänä pelinä pysyi Tikka, vaikka pelivalikoima laajeni koko ajan. Valikoimaan tulivat 1950-luvun alkupuolella jääkiekkopeli, kana-peli, tankopallo, jokari, ilmavirtapallo ja kaikkien tuntema korona.²⁷²

²⁶⁶ JyM/KHO, 3560:231.

²⁶⁷ JyM/KHO, 3560:199.

²⁶⁸ JyM/KHO, 3560:201.

²⁶⁹ JyM/KHO, 3560:203 - 205.

²⁷⁰ JyM/KHO, 3560:207.

²⁷¹ JyM/KHO, 3560:208.

²⁷² JyM/KHO, 3560:215 - 216.

Koronapeli tuli Juho Jussila Oy:n valikoimaan 1950-luvulla.²⁷³ Korona-pelin juuret ovat Egyptissä tai Etiopiassa, mutta erityisen suosittu peli oli Intiassa, Jemenissä ja Burmassa reilut sata vuotta sitten, jossa peli tunnettiin nimellä karamboli. Pelin idea oli sama kuin biljardissa, mutta pelilautaa pystyi kuljettamaan mukana.²⁷⁴ Korona oli siis luonteva jatke 1930-luvulla valmistetulle biljardille.

Koronan tilanne on mielenkiintoinen, sillä erään esitteen mukaan koronaa valmistettiin jo tehtaan alkuaikoina²⁷⁵, mutta mistään ei löydy viitteitä valmistuksesta. Juho Jussilan tehtaan myyntitilastojen mukaan koronaa valmistettiin 8300 kappaletta vuonna 1944. Kahtena seuraavana vuonna sitä valmistettiin vain 50 - 60 kappaletta vuodessa, jonka jälkeen tuotanto alkoi uudelleen vuonna 1955²⁷⁶, jolloin sitä mainostettiin ensimmäistä kertaa hinnastossa.²⁷⁷ Koronan vuosittaiset valmistusmäärät eivät kuitenkaan yllä lähellekään vuoden 1944 tasoa, sillä peliä valmistettiin vuosittain 647 - 1700 kappaletta.²⁷⁸ Selitystä vuoden 1944 valmistusmäärälle on vaikea löytää. Tehtaan nykyisen toimitusjohtajan Maija Jussila-Savon mukaan koronaa saatettiin valmistaa rintamalle sotilaiden ajanvietteeksi, mutta varmuus tästä jäänee epäselväksi.

²⁷³ JyM/KHO, Juho Jussila Oy:n luetteloimaton kuva-aineisto.

²⁷⁴ Grunfeld 1976, 98.

²⁷⁵ JyM/KHO, 3560:378.

²⁷⁶ Juho Jussila Oy:n tehdas, luetteloimaton aineisto, Manuaalisesti kerätyt myyntitilastot.

²⁷⁷ JyM/KHO, 3560:217.

²⁷⁸ Juho Jussila Oy:n tehdas, luetteloimaton aineisto, Manuaalisesti kerätyt myyntitilastot.

Aineistosta on selvästi havaittavissa, että tuotannon alkuaikoina pääpaino oli peleissä ja etenkin Fortunassa. Fortunan kysynnän laskun alkaessa 1930-luvulla korvaajaksi nousivat Tikka, PPS ja Kolokoloshakki. Ensimmäiset Jukka-lelut tulivat myyntiin vuonna 1937 ja ne saavuttivat heti suuren suosion. Vielä ensimmäiset vuodet pelit olivat markkinoinnin kulmakivi, mutta vuoden 1941 jälkeen hinnastoissa lelut tulivat ennen pelejä ja kynälaatikoita.

4.3 Juho Jussilan kuolema

Juho Jussila matkusti vuonna 1946 Etelä-Amerikkaan tarkoituksenaan tehtaan tuotteiden markkinointi.²⁷⁹ Etelä-Amerikassa myyntiä hoiti Suomen lähetystönhoitaja Veikko Rutanen, jonka tehtäväksi tuli muutakin kuin pelkän myynnin hoitaminen. Argentiinan matkallaan Juho Jussila sairastui vakavasti ja Veikko Rutanen hoiti uutisten tiedottamisen omaisille.²⁸⁰

Rutasen tehtävä lelujen markkinoimiseksi oli vaikea. Jo ensimmäisessä kirjeessä Juho Jussilan lähdön jälkeen hän kirjoitti, että suomalainen leikkikaluteollisuus oli huomattavasti jäljessä sikäläistä leluteollisuutta, minkä myös Erkki M. Jussila tulisi huomaamaan isänsä mukana tuomista leluista. Kuitenkin Rutanen oli sitä mieltä, että matkan päätarkoitus oli tullut täytettyä: Juho Jussila oli saanut kuvan paikallisista mahdollisuuksista ja hänellä oli mukanaan runsaasti uusia ideoita.²⁸¹ Markkinat Argentiinassa eivät avautuneet Jussilan tuotteille.²⁸²

Juho Jussila toimi tehtaan johdossa kuolemaansa saakka, mutta hän oli miettinyt tehtaan tulevaisuutta jo 1940-luvun alkupuolella. Juho Jussila toivoi poikansa Erkin jatkavan tehtaan johdossa hänen jälkeensä. Erkki M. Jussila, joka oli toiminut koko 1930-luvun tehtaan palveluksessa, oli saanut työtarjouksia omalta alaltaan laivanrakennuksen parista ja jatko tehtaan johdossa oli epävarmaa.

²⁷⁹ JyM/KHO, 3560:183.

²⁸⁰ JyM/KHO, 3560:285.

²⁸¹ JyM/KHO, 3560:286.

²⁸² JyM/KHO, 3560:289.

Erkki M. Jussila oli valmistunut Suomen Teknillisestä Korkeakoulusta konerakennuksen insinööriksi vuonna 1923 ja vuonna 1926 hän sai samaisesta koulusta diplomitutkinnon koneinsinööriosastolta opintosuuntanaan konerakennus.²⁸³ Valmistumisensa jälkeen hän työskenteli Suomessa Lehtoniemellä tehtaan piirustuskonttorissa²⁸⁴ ennen muuttamistaan Pohjois-Amerikkaan, jossa hän työskenteli vuosina 1929 - 1930 laivanrakennusyrityksessä.²⁸⁵

Erkki M. Jussilan asema muuttui liikekirjeenvaihdon perusteella yhä keskeisemmäksi jo ennen talvisotaa.²⁸⁶ Erkki Jussilan englannin kielen taito oli todennäköisesti isäänsä parempi ulkomailla vietettyjen vuosien vuoksi. Dick Hillin mukaan Juho Jussila ei puhunut lainkaan englantia²⁸⁷, joten tämäkin tukee sitä, miksi Erkki oli allekirjoittajana kirjeissä. On kuitenkin huomioitava, että kaikissa Juho Jussila Oy:ltä lähteneissä kirjeissä ei ollut allekirjoitusta lainkaan, vaan lähettäjäksi oli kirjoituskoneella kirjoitettu ”O. Y. Juho Jussila”. Tällöin todellista kirjoittajaa ei edes tiedetä eikä kirjoittajalla periaatteessa ollut merkitystä, kun kirje kirjoitettiin yrityksen nimissä.

Tehtaan 20-vuotisjuhlissa Erkki M. Jussila varmisti jatkavansa tehtaan johdossa isänsä jälkeen.²⁸⁸ Juhlissa läsnä ollut tehtaan työntekijä kertoo, kuinka Juho Jussila totesi liikuttuneena, että ”*Nyt hänellä on rauha, hän tietää, että hänen poikansa jatkaa*”.²⁸⁹ Erkki M. Jussilalla ei ollut kaupallisen alan koulutusta, mutta vuosien saatossa hän sai isältään tehtaan johtamiseen tarvittavat tiedot. Juho Jussila oli siis miettinyt tehtaan tulevaisuutta itsensä jälkeen ja toivonut poikansa jatkavan tehtaan johdossa.

Juho Jussila kuoli 27.6.1947. Samana yönä kerrotaan tehtaalla syttyneen tulipalon, mutta palon laajuudesta tai vahingoista ei jälkipolville ole jäänyt tietoa.²⁹⁰

Vuodet 1947 - 1951 olivat tehtaan etsikkoaikaa, sillä Juho Jussilan kuolema jätti ison aukon tehtaaseen. Erkki M. Jussila oli sitoutunut jatkamaan tehtaan johdossa, mutta

²⁸³ JyM/KHO, 3560:143 - 144.

²⁸⁴ JyM/KHO, 3560:149.

²⁸⁵ JyM/KHO, 3560:153.

²⁸⁶ Hyytiäinen 2001, 155.

²⁸⁷ JyM/KHO, Luetteloimaton arkistoaineisto, Dick Hillin kirje Pirjo Vuoriselle 16.8.2000.

²⁸⁸ Hyytiäinen 2001, 155.

²⁸⁹ JyM/KHO, 2932:13.

²⁹⁰ Tehtaalla sattuneesta tulipalosta kertoi tehtaan nykyinen toimitusjohtaja Maija Jussila-Savo. Tulipalosta ei ole jäänyt kirjallista aineistoa ja tieto on kulkeutunut vain jälkeläisten keskuudessa. Näin ollen tapahtuman todenperäisyyttä ei voida varmentaa.

sukupolvenvaihdoksen tullessa ajankohtaiseksi tilanne oli kuitenkin avoin. Juho Jussilan kuollessa, Erkki M. Jussila toimi sotakorvauseksikunta Sotevassa vielä kahdeksan vuotta ja hoiti tehtaan asioita vain viikonloppuisin. Käytännössä tehtaasta oli vastuussa tehtaanhoitaja Lauri Koskinen yhdessä konttorinhoitaja Eila Häyrisen kanssa. Kyseinen aika oli tehtaalle vaikea. Viennin vaikeuksien takia koko tehtaan tulevaisuus oli vaakalaudalla.²⁹¹

Sukupolvenvaihdos osoitti organisaation toiminnan käytännössä, sillä sukupolvenvaihdoksen ongelmat johtuivat hänen mukaansa vanhojen johtajien halusta pysyä johdossa mahdollisimman pitkään eikä uuden polven kykenemättömyydestä tehtaan johtoon.²⁹² Juho Jussila ja hänen poikansa Erkki M. Jussila olivat tehneet töitä yhdessä, joten sukupolvenvaihdos tapahtui helposti, mikä helpotti uuden johtajan työtä.

Muovi tuli lelujen materiaaliksi 1950-luvun alusta lähtien. Juho Jussila Oy:n tytäryhtiö Tetra Oy hankki ensimmäisen muovipuristimen vuonna 1951 aloittaen lelujen, pelien ja sähkötarvikkeiden valmistuksen. Muovi valtasi yhä enemmän markkinoita ja alasta tuli hyvin kilpailtu. Tehtaalla ei ollut resursseja lähteä mukaan tähän kilpailuun, joten jäljelle jäivät vain teknisen muovin puristus ja erilaiset tilaustyöt.²⁹³ Omassa tuotannossa Juho Jussila Oy vaihtoi muovin myötä aiemmin puusta valmistetut pyörät muovipyöriin, jotka pyörivät puisia helpommin.²⁹⁴ Jussilan tehdas kuitenkin yritti tosissaan päästä mukaan muovilelujen valmistukseen perustamalla Tetra Oy:n.²⁹⁵

Tetran historia on mielenkiintoinen ja epäselvä. Osakeyhtiö Tetra todennäköisesti perustettiin 1.1.1933, jolloin sille avattiin tili.²⁹⁶ Yhtiön toimenkuva oli vain eri kuin Juho Jussila Oy:n sisaryhtiönä toimineen Tetran. Juho Jussila omisti Kramsunkadun kiinteistön lisäksi kiinteistöjä Harjukadulla, Cygnaeuksenkadulla ja Kauppakadulla, joista Tetra huolehti, sillä Jyväskylän yliopiston museon arkistoaineistossa olevat kuitit ja Jussilan tehtaalla olevien tilikirjojen viitteet viittaavat kiinteistöhoitoon. Tehdas oli todennäköisesti rahoittamassa Tetran toimintaa, sillä tehtaan työntekijä Eino Närhi kuittasi Juho Jussila Oy:n saaneen Tetran lainan korkoja ja lainanlyhennyksiä. Juho

²⁹¹ Hyytiäinen 2001, 183.

²⁹² Rose 1993, 135 - 140.

²⁹³ JyM/KHO, 3560:329.

²⁹⁴ JyM/KHO, 2932:3.

²⁹⁵ JyM/KHO, 3560:378.

²⁹⁶ Juho Jussila Oy, luetteloimaton arkistoaineisto, Oy Tetra tilikirja 1933 - 1934.

Jussila piti Tetran ja omat rahat erillään toiminnasta, sillä hän kuittasi myös itselleen saaduksi korkoja lainasta ja rahaa yritykselle myydyistä haloista. Huoneistot olivat vuokralla, sillä niistä oli arkistoaineiston joukossa *Keskisuomalaisessa* julkaistuja vuokrausilmoituksia.²⁹⁷

Tetran perustaminen selittää sen, miksi toiminimenä toimineen Juho Jussilan muuttuessa osakeyhtiöksi yrityksen toimikuvaan lisättiin kuuluvaksi kiinteistöjen omistaminen. Mistään ei toistaiseksi löytynyt mainintaa siitä, että Tetra Oy olisi lopettanut toimintansa vuoden 1949 lopussa, jolta viimeinen tilikirja oli saatavilla. Kuitenkin Erkki M. Jussila ja Tauno Lipas ilmoittivat perustaneensa 5.9.1950 Tetra Oy:n, jonka tarkoituksena

”-- oli työskennellä pääasiassa tekoaineiden muovaamiseen ja siihen liittyvän kotimaan ja ulkomaan alalla sekä harjoittaa muutakin teollisuustoimintaa ja kauppaa luvallisilla tavaroilla --”.²⁹⁸

Tehtaan arkistoaineiston joukosta löytyi 16.2.1954 päivätty kauppasopimus, jossa Juho Jussila Oy:n mainittiin olleen velkaa Tetra Oy:lle reilun miljoona markkaa ja takaisinmaksuajaksi ilmoitettiin noin vuosi.²⁹⁹ Kauppasopimukseen ei ollut kirjattuna mitään muuta sisältöä. Nykyisessä kaupparekisteriotteessa ei ole mainintaa Tetra Oy:n fuusioimisesta Juho Jussila Oy:hyn, joten kauppasopimus saattoi koskea irtaimistoa, jonka maksun jälkeen Tetra Oy kenties purettiin. Kaupparekisterin mukaan yrityksen toiminta on lakannut 31.12.1957.³⁰⁰ Tetra Oy:n historia on mielenkiintoinen, mutta sen tarkka selvittäminen on vaikeaa, sillä sen muistavat sukupolvet ovat jo kuolleet eikä yhtiöstä löydy tarkempaa tietoa maistraatin kautta.

Muovipuolen toiminnan kehittäminen ja laajentaminen oli haasteellista, sillä tehdastila oli puupuolen käytössä. Muovipuolella oli pieni erillinen osasto pakkaushuoneen perällä, johon mahtui kaksi muovituotteiden valmistuksessa käytettyä konetta.³⁰¹

²⁹⁷ JyM/KHO, 3560:320. Maija Jussila-Savon kanssa 14.5.2010 käydyn keskustelun mukaan osa asunnoista oli todennäköisesti tehtaan työntekijöiden vuokraamia huoneistoja.

²⁹⁸ Juho Jussila Oy, luetteloimaton arkistoaineisto, Oy Tetran perustamiskokouksen pöytäkirja 5.9.1950.

²⁹⁹ Juho Jussila Oy, luetteloimaton arkistoaineisto, Kauppasopimus 16.2.1954. Samalle päivämäärälle on päivätty velkakirja, johon oli 17.1.1955 lisätty lyijykynällä merkintä velan pois maksusta.

³⁰⁰ JyMA, Jyväskylän kaupungin maistraatti, Jyväskylän kaupungin kaupparekisterikirja 1939 - 1953.

³⁰¹ JyM/KHO, 2932:3.

Tilojen ahtaus kovan kilpailun ohella oli tekijä, mikä sai Juho Jussila Oy:n keskittymään muovin osalta vain alihankintaan.

5 PERHEYRITYKSEN NYKYAIKAISTAMINEN

5.1 Perheyriitykseen sitoutuminen

Juho Jussilan kuoltua yritys muuttui monella tapaa nykyaikaiseksi yritykseksi, jossa selvästi erotti johtoportaan ja työväen. Johtajana Juho Jussila oli voimakkaasti läsnä tehtaan arjessa. Vaikka hänen aikakautensa jälkeen moni asia muuttui, Jussilan perintö hyvästä lelusta säilyi tehtaan kantavana ajatuksena.

Juho Jussila Oy on säilynyt perheyriityksenä läpi vuosikymmenten siksi, että tehtaan johtajat kunnioittivat Juho Jussilan perintöä ja tuotteita valmistettiin Juho Jussilan hyvälle lelulle asettamien ominaisuuksien mukaan. Tavoitteena oli valmistaa kasvattavia ja kestäviä puuleluja niin suomalaisille kuin ulkomaalaisille lapsille, vaikka muovi valmistusmateriaalina syrjäytti puun arviolta 1970-luvulle tultaessa. Perheyriityksen johtamiseen uusien johtajien oli helppo sitoutua, kun johtaja ja yritys arvostivat samoja asioita.

Juho Jussilan keskeisin arvo oli kova työnteko, joka vei aikaa perheeltä, mutta oli myös lohdutus perhettä koskettaneissa tragedioissa. Juho Jussilan puoliso Tyyne Jussila tuki puolisoaan ja heille molemmille lapset olivat kaiken keskipiste.³⁰²

Juho Jussila piti tehtaan 20-vuotisjuhlassa esitelmän³⁰³, jossa hän tarkasteli työnantajan ja työntekijän välistä suhdetta ensin hyvin kansantaloudellisesta näkökulmasta, jossa työnantaja oli riistäjä ja työntekijä riistetty. Juho Jussila kuvasi vastakkainasettelua seuraavasti:

”-- Työntekijässä kehittyi vähitellen katsantokanta: Työnteettäjä on riistäjä, joka omaksi edukseen käyttää mielivaltaisesti ja aivan liian halpaan kurssiin noteerattua työntekijän energiaa. Työnteettäjä taasen ei näe työntekijässä muuta

³⁰² Hyytiäinen 2001, 182.

³⁰³ JyM/KHO, 2932:13.

kuin johonkin koneen osaan verrattavan tuottajan, jota hän kulloinkin suorittaa. --
„³⁰⁴

Juho Jussila oli sitä mieltä, että kaikissa toimissa pohjasävyyn työlle määräsi yksilön henkiset arvot. Tähän Juho Jussilan mielestä piti kiinnittää huomiota jo koulutuksessa, esimerkiksi Teknillisestä korkeakoulusta tämä puuttui hänen mielestään kokonaan.³⁰⁵

Edellä mainitun kaltainen tehdaspatalnismi oli tyypillistä ajan tehdasyhteisöille. Esimerkiksi Walkiakosken tehtaalla oli jokaisella työntekijällä oma paikkansa ja perhettä arvostettiin, sillä sen katsottiin olevan tulevaisuuden kannalta tärkeä. Mutta myös työnantajalla oli velvollisuuksia työntekijöitään kohtaan.³⁰⁶

Työntekijät voivat hyvin, jos he saivat tehdä luovaa työtä, toisin sanoen työtä, jossa näkyi heidän jälkensä ja itsenäinen ajattelu. Luova työ oli edellytys työssä viihtymiselle:

”-- Kaikkeen luovaan työhön liittyy olennaisesti eräs tunnesävy nim. työnilo. -- -- Työnilokin, joka välittömästi liittyy jokaiseen luovaan työhön, saattaa olla voimaltaan aivan erilainen eri tilanteissa. Mutta yhteistä on se kaikille ihmisille siinä, että se siirtää yksilön selvästi erotettavan rajaviivan toiselle puolelle mekaanisesta työnteosta. --”³⁰⁷

Kolmanneksi Jussila painotti sitä, että jokaisella oli oma paikkansa työyhteisössä eli ei ollut riistäjää ja riistettyä. Työnantajan tuli hänen mukaansa huolehtia myös sosiaalisesta huollosta työpäivän jälkeen järjestämällä esimerkiksi erilaisia kerhoja, jotka olivat parempi vaihtoehto savuisessa kapakassa istumiselle. Kerhoilla oli vielä suurempi merkitys, jos toive niiden järjestämisestä tuli työntekijöiltä.³⁰⁸

Retkeilijä-lehden haastattelussa toimittaja Johannes Hämäläinen toi esille tehtaaseen tutustumisen yhteydessä myös sen, miten hyvin Juho Jussila huolehti työntekijöistään. Hämäläinen kirjoitti että

³⁰⁴ JyM/KHO, 3560:327.

³⁰⁵ JyM/KHO, 3560:327.

³⁰⁶ Raiskio 2003, 7 - 8.

³⁰⁷ JyM/KHO, 3560:327.

³⁰⁸ JyM/KHO, 3560:327.

”-- talousneuvos Jussila on koettanut kaikella tavalla katsoa työntekijöiden parasta ja siinä loistavasti onnistunutkin. --”.³⁰⁹

Työntekijät muodostivat yhden suuren perheen eikä heidän harrastuksia ollut unohdettu.³¹⁰

Toisessa pakinassaan Hämäläinen esitteli tehtaan opintokerhoa, joka kokoontui kerran viikossa. Työntekijät olivat kaivanneet urheilun lisäksi jotain muutakin toimintaa. Juho Jussila oli perustanut kerran viikossa kokoontuvan opintokerhon, jonka johtajana toimi työnjohtaja Lauri Koskinen. Opintokerho oli suosittu työntekijöiden parissa ja sen edustaja oli osallistunut menestyksekkäästi myös keskusseuran lausuntakilpailuun. Samassa pakinassa Hämäläinen kertoi Juho Jussilan suunnitelmista rakentaa uusi kerhohuoneisto, jolloin opintokerholla ja muulla vapaa-ajan toiminnalla oli paremmat mahdollisuudet kokoontua.³¹¹ Opintokerhon järjestäminen mahdollisti yhden patriarkaalisuuden kannalta keskeisen päämäärän toteutumisen, sillä opintokerhojen avulla työntekijää saatettiin hallita myös työajan ulkopuolella.³¹²

Jussilan tehtaan työntekijät perustivat voimistelu- ja urheiluseura Wirin 23.1.1944. Perustamiskokouksen pöytäkirjan mukaan seuran tarkoituksena oli

”Järkiperäisen urheilun ja voimistelun avulla edistää jäsentensä ruumiillista hyvinvointia sekä herättää heissä harrastusta toimimaan seuran päämäärän hyväksi.” ja ”Työskennellä puhtaan toverihengen juurruttamiseksi jäseniinsä.”³¹³

Seura järjesti esimerkiksi juoksukilpailuja, tansseja, iltamia ja teatteriretkiä.³¹⁴ Eräs tehtaan työntekijä totesi, että vielä pitkän työpäivän jälkeen esimerkiksi voimisteluharjoituksiin lähdettiin innolla.³¹⁵

³⁰⁹ JyM/KHO, 3560:378.

³¹⁰ JyM/KHO, 3560:378.

³¹¹ JyM/KHO, Luetteloimaton arkistoaineisto, Johannes Hämäläisen pakina ”Tehtaassakin ovat mahdollisuudet opintokerhotyölle.”. Leena Murtomäeltä lainattu aineisto.

³¹² Raiskio 2003, 97.

³¹³ Juho Jussila Oy, Luetteloimaton arkistoaineisto, Voimistelu- ja urheiluseura Wirin perustamiskokouksen pöytäkirja 23.1.1944.

³¹⁴ JyM/KHO, 2932:12.

³¹⁵ JyM/KHO, 2932:3.

Juho Jussila arvosti työntekijöitään ja piti heitä tärkeänä, mikä käy ilmi myös tehtaan 20-vuotisjuhlalpuheessa hänen käsitellessä ulkomaan vientiä. Jussilan mukaan

”-- ilman sisukasta ja kätevää työväestöämme ei se olisi ollut mahdollista. Koko Tehtaamme henkilökunta ylityönjohtajasta aina juoksupoikaan asti on avannut ulkomaiset ukset tuotteillemme ja antanut varman menekin kotimaisilla markkinoilla. --”.³¹⁶

Juho Jussilan suhde työntekijöihinsä oli hyvin läheinen ja tehtaalla vallitsi vahva menhenki ja tehdas muodosti oman perheyhteisön. Juho Jussila oli pidetty ja oikeudenmukainen, joskin ankara ja temperamenttinen johtaja. Naulapoikana työskennellyt Otto Kaipio kertoi haastattelussaan, kuinka Juho Jussilaa pidettiin suorastaan hyväntekijänä, kun hän loi työpaikkoja nuorille pojille.³¹⁷ Myös Martti Pumperi koki työpaikan hyväksi: urakkapalkalla työllistetyt pojat tienasivat hyvin eivätkä laiskotelleet.³¹⁸

Naulapoikien työllistäminen ja työskentely tehtaalla kuulostaa lapsityövoiman käytöltä, mutta kuten jo aiemmin on mainittu, pienikin lisätienesti oli tuolloin perheille tärkeää. Käytettävissä olleen aineiston joukosta löytyi kahdet tehtaan työsäännöt. Vuoden 1936 työsäännöissä ei ole mainintaa alaikäisten lasten työskentelystä, mutta vuoden 1943 työsäännöissä on maininta, että alle 15-vuotiaalla tuli olla holhoojan kirjallinen suostumus tehdastyöskentelyyn, joten työntekijöiden ikään kiinnitettiin huomiota jo tuolloin.³¹⁹ Työajoissa sen sijaan lipsuttiin, sillä naulapojat eivät olisi saaneet tehdä kahdeksan tunnin työpäiviä. Eräs naulapoika muistaa heidän juosseen karkuun ammattientarkastajan tullessa tehtaalle.³²⁰

Juho Jussila kiinnitti huomiota myös työn turvallisuuteen. Tehtaan työsäännöissä oli tarkasti määritelty esimerkiksi koneiden käyttö. Erityistä huomiota oli kiinnitetty

³¹⁶ JyM/KHO, 3560:326.

³¹⁷ JyM/KHO, N2932:4.

³¹⁸ JyM/KHO, N2932:1.

³¹⁹ Jym/KHO, Luetteloimaton arkistoaineisto, Oy Juho Jussilan puunjalostustehtaan työväestön työsäännöt vuodelta 1936. Leena Murtomäeltä lainattu aineisto; JyM/KHO, Luetteloimaton arkistoaineisto, Oy Juho Jussilan puunjalostustehtaan työväestön työsäännöt vuodelta 1943, Leena Murtomäeltä lainattu aineisto.

³²⁰ JyM/KHO, 2932:1.

tulipalojen ehkäisemiseen, sillä tehtaalla käsiteltiin tulenarkoja aineita.³²¹ Kaikesta huolimatta tehtaalla syttyi silloin tällöin tulipaloja.

Muiltakaan onnettomuuksilta ei välttytty koneiden kanssa ja maalaamon työntekijät joutuivat väkisin hengittämään maalien höyryjä, vaikka sitä pyrittiin estämään erilaisin keinoin. Työasennot olivat kokoomapuolella staattisia ja sorminäppäryyttä vaatinut työ vaikutti käsiin. Ennen trukkeja pakkaamossa kaikki nosteltiin käsin, joten työ oli raskasta.³²²

Erkki M. Jussilan tultua tehtaan johtoon, asetelma johtajan ja työntekijöiden välillä oli selkeämpi, mutta uusikin johtaja tuli juttelemaan työntekijöidensä kanssa muista kuin työasioista. Haastattelujen perusteella tehtaan yhteishenki säilyi hyvänä johtajavaihdoksesta huolimatta ja työntekijät viihtyivät työssään ja kokoontuivat vielä työpäivän jälkeenkin viettämään aikaa toistensa kanssa.³²³

Yhteishengen merkitys korostui vaikeissa tilanteissa kautta aikojen. Tehtaan tilojen jäädessä uuden rantaväylän alle 1980-luvulla, olivat työntekijät voimakkaasti mukana puolustamassa työpaikkojensa säilymistä ja vaatimassa uusien tilojen löytymistä Jyväskylän kaupungilta.³²⁴

Käytettävissä olevan aineiston perusteella vaikuttaa sille, että työnantajan ja työntekijöiden välillä oli hyvin vähän erimielisyyksiä. Ainoa julkisuuteen noussut tapaus oli luottamusmiehen irtisanominen vuodelta 1945, jolloin konepuuseppänä toiminut mies siirrettiin auton apumieheksi, jossa oli hieman alempi tuntipalkka. Hänen tilalleen sirkkelikoneeseen otettiin nainen halvemmalla palkalla. Tapaus ratkesi yhteisymmärryksessä.³²⁵ Taloudellisen laskukauden aikana on luonnollista, että ilmapiiri heikkenee työsuhteiden epävarmuuden vuoksi ja näin kävi myös Jussilan tehtaalla 1970-luvun lopulla.³²⁶

³²¹ Jym/KHO, Luetteloimaton arkistoaineisto, Oy Juho Jussilan puunjalostustehtaan työväestön työsäännöt vuodelta 1936, Leena Murtomäeltä lainattu aineisto; Jym/KHO, Luetteloimaton arkistoaineisto, Oy Juho Jussilan puunjalostustehtaan työväestön työsäännöt vuodelta 1943, Leena Murtomäeltä lainattu aineisto.

³²² Jym/KHO, 2932:3.

³²³ Jym/KHO, 2932:3; Jym/KHO, 2932:13.

³²⁴ Jym/KHO, 2932:17.

³²⁵ Jym/KHO, 3560:378.

³²⁶ Jym/KHO, 2932:12.

Erkki O. Jussila siirtyi tehtaan johtoon vuonna 1975 isänsä Erkki M. Jussilan jäädessä eläkkeelle.³²⁷ Juho Jussila Oy on säilynyt perheyriyksenä, sillä siirtyvän johtajan lapsella on ollut yrittäjätahtoa ja kiinnostusta tai lojaalisuutta yrityksen johtoon.

5.2 Uudet yhteistyökumppanit

Sekä tavarantoimittajalle että tukkurille oli edullista, että suhde tukkurin ja tavarantoimittajan välillä oli toimiva ja pitkäkestoinen. Tämä käsittää myös kuluttajasuhteesta huolehtimisen eli valmistettavien tuotteiden laadun ja turvallisuuden.

Juho Jussila Oy:lle 1950 - 1960-luku oli markkinoiden etsimisen aikaa. Kotimaan myynti oli liian pientä kannattavalle toiminnalle ja kilpailu ulkomailla oli kovaa.³²⁸ Vuonna 1950 Englannin markkinat elpyivät: Englantiin vietiin pelejä (etenkin Fortunaa) ja penaaleja. Libanoniin vietiin Jukolan taloa.³²⁹ Erään lehtileikkeen mukaan Beirutissa toiminut Cedar House myi vain suomalaista muotoilua Libanonissa ja muissa Lähi-idän arabimaissa. Juho Jussilan tehtaan valmistamat lelut olivat kysytyjä tuotteita, sillä ilmeisesti sotalelut arveluttivat vanhempia.³³⁰

Tuotannossa oli 1950-luvulla noin 100 artikkelia, joita valmistettiin kausittain ja aina hieman malleja muuttaen. Viennin osuus oli noin 30 prosenttia ja eniten vientiin meni Jukola-sarjaa.³³¹ Vienti ulkomaille oli pientä ja se pysähtyi osittain jopa kokonaan 1950-luvun puolivälissä metallityöläisten lakon takia.³³²

Tuotteiden kysyntä vilkastui jälleen vuoden 1965 tietämillä. Kysynnän kasvun apuna oli devalvointi.³³³ Valikoimassa oli tuolloin noin 150 tuotetta.³³⁴ Viennin ja kotimaan myynnin suhde oli muuttunut päinvastaiseksi 1970-luvulla: Nyt vientiin meni 80

³²⁷ Hyytiäinen 2001, 183.

³²⁸ JyM/KHO, 3560:329.

³²⁹ JyM/KHO, 3560:378.

³³⁰ JyM/KHO, 3560:380.

³³¹ JyM/KHO, 3560:378.

³³² JyM/KHO, 2932:12.

³³³ JyM/KHO, 3560:329.

³³⁴ JyM/KHO, 3560:380.

prosenttia, josta Japanin viennin osuus oli 75 prosenttia ja loput menivät muun muassa Keski-Eurooppaan ja Skandinaviaan.³³⁵

Juho Jussila Oy teki paljon yhteistyötä Lastensuojelun keskusliiton kanssa 1940 - 1970 - luvulla. He suunnittelivat yhdessä psykologisesti ja kasvatuksellisesti pätevää lelumallistoa esimerkiksi lastensairaaloihin ja lastenkoteihin.³³⁶ Lastensuojelun keskusliiton kautta lelut levisivät myös neuvoloihin, joissa monet lapset saivat ensi kosketuksensa Jussilan tuotteisiin. Alli ja Erkki Jussilan mukaan ei ollut väärin nimittää Askareta ja Hakkaa neuvolaleluiksi. Yhteistyö Lastensuojelun Keskusliiton kanssa oli kanava tehdä tuotteita tunnetuksi suomalaisille lapsiperheille.³³⁷

Lastensuojelun Keskusliiton kautta Juho Jussila Oy:n tehtailla vieraili paljon stipendiaatteja eri maista tutustumassa suomalaiseen leluun ja sen valmistukseen. Kun muovilelujen valmistus alkoi, olivat monet asiakkaat huolissaan siitä, että tehdas siirtyisi käyttämään muovia lelujen materiaalina.³³⁸

Jukka-lelujen mainetta ja tunnettavuutta ulkomailla lisäsi se, että niillä oli pysyvä kiertonäyttely YK:n lastensuojeluosastolla.³³⁹ Ylipäätänsä vaikutti sille, että 1940 - 1950-luvulla kiinnostuttiin lapsista ja kasvattavista leluista. Arkistomateriaali sisältää paljon lehtileikkeitä psykologien haastatteluista ja Lasten Kaupunki -tapahtumasta vuodelta 1952.

Lelut olivat suosittuja myös lastentarhoissa, olihan niiden tarkoituksena alun perinkin kestää laituskäyttöä.³⁴⁰ Tosin esimerkiksi Jyväskylässäkin toimineen Ebeneser-seminaarin eli lastentarhaopettajaseminaarin kanssa ei yhteistyötä ollut, sillä lelujen ei haluttu olevan kaupallisia vaan itse tehtyjä.³⁴¹ Lisäksi on syytä muistaa, että seminaari oli pohjimmiltaan hyvin perusfröbeliläinen laitos.³⁴²

³³⁵ JyM/KHO, 2932:17.

³³⁶ JyM/KHO, 3560:378.

³³⁷ JyM/KHO, 2932:17.

³³⁸ JyM/KHO, 2932:13.

³³⁹ JyM/KHO, 3560:378.

³⁴⁰ JyM/KHO, 2932:17.

³⁴¹ JyM/KHO, 2932:17.

³⁴² Kasurinen & Saares (toim.) 1998, 7.

Kotimaassa tuotteita myytiin koko maassa, mutta päämarkkinat olivat Helsingissä. Päämyymälät olivat Stockmann ja Winterin lelukauppa. Lisäksi tuotteita myytiin rajoitetussa määrin SOK:n ja OTK:n liikkeissä, urheiluliikkeissä ja kirjakaupoissa. Paikalliset saattoivat ostaa tuotteita myös tehtaanmyymälästä, jossa myynnissä oli myös kakkoslaadun tuotteita. Lisäksi kakkoslaatuisia tuotteita lahjoitettiin lastenkoteihin ja päiväkoteihin.³⁴³

Haastattelussaan Eila Häyrynen muistelee kuinka hän matkusti junalla ympäri Suomea esittelemässä uusia tuotteita Jussilan tuotteita myyvissä liikkeissä. Ajan kuluessa markkinat kasvoivat niin paljon, että Häyrysen vastuulla ollut alue pienentyi lopulta käsittäen vain Helsingin.³⁴⁴ Mainonta ja markkinointi hoidettiin suoraan Jussilan tehtaalta eikä välissä ollut muuta tahoa hoitamassa esimerkiksi tuotteiden myyntiä kuten nykyään.

Erkki M. Jussila tarkasteli tehtaan tilannetta ja tulevaisuutta yrityksen 50-vuotisjuhlapuheessa vuonna 1973. Puulelujen alalla Juho Jussila Oy oli maailman tunnetuimpia, muttei suurimpia leluvalmistajia. Vientiä oli noin 15:eentoista maahan, joista suurimmat olivat USA, Hollanti ja Sveitsi. Kaukaisimpia maita, joihin tuotteita vietiin, olivat Australia ja Japani. Erkki M. Jussilan mielestä tärkeintä lelunvalmistuksessa oli hyvä malli, laatu ja luotettavat toimitusajat. Hänestä vaikeinta oli ollut tehtaan kannattavana pitäminen, mikä oli vaatinut tiettyä varovaisuutta, uupumatonta työtä ja itsepäisyyttä sekä ennustajan taitoja. Tulevaisuus näytti kuitenkin valoisalle, sillä Lontoon lähetystön mukaan muovi oli menettämässä ja puu kasvattamassa suosiotaan. Muovia puu ei syrjäyttänyt, sillä muovi oli halvempi raaka-aine.³⁴⁵ Samaa mieltä oli myös vuoden 1973 Kodin Kuvalehden numero 22. Muovi oli kirkkaasti ohittanut puun lelujen raaka-aineena, mutta mikään ei korvannut puulelun persoonallisuutta, ”jujua”.³⁴⁶

Aamulehdessä 16.12.1973 olleessa artikkelissa käy jälleen kerran esille, että vanhemmat valitsivat lelut lapsilleen. Tämän vuoksi jotkin lelut säilyivät ikivihreinä ja niitä myytiin

³⁴³ JyM/KHO, 2932:13.

³⁴⁴ JyM/KHO, 2932:13.

³⁴⁵ JyM/KHO, 3560:329.

³⁴⁶ JyM/KHO, 3560:380.

vuodesta toiseen.³⁴⁷ Vanhemmat siis ostivat lapsilleen leluja, joihin heillä itsellään liittyi positiivisia muistoja. Jussilan tehtaalla nämä nostalgiset lelut olivat Fortuna, Hakka ja Askare. Haastatteluajankohtana viennin osuus Jussilan tehtaalla oli noin 70 prosenttia. Leluja vietiin edellä mainittuihin maihin, mutta yksi suuri ostaja oli Unicef, jonka kautta lelut levisivät myös kehitysmaihin. Puu koettiin 1970-luvulla turvallisiksi materiaaliksi, sillä ulkomailta tuotujen muovisten lelujen myrkyttömyydestä ei voitu olla varmoja.³⁴⁸

Suomessa vuoden 1953 elintarvikelaki säätelä ensimmäistä kertaa lelujen turvallisuutta. Juho Jussila Oy oli käyttänyt jo tätä ennen tuotteissaan myrkyttömiä maaleja ja lakkoja, sillä Englannissa ja Yhdysvalloissa oli tarkat määräykset leluihin käytettävistä kemikaaleista ja niiden tuli olla muun muassa myrkyttömiä.

Juho Jussila Oy:tä voidaan pitää myrkyttömien lelujen edellä kävijänä, sillä Euroopan Standardisointikomitea antoi vuonna 1976 luonnoksen Eurooppa-standardiksi lelujen myrkyttömyydestä. Suomessa kauppa- ja teollisuusministeriö antoi päätöksen, että (muovi)lelujen tuli olla myrkyttömiä 31.8.1979 mennessä. Valmisteluvaiheessa kauppa- ja teollisuusministeriö kysyi Juho Jussila Oy:ltä mielipidettä ja kommentissaan tehdas korosti lelujen turvallisuutta ja sitä, että käytettäville aineille on oltava selkeät määrät.³⁴⁹

Keski-Suomen Kauppalehdessä haastateltiin Erkki O. Jussilaa tehtaan täyttäessä 60 vuotta vuonna 1983. Tällöin Erkki O. Jussila totesi tehtaalla menevän hyvin, sillä irtisanomisilta oli vältytty toisin kuin suuret yritykset ja tulevaisuuteen katsotaan valoisasti, vaikka suunnitteilla oli rantaväylä ja tehtaan muualle muuttaminen.³⁵⁰ Rantaväylän rakennussuunnitelmat pysäyttivät tehtaan kehityksen, sillä tehtaan tulevaisuudesta ei ollut varmaa tietoa. Etenkin muovipuolen tuotantotilat olivat ahtaat ja tehdasta olisi haluttu laajentaa Lutakossa, mutta tähän ei siis voitu ryhtyä. Uudet tilat löytyivät Seppälänkankaalta, jonne tehdas pääsi muuttamaan aiottua aikataulua myöhemmin vuonna 1986.³⁵¹

³⁴⁷ "Aikuinen valitsee lapsen leikkikalut", AL 16.12.1973.

³⁴⁸ JyM/KHO, 3560:380.

³⁴⁹ Juho Jussila Oy, Luetteloimaton arkistoaineisto, kansio "Lelujen merkintämääräykset, turvallisuusmääräykset".

³⁵⁰ JyM/KHO, 3560:380.

³⁵¹ JyM/KHO, 2932:17.

Juho Jussila Oy ja Aarikka Oy olivat hetkeä aiemmin solmineet yhteistyössä puulelukaupan Japaniin, josta Jussilan osuus oli 2/3. Suomalaiselle puulelulle oli kysyntää Japanissa, jossa kaivattiin lasten leikkikalujen materiaaliksi luonnonmateriaaleja.³⁵² Suomi ja suomalainen muotoilu olivat jo tuolloin suosittuja Japanissa: Syvien metsien maasta tuli aitoja ja alkuperäisiä käsittelemättömästä puusta valmistettuja tuotteita.³⁵³

Lelujen vienti oli pientä 1980-alussa. Sen sijaan yhdeksän kymmenestä lelusta oli tuontilelu, joita tuotiin pääasiassa Hong Kongista, Japanista, Etelä-Koreasta, Taiwanista, Tanskasta, Iso-Britanniasta ja USA:sta.³⁵⁴

Puulelujen ohella Jussilan tehdas valmisti tilauksesta puutöitä ja muovituoteosasto omia tuotteitaan. Ensimmäiset muovipuristimet hankittiin omaan tarkoitukseen, sillä autoihin tarvittiin muovipyörät ja koronan nappulat valmistettiin muovista. Muovipuristamo toimi 1980-luvulla pääasiassa alihankkijoiden tarpeisiin ja puutöitä valmistettiin tilauksesta sarjatöinä.³⁵⁵

Juho Jussila Oy:n valikoimassa oli 1978 - 1983/84 japanilaisen Yozo Wakun suunnittelemaa leluja. Yhteistyötä Yozo Wakun kanssa oli ehdottanut Juho Jussila Oy:n japanilainen tukkuri Niki Tiki. Lelut valmistettiin Japanissa ja kuljetettiin sieltä Suomeen.³⁵⁶ Yozo Wakun suunnittelemaa leluja olivat muun muassa Labyrintti, Heittopallo, Riki-Tiki, Pujotuslelu ja Ketjupallo, jotka kaikki kehittivät sormien tai käsien toimintanäppäryyttä.³⁵⁷ Lelut eivät pysyneet valikoimassa montaa vuotta, sillä myynti ei ollut riittävää.³⁵⁸

Japanissa Juho Jussila Oy:n ja Aarikan tuotteita yhteisnimellä ”Finland Toy”³⁵⁹ markkinoi 1990-luvun alussa Gakken.³⁶⁰ Gakken on Japanin suurin kirjankustantaja, jonka valikoimiin kuuluu lasten kirjoja ja opetusmateriaalia.³⁶¹

³⁵² JyM/KHO, 3560:380.

³⁵³ JyM/KHO, 2932:17.

³⁵⁴ JyM/KHO, 3560:380.

³⁵⁵ JyM/KHO, 3560:380.

³⁵⁶ JyM/KHO, 2932:17.

³⁵⁷ JyM/KHO, 3560:243.

³⁵⁸ JyM/KHO, 2932:17.

³⁵⁹ JyM/KHO, 2932:17.

³⁶⁰ JyM/KHO, 3560:251 - 252.

³⁶¹ JyM/KHO, 2932:17.

Juho Jussila Oy:n 1930-luvun tukkurien rooli ei ollut merkittävä enää sodan jälkeen, vaikka suhteet Abbey Sports Co:n omistajien kanssa säilyivätkin läheisinä. Tukkurien rinnalle nousivat muut yhteistyötahot niin koti- kuin ulkomailla. Tärkeitä yhteistyökumppaneita ulkomailla olivat YK ja Unicef ja kotimaassa Lastensuojelun keskusliitto. Yhteistyön alkamisesta edellä mainittujen kanssa ei ole tietoa, sillä yhteistyö on alkanut 1940-luvun loppupuolella tai 1950-luvun alkupuolella ja tämän ajan materiaalia ei ole säilynyt tehtaan muuton yhteydessä.

Yhteistyö edellä mainittujen ulkomaalaisten organisaatioiden kanssa on mahdollistanut tuotteiden tunnetuksi tekemisen ulkomailla ja Lastensuojelun keskusliiton kautta Juho Jussila Oy:n lelut levisivät neuvoloihin suomalaisten perheiden tietoisuuteen ilman suurta rahallista panostusta esimerkiksi lehtimainontaan. Vuosikymmenten kuluessa toiminta yhteistyötahojen kanssa muuttui muodollisemmaksi, jossa keskustelut käytiin organisaatiotasolla eikä henkilökohtaisia suhteita muodostunut kuten aiemmin. Liikeverkostojen muodostuminen organisaatioiden väliseksi oli luontainen kehitys aiemmille henkilökohtaisille verkostoille.³⁶²

5.3 Jukka-lelun asema kulutuskulttuurin muutoksessa

Juho Jussila Oy uusiutui jatkuvasti kehittämällä tuotevalikoimaa ajan suuntausten mukaiseksi. Tuotevalikoima muuttui aikojen kuluessa, mutta esimerkiksi Keinuhevonen, Askare ja Hakka ovat säilyttäneet suosionsa vuosikymmenien ajan. Myös Fortuna on pysynyt valikoimassa koko tehtaan olemassaolon lyhyitä katkoja lukuun ottamatta. Pelin kysyntä on laskenut, mutta vakiinnuttanut samalla tietyn tason ja nykyään peliä valmistetaan yhtä mallia. Pelin valmistus koneellistettiin 1950 - 1960 - luvulla. Peliä ei edelleenkään pystytä valmistamaan pelkästään koneella; on tarkistettava, että naulat ovat suorassa.³⁶³

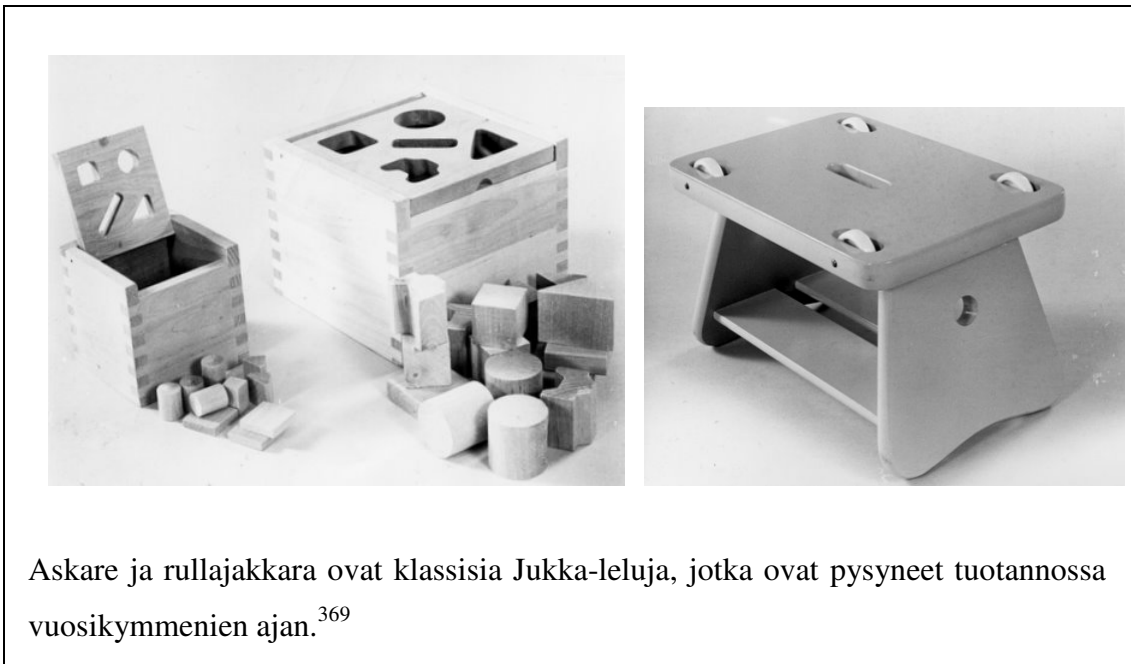
Vuonna 1954 Jukka-lelujen uutuuksia esiteltiin omassa vihkossaan. Tällöin puulelujen ohella valikoimaan kuuluivat kankaasta valmistetut Nalle ja Pupujussi sekä muovista

³⁶² Ojala 1999, 249 - 250.

³⁶³ JyM/KHO, 2932:3.

valmistetut Arava-palikat.³⁶⁴ Vuonna 1956 valikoimaan tuli vieläkin myynnissä oleva Askare-laatikko. Tuotekuvastosta löytyi koko valikoima, josta ensimmäisenä esiteltiin autot ja niiden jälkeen junat ja eläimet. Tämän jälkeen tulivat erilaiset mekaaniset lelut, pelit ja taloustarvikkeet, esimerkiksi muovimukit.³⁶⁵

Juho Jussila Oy:n 1960-luvun myydyimmät tuotteet voitiin jakaa kolmeen ryhmään. Ensimmäiseen ryhmään kuuluivat neuvolalelut eli klassiset Jukka-lelut Askare, Hakka ja rullajakkara.³⁶⁶ Toisen ryhmän muodostivat rakennuslelut, joita oli kaksi talosarjaa: Jukola ja sen miniatyyri Antti, joiden valmistus aloitettiin 1950-luvulla. Markkinoille 1970-luvun loppupuolella tullut Jukka-talo korvasi edellä mainitut talosarjat.³⁶⁷ Lelujen ja pelien ohella valikoimassa oli paljon muovista valmistettuja taloustarvikkeita kuten mukeja, vateja, talouskaavin, rasia ja suksisauvan sompia³⁶⁸, jotka muodostivat kolmannen tuoteryhmän.

Vaikka Juho Jussila Oy ei siirtynyt valmistamaan muovisia leluja, löytyi niitä valikoimasta vielä vuonna 1967. Kuvastosta löytyy helistimiä, ilmavirtapallo ja Arava-palikat.³⁷⁰ Tämän jälkeen ne häviävät arkistomateriaalin joukossa olevista kuvastoista.

³⁶⁴ JyM/KHO, 3560:230.

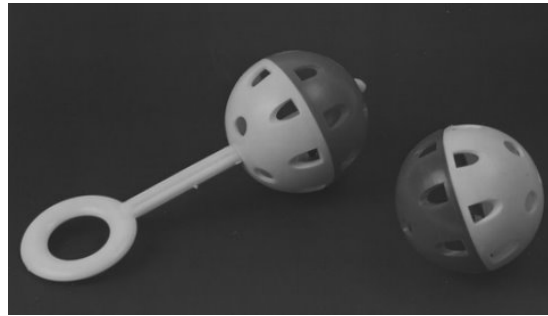
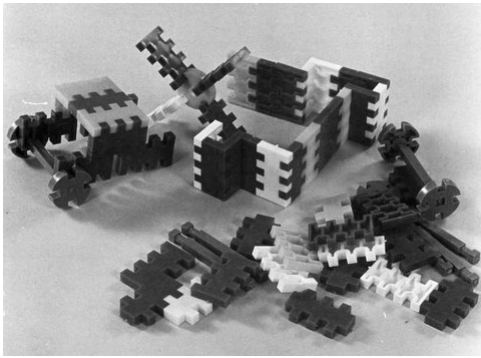
³⁶⁵ JyM/KHO, 3560:231.

³⁶⁶ JyM/KHO, 2932:17.

³⁶⁷ JyM/KHO, 2932:17.

³⁶⁸ JyM/KHO, 3560:223.

³⁶⁹ JyM/KHO, Juho Jussila Oy:n luetteloinaton kuva-aineisto.

Aravapalikat ja ilmapölypelit ja -pallot ovat tunnetuimpia Juho Jussila Oy:n muovista valmistamia leluja.³⁷¹

Muovia ei vielä 1960-luvun alussakaan nähty pahana kilpailijana, päinvastoin. Maire Vaajakallion Helsingin Sanomille 4.3.1961 tekemän uutisen mukaan muovi täydensi puuleluja antaen uusia käyttömahdollisuuksia.³⁷² Samana vuonna Kauppalehdessä olleen artikkelin mukaan oltiin palaamassa jo takaisin vanhaan valmistusmateriaaliin, koska se oli kestävämpää kuin muovi ja esimerkiksi Englannissa ja Sveitsissä haluttiin lelut maalaamattomina.³⁷³

Erkki O. Jussilan mukaan kauppiat kysivät uusia tuotteita ja tehdas toi niitä aktiivisesti myös markkinoille, mutta silti kauppiat tilasivat vanhoja, jo klassikoiksi muodostuneita tuotteita.³⁷⁴ Ilmiö on havaittavissa nykyäänkin: 1970-luvulla syntyneet vanhemmat ostavat lapsilleen heidän omasta lapsuudesta tuttuja leluja ja myös Jussilan lelut ovat osa retrokulttuuria³⁷⁵.

Juho Jussila Oy käytti lelujen suunnittelussa vähän tehtaan ulkopuolisia henkilöitä. Tunnetuimmista leluista muun muassa Askareen ja Satajalan on suunnitellut Erkki M. Jussila. Tuotteista löytyi yhtäläisyyksiä esimerkiksi Ruotsin vanhimman lelutehtaan, vuonna 1865 perustetun Gemlan tuotannon kanssa. Myös Gemlan valikoimaan kuului hirsitalo ja kotimaisen Niemen lelutehtaan valikoimasta löytyi yhtäläisyyksiä Juho

³⁷⁰ JyM/KHO, 3560:234.

³⁷¹ JyM/KHO, Juho Jussila Oy:n luetteloimaton kuva-aineisto.

³⁷² Vaajakallio 1961, 29.

³⁷³ JyM/KHO, 3560:380.

³⁷⁴ JyM/KHO, 2932:17.

³⁷⁵ Hänninen, Nummelin & Teerijoki (toim.) 2008, 86 - 87.

Jussila Oy:n kanssa.³⁷⁶ Erkki M. Jussilan aikana valikoimissa oli jonkin verran Ottelinin ja Mihailicin suunnittelemaa design-leluja, esimerkiksi X-palikkasarja.³⁷⁷ Taideteollisia leluja valmistettiin muissa tehtaissa jo 1940-luvulla, mutta jo tällöin kysyntä jäi pieneksi.³⁷⁸

X-palikka on harvoja Juho Jussila Oy:n tuotteita, jonka on suunnitellut tehtaan ulkopuolinen suunnittelija.³⁷⁹

Sodan päättymisen jälkeen koko valikoima kasvoi ja muovin tultua mukaan lelunvalmistukseen valikoima oli 1950-luvulla kasvanut huomasti. Suurimmillaan valikoima oli 1960-luvun alussa, jolloin lelujen ja pelien ohella valikoimaan kuului jälleen kalusteita ja taloustarvikkeita. Laman myötä valikoima supistui 1970-luvulla.

Valikoiman supistumiseen vaikutti osaltaan myös 1960-luvulla tapahtunut kulutuskulttuurin muutos. Sotavuosien säännöstely oli ohi ja niukkuuden kulttuuri murtui suomalaisen yhteiskunnan muuttuessa voimakkaasti 1950-luvulta lähtien. Visa Heinonen toteaa 1950-luvun olleen voimakasta talouskasvun aikaa, jolla pohjustettiin

³⁷⁶ Lehto 1996, 112 - 114.

³⁷⁷ JyM/KHO, 2932:17.

³⁷⁸ Lehto 1996, 121 - 122.

³⁷⁹ JyM/KHO, Jyho Jussila Oy:n luetteloinaton kuva-aineisto.

seuraavan vuosikymmenen suurta rakennemuutosta. Suurimmat muutokset olivat markkinoiden laajentuminen, rahatalouden leviäminen ja väestön muuttuminen palkansaajiksi, mikä muutti väestön kuluttajiksi. Teollistamispolitiikan seurauksena elinkeinorakenne muuttui ja maa- ja metsätaloudessa työskentelevien määrä pieneni ihmisten siirtyessä teollisuuden ja kaupan pariin. Elinkeinoarakenteen muutoksen seurauksena alkoi muuttoliike maalta kaupunkeihin.³⁸⁰

Säännöstelyn purkaminen ja kulutustavaroiden parempi jakelu kasvattivat yksityisten ihmisten kulutusta ja mahdollistivat massakulutusmarkkinoiden synnyn. Kotitalouksien vaurastuminen näkyi muun muassa kestokulutustavaroiden suosion kasvamisena.³⁸¹ Kestokulutustavaroiden tarve syntyi sekä tietoisesti että tiedostamatta kehityskuluissa, keskusteluissa ja populaarijulkisuudessa. Nimenomaan tehokas mainonta muokkasi mielikuvaa ja synnytti tarpeen johonkin hyödykkeeseen.³⁸² Nykyinen kulutuskulttuuri onkin arkisempaa kuin ennen: vauraus on arkipäiväistynyt, minkä seurauksena tavaran määrä osoittaa yksilön vaurauden.³⁸³

Kulutuskulttuurin muutos heijastelee myös arvojen muuttumista. Kuluttajat eivät asettaneet leluille enää samanlaisia vaatimuksia kuin Juho Jussila Oy:n ensimmäisinä vuosikymmeninä, jolloin tarve-esineitä valmistettiin itse ja arvostettiin tuotteen kestävyyttä. Nyt käytettävissä oli enemmän rahaa hyödykkeiden ostoon ja mainokset muokkasivat kuluttajien mielikuvia siitä, mitä he tarvitsivat. Hedonistinen kuluttaminen on tunnusomaista kulutusyhteiskunnalle ja sen muodostamalle kuluttajalle, sillä se keskittyy Minna Sarantola-Weissin mukaan joukkokulttuuriin.³⁸⁴

Kulutustottumusten muuttuessa Jukka-lelut muuttuivat lasten korkeakulttuuriksi, joita voi verrata esimerkiksi Artekin huonekaluihin. Jukka-leluja ostettiin kotimaassa vähemmän, sillä muovista valmistetut lelut olivat edullisempia ja ne olivat viimeisten virtausten mukaisia, kun taas Jukka-lelut säilyttivät perinteiset muotonsa.

³⁸⁰ Heinonen 1998, 246 - 247.

³⁸¹ Heinonen 1998, 252 - 253.

³⁸² Pantzar 2000, 124 - 125.

³⁸³ Sarantola-Weiss 2003, 36.

³⁸⁴ Sarantola-Weiss 2003, 37. Sarantola-Weiss käsittelee kulutuksen askeesia ja hedonismia työssään tarkemmin s. 37 - 39. Ks. myös Ilmonen 1993, jossa Kaj Ilmonen on käsitellyt kulutusta sosiologisesta näkökulmasta.

Jukka-lelut ovat nostalgialeluja, joita vanhemmat ostavat osin omien lapsuusmuistojensa pohjalta. Lelu palauttaa mieleen vanhempien lapsuuden lelun, joka tarjoaa positiivisen tunnelatauksen.³⁸⁵ Lelun alkuperäinen tehtävä oli viihdyttää lasta, mutta muistelun kohteena lelun käyttötarkoitus muuttuu. Lelu irrotetaan ajastaan ja siitä tulee muistelun kohde, joka on ilmaus menneestä.³⁸⁶ Massatuotannon myötä Jukka-lelut muuttuivat vanhanaikaisiksi, mutta nostalgisina tuotteina ne ovat jälleen moderneja ja haluttuja.

6 PÄÄTÄNTÖ

Perheyritys Juho Jussila Oy:n perusti vuonna 1923 Jyväskylän seminaarin poikaharjoituskoulun yliopettaja Juho Kustaa Jussila (1874 - 1947). Juho Jussila oli tyypillinen seminaarin opettaja, joka osallistui aktiivisesti kotikaupunkinsa kulttuuriin, politiikkaan ja elinkeinoelämään. Tämän lisäksi hän kehitti päivätyönsä oheen itselleen täysin uuden alan, puulelujen valmistuksen. Innostus puulelujen valmistukseen syntyi jo hänen lapsuuskodissaan, jossa kaikki valmistettiin käsin puusta. Pontta hänen ajatuksilleen antoivat 1800-luvun loppupuolella apurahan turvin tehty valistustyö Satakunnassa ja aktiivinen toiminta Kotiteollisuusyhdistyksessä. Samaan aikaan suomalainen sanomalehdistö kirjoitti kotimaisen leluteollisuuden puuttumisesta ja etenkin Venäjältä tuotujen lelujen vaarallisuudesta.

Lähtölaukauksen oman lelumalliston suunnittelulle ja valmistukselle antoi apurahan turvin tehty matka Saksaan perinteiselle puulelujen valmistusalueelle. Juho Jussilan ensimmäisissä esittelemissä leluissa ja peleissä on havaittavissa Jyväskylän seminaarin perustajan Uno Cygnaeuksen oppien ja etenkin 1900-luvun taitteessa vallinneen herbart-zilleriläisen metodin vaikutus. Rauman vuosien yritystoiminnan lisätutkiminen on haastavaa, mutta tulokset antaisivat lisää tietoa Juho Jussilan yritystoiminnan alkuvaiheista, sillä nyt käytettävissä oli hyvin vähän aineistoa.

Muutto takaisin Jyväskylään katkaisi Juho Jussilan alkavan yritystoiminnan. Hän ei kuitenkaan hylännyt ajatusta yritystoiminnasta, sillä yhdessä kuuromykkäkoulun

³⁸⁵ Knuutila 1994, 9. Teoksensa johdannossa Knuutila käsittelee nostalgian käsitettä laajemmin s. 9 - 14.

³⁸⁶ Korkiakangas 2001, 76 - 77. Ks. myös Korkiakangas 1996.

johtajan ja koulutoverinsa Arvi Koskisen kanssa Juho Jussila valmisti leikkikaluja 1910-luvulla, ja vuonna 1920 hän suunnitteli yhdessä seminaarin metallityöopettajan Juho Nikinmaan kanssa valaisinmalliston. Yhteistyö Arvi Koskisen kanssa oli merkittävä, sillä Fortunan valmistuksen alkaessa vuonna 1926 peliä valmistettiin Jyväskylän Rauta-Osakeyhtiön valmistuttamana, ei Juho Jussilan nimellä, kuten tähän saakka on luultu.

Juho Jussila Oy poikkesi muista aikansa lelutehtaista siinä, että tehdas halusi kotimaan markkinoiden lisäksi ulkomaisille markkinoille. Löytyneen kirjallisuuden perusteella kotimainen leluteollisuus keskittyi nimenomaan kotimaan markkinoille. Ulkomaan myynnin järjestymisen oli sattumien summa, jonka mahdollistivat Juho Jussilan löytämä agentti Otto Rosendahl ja Juho Jussilan poika Erkki M. Jussila. Pääsy Englannin markkinoille teki Juho Jussilasta ja Fortunasta tunnetun maailmalla.

Fortuna-peliä nopeasti laajentuneella tehtaalla valmistivat kaupungin pojat, jotka naulasivat pelejä aina koulupäivän jälkeen urakkapalkalla. Haastatelluista naulapojista työ oli paljon mukavampaa kuin juoksupojan työ, sillä työ ei tuntunut työlle ja siinä tienasi enemmän kuin juoksupoikana. Ajalle tyypillisesti saatu palkka vietiin kotiin perheen menoja varten käytettäväksi. Huippuvuonna 1933 Juho Jussilan tehtaalla työskenteli 270 henkilöä, joista suurin osa oli naulapoikia. Näiden merkitys tehtaalle oli suuri. Naulapojat näkivät asian toisin, sillä Juho Jussilaa pidettiin hyväntekijänä, kun hän mahdollisti poikien työskentelyn tehtaalla.

Ei ole epäselvää, että tehtaan menestys kietoutui Fortunan ulkomaan myynnin ympärille. Pelin huippukausi osui 1930-luvun alkuun ja se pelasti tehtaan maailmanlaajuisen laman vaikutuksilta. Myynti laski voimakkaasti vasta 1930-luvun puolessa välissä ja Fortunan valmistus loppui kokonaan. Juho Jussila Oy aloitti alihankintana sähköalan tuotteiden valmistuksen Englannin markkinoille. Kotimaassa pelien tilalle kehiteltiin uudet kasvattavat Jukka-puulelut Tikan ja Perheen Pallo Seuran oheen. Samaan aikaan Juho Jussila jäi eläkkeelle päivätyöstään ja pääsi keskittymään täydellä tarmolla lelujen suunnitteluun.

Tehtaan kannalta rauhallista ja intensiivistä yritystoimintaan keskittymisen mahdollistanutta aikaa kesti vain pari vuotta. Toinen maailmansota lopetti kokonaan

viennin Englantiin ja teki Saksasta tärkeän kauppakumppanin. Sodan myötä markkinat keskittyivät paljolti kotimaahan, jossa kysyntä ylitti odotukset huolimatta siitä, että kotimaassa oli lelutehtaita enemmän kuin koskaan aiemmin.

Lelupalikoimaa uudistaakseen Juho Jussila järjesti vuonna 1946 lelujen suunnittelukilpailun ja ennen voittajien valintaa lasten annettiin leikkiä leluilla. Kilpailu oli jotakin uutta Suomessa ja se sai paljon huomiota kotimaan lehdissä. Kasvattavan lelun tärkeys ja Juho Jussila Oy:n asema kasvattavan lelun valmistajana korostui kilpailussa, sillä voittajia oli valitsemassa muun muassa psykologi Arvo Lehtovaara, joka teki yhteistyötä Juho Jussilan kanssa.

Juho Jussilan poika Erkki M. Jussila ilmoitti tehtaan 20-vuotisjuhlassa jatkavansa tehtaan johtajana isänsä jälkeen. Tehdas oli tuuliajolla vuodesta 1947 aina 1950-luvun alkuun, sillä Erkki M. Jussila toimi muissa tehtävissä Juho Jussilan kuollessa elokuussa 1947. Samaan aikaan leluteollisuus oli murroksessa, sillä muovi alkoi yleistyä lelujen valmistusmateriaalina.

Juho Jussila Oy perusti tytäryhtiö Tetra Oy:n muovinvalmistusta varten vuonna 1951, mutta toiminta ilmoitettiin päättyneeksi vuonna 1957. Tetra Oy:llä ei ollut mahdollisuutta lähteä mukaan kilpailuun muovilelujen valmistuksesta, joten se keskittyi valmistamaan muovituotteita alihankintana muille yrityksille.

Omana johtajakautenaan Juho Jussila loi pohjan, jota seuraamalla tulevien johtajien oli helppo astua vaikeassakin tilanteessa yrityksen johtoon. Juho Jussila oli tarkka ja ankara johtaja, mutta häntä pidettiin hyvänä ja oikeudenmukaisena johtajana. Juho Jussila arvosti työntekijöitään ja huolehti heidän työoloistaan. Puheissaan Juho Jussila korosti, ettei yritys olisi menestynyt ulkomailla ilman hyvää ja ahkerää työväkeä. Työnantajan tuli järjestää työntekijöilleen luovaa työtä, jotta nämä viihtyisivät töissä ja kokisivat työn mielekkääksi. Työntekijöitä ei saanut unohtaa myöskään työpäivän jälkeen, sillä työnantajan tuli järjestää esimerkiksi opintokerhoja, jotteivät työntekijät istuneet savuisissa kapakoissa.

Vaikka Juho Jussila Oy kehittyi monella tapaa nykyaikaiseksi yritykseksi Juho Jussilan jälkeen, olivat hänen jälkeensä tulleet johtajat vahvasti läsnä tehtaan arjessa ja

yhteishenki tehtaalla säilyi vahvana. Työyhteisö kokoontui vielä Erkki M. Jussilankin aikana viettämään aikaa yhdessä työpäivän jälkeen ja Erkki O. Jussilan johtajuuskaudelle osunut tehtaan muutto sai työntekijät toimimaan yhdessä työpaikkojen puolesta. Työntekijöiden vaihtuvuus on ollut vähäistä ja samassa työpaikassa on viihdytty pitkään. Erimielisyyksiltä ei kuitenkaan vältytty, mutta ne osuivat aina johonkin suurempaan murrokseen, kuten sotaan tai talouden laskukauteen.

Yrityksen yhteistyön muodostuminen eri toimijoiden kanssa kehittyi uusien johtajien myötä. Hillin perheen kanssa muodostui kauppakumppanuuden lisäksi hyvin läheiset perheiden väliset suhteet. Griggsin kanssa yhteistyö syntyi valtiollisen tason kautta, kun vientiliitto yhdisti kaksi toimijaa. Kotimaisen yhteistyön muodostumisesta ei ole säilynyt samanlaista aineistoa kuin kahdelta ulkomaiselta yhteistyökumppanilta. Juho Jussilan aikana kotimaan tärkeimmät kauppakumppanit olivat Jyväskylän Rauta-Osakeyhtiö ja Keski-Suomen Rauta, joista etenkin ensimmäiseen oli suhteet luotu jo ennen varsinaisen yritystoiminnan alkamista. Juho Jussilan aikana yhteistyö syntyi hyvin monella tapaa ja jo kauan käytössä olleilla tavoilla. Kuten tutkimuskirjallisuus osoitti, agenteja käytettiin kaupankäynnissä jo purjemerenkulun aikana.

Erkki M. Jussilan tullessa yrityksen johtoon, yritys aloitti yhteistyön Lastensuojelun keskusliiton ja Unicefin kanssa. Juho Jussila Oy:n yhteistyö kahden edellä mainitun kanssa oli ilmaista mainosta maailmanlaajuisesti. Lastensuojelun keskusliiton kautta lelut levisivät neuvoloihin suomalaisten perheiden tietoisuuteen ja Unicefin kautta tuli maailmanlaajuinen tunnettavuus. Yhteistä Juho Jussilan ja Erkki M. Jussilan aikakaudelle oli pitkäkestoinen yhteistyö eri toimijoiden kanssa, johon on pyritty myös heidän jälkeensä, sillä se on yritysten välistä yhteistyötä tutkineiden mukaan kaikkein edullisinta pitkällä aikavälillä. Vuosien saatossa henkilökohtaiset suhteet muuttuivat isompien kokonaisuuksien välisiksi suhteiksi, esimerkiksi edustus ulkomailla muuttui agenteista yrityksiin.

Kotitaloustarve-esineistä alkanut valmistus laajeni suuren suosion saavuttaneeseen Fortuna-peliin 1920-luvun loppupuolella. Fortuna myytiin etenkin Englantiin, kotimaassa markkinoitiin biljardia ja tikkaa, josta muodostui suomalaisten suosikkipeli. Tikan valmistus Juho Jussila Oy:llä loppui 1960-luvulla, kun patentti myytiin Piipolle.

Juho Jussila Oy on edelleen kosketuksissa Tikan valmistukseen, sillä tehtaan muovipuoli valmistaa tikoissa käytettävät muovipyrstöt.

Kasvattavat Jukka-puulelut tulivat valikoimaan 1930-luvun puolivälin jälkeen, kun Juho Jussila jäi eläkkeelle päivätyöstään ja pääsi keskittymään tehtaan hoitoon täysipäiväisesti. Ensimmäiset lelut olivat eläimiä, mutta muutaman vuoden kuluttua sota-aika näkyi leluvalikoimassa häikäpönttöautoina ja jälleenrakennusvetureina. Lelujen markkinointi kohdennettiin Suomeen lukuun ottamatta Jukolan taloa, ulkomaille lelujen vienti alkoi vasta Erkki M. Jussilan tultua tehtaan johtoon.

Klassikkoleluiksi muodostuneet Hakka ja Askare tulivat valikoimaan 1950-luvun taitteessa. Edellä mainittuja leluja on valmistettu Fortunan ohella vuosikymmeniä muun leluvalikoiman eläessä. Juho Jussila Oy säilytti puun valmistusmateriaalina, sillä muovilelujen osalta tehdas ei pysynyt mukana kilpailussa ja asiakkaat toivoivat puulelujen valmistuksen jatkumista. Yrityksen markkinat kohdentuivat 1960-luvulta lähtien ulkomaille, sillä suomalainen kulutuskulttuuri muuttui voimakkaasti suomalaisen elinkeinorakenteen muuttuessa. Jukka-puulelusta muodostui lasten korkeakulttuuria, sillä muovi valtasi lelumarkkinat edullisuudellaan.

Leikkikalukulttuuri on muuttunut voimakkaasti kulutuskulttuurin muutoksen ohessa. Tästä huolimatta Juho Jussila Oy on säilyttänyt lelun valmistuksen lähtökohtana Juho Jussilan hyvälle lelulle asettamat vaatimukset. Lelut ovat edelleen hyvin pelkistettyjä ja ne jättävät tilaa lapsen mielikuvitukselle. Käytettävät värit ovat kirkkaita ja selkeitä ja materiaalina puu on kestävä. Jukka-lelua voidaan edelleen nimittää ekoleluksi, sillä materiaalina käytetty puu on kotimaista ja työ tehdään kokonaan Suomessa.

Juho Jussila Oy:n johtoon siirtyi vuonna 2002 Maija Jussila-Savo, joka on yrityksen neljäs johtaja. Juho Jussila Oy käsittää puupuolen ja muovipuolen, joka valmistaa alihankintatyönä komponentteja muulle teollisuudelle. Muovipuolen merkitys on kasvanut vuosien kuluessa huomattavasti alkuajoista. Puupuoli valmistaa puuleluja samoin periaattein kuin aiemminkin. Suurin osa leluista menee vientiin Keski-Eurooppaan ja Japaniin. Kotimaassa turvalliselle puulelulle on myös jälleen kysyntää, sillä uutisoinnit muovileluissa käytetyistä myrkyistä ovat saaneet nykyvanhemmat arvostamaan kotimaista lelua.

LÄHTEET

Arkistolähteet

Juho Jussila Oy, Jyväskylä

Luetteloimaton arkistoaineisto

Juho Jussila Oy:n kaupparekisteri 29.1.1934.

Kansakoulutarkastaja J. Reinin kirje Juho Jussilalle
18.5.1908.

Kauppasopimus 16.2.1954.

Lelujen merkintämääräykset, turvallisuusmääräykset -
kansio.

Manuaalisesti kerätyt myyntilastot.

Oy Tetran perustamiskokouksen pöytäkirja 5.9.1950.

Oy Tetran tilikirja 1933 - 1934.

Velkakirja 16.2.1954.

Virkatodistus Hollolan seurakunnasta.

Voimistelu- ja urheiluseura Wirin perustamiskokouksen
pöytäkirja 23.1.1944.

Yrjö Koskinen Yrjö-Koskisen kirje Juho Jussilalle 5.5.1908.

Jyväskylän maakunta-arkisto (JyMA), Jyväskylä

Jyväskylän kaupungin maistraatti

Jyväskylän kaupungin maistraatin tuomioluettelo v. 1923.

Jyväskylän maistraatin kaupparekisterikirja 1917 - 1926.

Jyväskylän kaupungin kaupparekisterikirja 1939 - 1953.

Keski-Suomen Kotiteollisuusyhdistys ry.

Vuosikertomukset 1913 - 1976.

Jyväskylän Seminaarin arkisto (JSA)

Miesopiskelijoiden hakemukset 1891 – 1893.

Opettajaseminaarin nimikirja 1881 - 1905 II.

Opettajien nimikirja I.

Jyväskylän yliopiston museo, Kulttuurihistoriallinen osasto (JyM/KHO), Jyväskylä

Fortunatikkakolokoloshakki-näyttelykäsikirjoitus vuodelta 1997, 2911.

Juho Jussila Oy, 3560.

Juho Jussila Oy:n luetteloimaton kuva-aineisto.

Luetteloimaton arkistoaineisto

Dick Hillin kirje Pirjo Vuoriselle 16.8.2000.

Dick Hillin kirje Pirjo Vuoriselle 5.9.2000.

Johannes Hämäläisen pakina ”Tehtaassakin ovat mahdollisuudet opintokerhityölle.”. Aineisto lainattu Leena Murtomäeltä.

Juho Jussila Oy:n tehtaan työsäännöt vuodelta 1936. Aineisto lainattu Leena Murtomäeltä.

Juho Jussila Oy:n tehtaan työsäännöt vuodelta 1943. Aineisto lainattu Leena Murtomäeltä.

Virallisjulkaisut

SVT XVIII. Teollisuus. Tehtaat ja käsityöammattilaitokset. Lelutehtaiden määrät. 1909 - 1912. Helsinki.

SVT XVIII, sarja A. Teollisuus. Lelutehtaiden määrät 1913 - 1973, 30 - 94. Helsinki 1915 - 1976.

Haastattelut

Jyväskylän yliopiston museo, kulttuurihistoriallinen osasto (JyM/KHO), Jyväskylä

JyM/KHO, Mallikoululaisten muistelmia Juho Jussilasta 1920-luvulta, 1874.

Käytetty haastattelua 1874:1.

JyM/KHO, Leluneuvos ja naulapoja -kirjaa varten tehtyjä haastatteluja, 2932.

Käytetty haastatteluja 2932:1 - 5, 2932:8 - 15 ja 2932:17.

Keski-Suomen museo, Jyväskylä

Jyväskylän kaupungin kulttuuritoimiston perinnekestelyt, 1064.

Käytetty haastatteluja 1064:162, 1064:176 ja 1064:247.

Pirkko Anttila, s. 4.10.1939 Tampere. Eläkeläinen. Haastattelupäivä 23.10.2010.

Tutkimuskirjallisuus

Ahvenainen 1984: Ahvenainen, Jorma (1984), Suomen sahateollisuuden historia. Porvoo; Helsinki; Juva: WSOY.

Aikuinen valitsee lapsen leikkikalut. Aamulehti 16.12.1973, 11.

Bergström 1996: Bergström, Matti (1996), Mustat ja valkeat leikit: leikki, kaos ja järjestys aivoissa. Porvoo; Helsinki; Juva: WSOY.

Elo-Pärssinen 2007: Elo-Pärssinen, Krista (2007), Arvot ja yhteiskunnallinen toiminta suurissa suomalaisissa perheyriyksissä. Omistajan näkökulma. Väitöskirja. Jyväskylä studies in business and economics 61. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Grunfeld (toim.) 1976: Grunfeld Frederic V. (toim.) (1976), Pelien kirja. Helsinki: Otava. Suomentanut Kirsi Jaantila ja Eero Mänttari. Alkuteos Games of the world. How to make them - How to play them - How they came to be, 1975.

Halila 1963: Halila, Aimo (1963), Jyväskylän seminaarin historia. Porvoo: WSOY.

Heikkinen 2000: Heikkinen, Sakari (2000), Paperia maailmalle. Suomen Paperitehtaitten Yhdistys - Finnppap 1918 - 1996. Helsinki: Otava.

Heinonen 1998: Heinonen, Visa (1998), Talonpoikainen etiikka ja kulutuksen henki. Kotitalousneuvonnasta kuluttajapolitiikkaan 1900-luvun Suomessa. Väitöskirja. Bibliotheca historica 33. Helsinki: Hakapaino Oy.

Honka 1945: Honka, Marjatta (1945), Referaatti kirjasta Spiel und Spielzeug für jedes Alter, kirjoittanut Hildegard Hetzer. Helsinki: Helsingin yliopiston voimistelulaitos.

Huizinga 1967: Huizinga, Johan (1967), Leikkivä ihminen: Yritys kulttuurin leikkiaineeksi määrittelemiseksi. Porvoo; Helsinki; Juva 1967: WSOY. Toinen painos. Alkuteos Homo ludens, 1938.

Hyytiäinen 2001: Hyytiäinen, Pirjo (toim.); Talja, Virpi & Vuorinen, Pirjo (2001), Leluneuvos ja naulapojat: Juho Jussilan tie pedagogista leikkikalutehtailijaksi. Jyväskylän yliopiston museon julkaisuja 14. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston museon kulttuurihistoriallinen osasto.

Hänninen 2003: Hänninen, Riitta (2003), Leikki: ilmiö ja käsite. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja no 76. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Hänninen, Nummelin & Teerijoki (toim.) 2008: Hänninen, Ville; Nummelin, Juri & Teerijoki, Elina (toim.) (2008), Retrovauvat. Suomalaista lasten historiaa. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Iisalo 1989: Iisalo, Taimo (1989), Kouluopetuksen vaiheita: keskiajan katedraalikoulusta nykyisiin kouluihin. Helsinki: Otava. Toinen painos.

Ilmonen 1993: Ilmonen, Kaj (1993), Tavaroiden taikamaailma. Sosiologinen avaus kulutukseen. Tampere: Vastapaino.

Kaarninen 2003: Kaarninen, Mervi (2003), Nuoren tasavallan nuorison ongelmat. Oliko Suomessa nuoriso-ongelma? Teoksessa: Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.) (2003), Nuoruuden vuosisata. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 217 - 237.

Kaartinen 2004: Kaartinen, Marjo (2004), Neekerikammo. Keuruu: Otava.

Kasurinen & Saares (toim.) 1998: Kasurinen, Liisa & Saares, Ilse (toim.) (1998), Kasvun vuodet: Jyväskylän lastentarhaopettajaopisto 1947 - 1995. Varhaiskasvatuksen yksikön julkaisusarja / Jyväskylän yliopisto. B, Katsauksia no 1. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Katajala 1990: Katajala, Ismo (1990), Historiikin kirjoittajan opas. Suomi 152. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Koiranen 2000: Koiranen, Matti (2000), Juuret ja siivet: Perheyriyksen sukupolvenvaihdos. Helsinki: Edita.

Kolu 2001: Kolu, Antti (2001), Patruuna Salvesen ja Haapakosken sahamiehet. Jyväskylä: Gummerus Oy.

Korkiakangas 1996: Korkiakangas, Pirjo (1996). Muistoista rakentuva lapsuus: Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa. Väitöskirja. Kansatieteellinen arkisto no 42. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.

Korkiakangas 2001: Korkiakangas, Pirjo (2001), Esineiden nostalgisoituminen - ylevöityneen, arkisen ja kansanomaisuuden historiaa. Teoksessa: Vesterinen, Ilmari & Lönnqvist, Bo (toim.) (2001), Pandoran lipas. Virvatulia esineiden maailmasta. Tietolipas 179. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 75 - 101.

Knuutila 1994: Knuutila, Seppo (1994), Tyhmän kansan teoria. Näkökulmia menneestä tulevaan. Tietolipas 129. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Kuinka suuresta määrästä... Savo-Karjala 27.3.1889, 3. Kansalliskirjaston digitoidut aineistot, <http://www.digi.lib.helsinki.fi/sanomalehti/secure/main.html>. Viitattu 8.11.2010.

Käsiteollisuuden edistäminen. Kansalainen 1.6.1904, 2. Kansalliskirjaston digitoidut aineistot, <http://www.digi.lib.helsinki.fi/sanomalehti/secure/main.html>. Viitattu 8.11.2010.

Lamberg 2009: Lamberg, Marko (2009), Jyväskylän yliopisto vaikuttajana, verkostoitujana ja julkisuuskuvan rakentajana. Teoksessa: Einonen, Piia; Karonen, Petri & Nygård, Toivo (toim.) (2009), Jyväskylän yliopiston historia. Osa II. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 385 - 495.

Lehto 1996: Lehto, Marja-Liisa (1996), Huwikaluja lapsille: vanhat suomalaiset lelut. Helsinki: Tammi.

Leluteollisuuden edistäminen. Mikkelin Sanomat 14.9.1899, 1. Kansalliskirjaston digitoidut aineistot, <http://www.digi.lib.helsinki.fi/sanomalehti/secure/main.html>. Viitattu 8.11.2010.

Lönnqvist & Silvander 1999: Lönnqvist, Bo & Silvander Johan (toim.) (1999), Ting för lek och tanke: leksaker I historien. Illustrerad historia. Lund: Historiska Media.

Lönnqvist 1992: Lönnqvist, Bo (1992), Ting, rum och barn: historisk-antropologiska studier I kulturella gränser och gränsöverskridande. Kansatieteellinen arkisto no 38. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.

Mauranen (toim.) 2005: Mauranen, Tapani (toim.) (2005), Helkama! Sata vuotta mainontaa. Helsinki: Otava.

Mikkola, Leinonen & Rekola (toim.) 1937: Mikkola, J. M.; Leinonen, Artturi & Rekola, Sulo (toim.) (1937), Jyväskylän seminaari 1863 - 1937. Muistojulkaisu. Helsinki: Osakeyhtiö Valistus.

Mitä puusta valmistamme Tavaraluettelo, Kansalliskirjaston digitoidut aineistot, <http://www.digi.lib.helsinki.fi/pienpainate/secure/main.html>. Viitattu 8.11.2010.

Niiranen 1989: Niiranen, Helena (1989), Lelutehdas Suomi ja Mathilda Robertina Nordensvan. Kuopion kulttuurihistoriallisen museon julkaisuja no 7. Kuopio: Kuopion kulttuurihistoriallinen museo.

Ojala 1996: Ojala, Jari (1996), Tuhannen purjelaivan kaupunki: Kokkolan purjemerenkulun historia. Kokkola: Keski-Pohjanmaan säätiö.

Ojala 1999: Ojala, Jari (1999), Tehokasta liiketoimintaa Pohjanmaan pikkukaupungeissa. Purjemerenkulun kannattavuus ja tuottavuus 1700 - 1800-luvulla. Helsinki: Hakapaino Oy.

Ojala 2003: Ojala, Jari (2003), Verkostot ja epätäydellinen informaatio historiassa. Teoksessa: Ahonen, Kalevi et al. (toim.), Toivon historia. Toivo Nygårdille omistettu juhlakirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitos, 245 - 259.

Pantzar 2000: Pantzar, Mika (2000), Tulevaisuuden koti. Arjen tarpeita etsimässä. Keuruu: Otava.

Pyysalo 2003: Pyysalo, Katri (2003), Puulelun patinaa. Haiharan nukkemuseon julkaisu no 40. Tampere: Nukke- ja pukumuseo, Hatanpään kartano.

Rahikainen 2001: Rahikainen, Marjatta: Herrasväki, työväki ja palkkatyö toimeentulon lähteinä kaupungeissa. Teoksessa: Rahikainen, Marjatta & Räisänen, Tarja (toim.) (2001), ”Työllä ei oo kukkaan rikastunna” Naisten töitä ja toimeentulokeinoja 1800- ja 1900-luvulla. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura, 118 - 145.

Rahikainen 2003: Rahikainen, Marjatta (2003), Nuorena työhön. Lasten ja nuorten työnteko 1900 - 1970. Teoksessa: Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.) (2003), Nuoruuden vuosisata. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 161 - 185.

Raiskio 2003: Raiskio, Kaj (2003), ”Tulolähteen tulee pulputa kirkaana.” Tehdasyhteisö Walkiakosken tehtaan johdon patriarkaalinen suhde työläisiin Rudolf Waldenin aikakaudella 1924 - 1940. Suomen historian pro gradu. Jyväskylän yliopisto. Verkkokaineisto: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-2003922401>.

Riihonen 1991: Riihonen, Eeva (1991). Lapsi ja lelu. Helsinki: Tammi. Piirokset Maria Munsterhjelm-Linko.

Rose 1993: Rose, Mary B. & Brown, Jonathan (toim.) (1993), Entrepreneurship, networks and modern business. Manchester: Manchester University Press.

Ruoppila 1954: Ruoppila, Veikko (1954), Kansa lasten kasvattajana. Porvoo: WSOY.

Tiitta 1997: Tiitta, Allan (1997), Ajan ja tiedon taitaja. Weilin+Göös 1872 - 1997. Porvoo : WSOY.

Salmi & Laakso (toim.) 2005: Salmi, Eeva ja Laakso, Mikko (toim.) (2005), Maahan lämpimään. Suomen viittomakielisten historia. Helsinki: Kuurojen Liitto ry.

Sarantola-Weiss 2003: Sarantola-Weiss, Minna (2003), Sohvaryhmän läpimurto. Kulutuskulttuurin tulo suomalaisiin olohuoneisiin 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa. Väitöskirja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 912. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Sirelius 1989: Sirelius, U. T. (1919/1989), Suomen kansanomaista kulttuuria. Esineellisen kansatieteen tuloksia. Osa II. Helsinki: Kansallistuote Oy.

Splunteren (toim.) 1990: van Splunteren, Carla (1990), Suuri pelikirja. 150 kiehtovaa peliä kaikkialta maailmasta: pelisäännöt, valmistusohjeita, syntytarinoita. Karkkila: Kustannus-Mäkelä Oy. Suomentanut Raija Viitanen englanninkielisestä laitoksesta. Alkuteos Een wereld vol spelletjes, 1987.

Suutarinen 1992: Suutarinen, Sakari (1992), Herbartilainen pedagoginen uudistus Suomen kansakoulussa vuosisadan alussa (1900 - 1935). Väitöskirja. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social research 90. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Vaajakallio 1961: Vaajakallio, Maire (1961), ”Suomalaisilla leluilla menekkiä ulkomaillakin”. Helsingin sanomat 4.3.1961, 29.

Valtonen 2004: Valtonen, Heli (2004), Minäkuvat, arvot ja mentaliteetit: tutkimus 1900-luvun alussa syntyneiden toimihenkilönaisten omaelämäkerroista. Väitöskirja Jyväskylän yliopisto, Suomen historia. Jyväskylä studies in humanities 26. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Valtonen 2009: Valtonen Heli (2009), Seminaariyhteisö opettajien kouluttajana. Teoksessa: Einonen, Piia; Karonen, Petri & Nygård, Toivo (toim.) (2009), Jyväskylän yliopiston historia. Osa I. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 19 -109.

Vilkuna 2010: Vilkuna, Kustaa H. J. (2010), Katse menneisyyden ihmiseen. Valta ja aineettomat elinolot 1500 - 1850. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Virrankoski 1963: Virrankoski, Pentti (1963), Myyntiä varten harjoitettu kotiteollisuus Suomessa autonomian ajan alkupuolella (1809 - noin 1865). Historiallisia tutkimuksia LXIV. Helsinki: Suomen historiallinen seura.

Virrankoski 1994: Virrankoski, Pentti (1994), Käsitöistä leivän lisää. Suomen ansiokotiteollisuus 1865 - 1944. Historiallisia tutkimuksia 186. Helsinki: Suomen historiallinen seura.

Muut lähteet

Maija Jussila-Savon kanssa 14.5.2010 käyty keskustelu.

Maija Jussila-Savon sähköpostiviesti Elina Raitaselle 22.10.2010.

Kuvat

S. 35, Elina Raitanen.

Muut kuvat JyM/KHO, Juho Jussila Oy:n luetteloimaton kuva-aineisto.